

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 1 (33), 2019

Харків 2019

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 1 (33) 2019

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля; Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 1 (33) 2019

The scientific and production journal was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»
Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 23547-13387 ПР

dated 31.08.2018

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 515 від 16 травня 2016 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :

Index Copernicus International (*Польща*);

Ulrich's Periodicals Directory (*США*);

Research of Bible (*Японія*); РИНЦ (*Росія*);

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*);

Google Scholar; CrossRef; WorldCat;

Eurasian Scientific Journal Index;

Open Academic Journal Index;

International Innovative Journal Impact Factor.

Головний редактор:

Т. В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

Відповідальний редактор:

Г. С. Ліхоносова, д-р екон. наук, доц., Scopus ID 57201290872

Редакційна колегія:

Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); М. Г. Безпарточний, д-р екон. наук, доц.; І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; В. В. Дружиніна, д-р екон. наук, доц.; І. В. Заблудська, д-р екон. наук, проф.; О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; Е. Гамс, Ph.D. in Economy, проф. (*Естонія*); В. Драшкович, Ph.D. in Economy, проф. (*Чорногорія*); Ю. Закжевський, Ph.D. in Economy (*Польща*); Н. М. Іманов, д-р екон. наук, проф. (*Азербайджан*); М. Т. Койчуева, д-р екон. наук, проф. (*Киргизстан*); В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); П. Димова Пеева, д-р наук, проф. (*Болгарія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); М. У. Рахімбердінова, Ph.D. in Economy (*Казахстан*); Б. Сегаль, Ph.D. in Economy, проф. (*Угорщина*); Л. Стемплевська, Ph.D. in Economy (*Польща*); А. Стратан, д-р екон. наук, проф. (*Молдова*); Сузі Сухендра, Ph.D. in Economy (*Індонезія*); У. С. Хикматов, д-р екон. наук, проф. (*Таджикістан*); Н. Цогані, Ph.D. in Economy (*Греція*).

Відповідальний за випуск: Костирко Л. А., д-р екон. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 9 від 20 березня 2019 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 7 від 29 березня 2019 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2019

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2019

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна.

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.
В очікуванні нових виборів, реформ та перетворень _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

• **Економіка**

Асадуллина Н. Р.
Комплексная оценка конкурентоспособности переработанной плодоовощной продукции _____ 6

Артёмова А. В., Малкіна М. С.
Собливості торгового балансу Німеччини в умовах кризового і посткризового розвитку світової економіки _____ 13

Дегтярьова О. В.
Форсайт-технології зміни пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств _____ 20

Комар Р. О.
Економіко-правові засади розвитку регулювання міжнародних міграційних процесів _____ 28

Луцишина Є. В.
Інновації як складова факторів впливу на стабільний розвиток сучасного підприємства _____ 36

Машкіна А. С.
Економіка знань: соціально-економічні перешкоди на шляху до інноваційних процесів _____ 45

Павлов К. В.
Экономическая оценка интенсивного характера производства в условиях развития природной среды _____ 52

• **Фінанси, банківська справа та страхування**

Пригодич И. А., Конончук И. А., Києвич А. В.
Добровольное страхование гражданской ответственности перед таможенными органами _____ 58

Соломянова-Кирильчук К.О., Гребенікова О. В.
Формування системи показників діагностування ризику банкрутства підприємств машинобудування _____ 67

• **Менеджмент**

Євтушенко М. В.
Методи менеджменту ЕВМ у фінансовій діагностиці ефективності управління вартістю суб'єктів господарювання _____ 76

Калінеску Т. В.
Кластери підприємств: віртуальність та практика застосування _____ 82

• **Публічне управління та адміністрування**

Мустафаєв А. А.
Концептуально-критеріальний підхід к забезпеченню конкурентоспособности АПК северного региона _____ 90

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Міністерство освіти і науки України МОН запроваджує разові вчені ради для захисту дисертацій за PhD-програмами _____ 100

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 101

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Перелік рецензентів поточного випуску журналу
Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Sentence of number
BLOG SHEFF-EDITOR

Calinescu Tetyana
In expectant of new elections, reforms and transformations _____ 5

TOPICAL SUBJECTS

• *Economy*

Asadullina N.
Complex estimation of competitiveness of overworked fruit and vegetable production _____ 6

Artyomova A., Malkina M.
The trade balance of Germany in the skilled crisis and post-crisis development of world economy _____ 13

Degtiarova O.
Forsight technologies of the production and economic priorities changes _____ 20

Komar R.
Economic and legal framework for regulation of international migration processes _____ 28

Lutsyshyna Y.
Innovations as an integral part of the factors influencing the sustainable development of a modern enterprise _____ 36

Mashkina A.
Economics knowledge: socio-economic burdens on the way to innovation development _____ 45

Pavlov K.
Economic evaluation of intensive production character in the conditions of development of the environment _____ 52

• *Finance, Banking and Insurance*

Prigodich I., Kononchuk I., Kievich A.
Voluntary insurance of civil liability to customs authorities _____ 58

Solomianova-Kirilchuk K., Grebenikova O.
Formation of the indicators system for diagnostic machine-building enterprises failure risk _____ 67

• *Management*

Yevtushenko M.
The methods of economic management in financial diagnostics of the efficiency of the value of the cost of business entities _____ 76

Calinescu T.
Clusters of enterprises: virtual and practice of application _____ 82

• *Public administration and administration*

Mustafayev A.
Conceptual-criterial approach to ensuring the competitiveness of the agricultural sector of the northern region _____ 90

NEWS SCIENCE AND PRACTICE

Ministry of Education and Science of Ukraine MOE introduces one-time scholarly councils to defend theses for PhD programs _____ 100

EDITORIAL BOARD RECOMMENDS

New edition of economic literature _____ 101

INFORMATION ABOUT AUTHORS

The list of reviewers of the journal's current issue

REQUIREMENTS the content and the articles to scientific production journal "TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"

В очікуванні нових виборів, реформ та перетворень

Наразі країна перебуває в очікуванні нових виборів президента України та можливих змін у Верховній Раді, Кабінеті Міністрів та у Міністерстві освіти і науки України (МОН). Останні зміни та реформи в галузі вищої освіти привнесли більше додаткових питань, ніж відповідей на ті трансформації, що були започатковані ще у 2016, проте ще й досі існує багато непорозумінь з приводу підготовки студентів за визначеними спеціальностями, відсутністю стандартів за ними, що викликає різницю у поглядах на різні освітні програми, але за одними і тими ж спеціальностями і т.п. Ще і досі МОН не визначилося, яким чином буде здійснюватись робота щодо перевірки якості освіти за допомогою незалежного агентства якості куди, до речі, увійшли представники зовсім різних і не всіх галузей знань, що не може не викликати певних дискусій з цього приводу та запитань: а куди саме рухається наша вища школа? Чи дійсно до тієї якості, яка була забезпечена випускникам й фахівцям у минулі роки і, яким ще й досі відчинені двері більшості провідних західних фірм з Європейського та Американського континентів? Чи така, яка за введеними індикаторами бюджетного фінансування примушує вже шукати більш дешеву вищу освіту за межами України. Більш того, проведене виїзне засідання МОН в Харкові з ректорами провідних вишів України у лютому – теж не внесло певних роз'яснень з цього приводу, особливо, хто і як буде вимірювати якість знань, а чи можна за одними бюджетними мірками визначати, наприклад, фінансування підготовки фахівців у різних регіонах України та у вишах, що мають різні умови навчання? Тому нічого іншого не залишається як дотримуватися позицій довічної фрази: «Поживемо – побачимо»!

Проте життя не стоїть місці: редакція журналу рухається вперед попри усі бар'єри і перепони, позитиви й негативи у прийдешньому світі, бо ми – оптимісти, віримо та очікуємо розумних підходів до вищої освіти у нашій країні, виваженість тих кроків, що буде робити МОН на шляху до визначення якості не тільки в освіті, але й у визнанні рівня та категорій друкованих видань. Редакція журналу не змінює свого курсу щодо входження у нові науково-метричні бази та отриманні більш престижних рівнів фаховості, і просить наших прихильників, читачів, авторів, опонентів та рецензентів статей підтримати нас у цьому прагненні.

Бажаємо усім нам наснаги та успіхів на шляху здійснення поставлених мрій, реалізації найкращих очікувань, що дають нам натхнення до нових звершень.

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Т. В. Калінеску

УДК 338.24.01

JEL Classification: Q57

АСАДУЛЛИНА Н. Р.¹

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПЕРЕРАБОТАННОЙ ПЛОДОВООВОЩНОЙ ПРОДУКЦИИ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.01

Постановка проблемы. В статье отображена оценка конкурентоспособности переработанной плодовоовощной продукции, обоснованы качественные характеристики плодовоовощной продукции, а также даны параметры степени согласованности мнений экспертов на основе расчета коэффициента конкордации. *Цель статьи* – отобразить и охарактеризовать существующие методики комплексной оценки конкурентоспособности переработанной плодовоовощной продукции. *Объект исследования* – процесс определения качества производимой продукции, а также конкурентоспособности переработанной плодовоовощной продукции. *Методы, использованные в исследовании* – логический, сравнительный, аналитический, научно-методологический. *Гипотеза исследования* состоит в предположении наличия зависимости конкурентоспособности переработанной плодовоовощной продукции и объемов ее продаж. *Изложение основного материала.* Предпочтение покупатель отдает продукции в зависимости от назначения использования этого продукта. При дальнейшей ее переработке покупатель обращает внимание на объем фасовки, пригодность тары для содержания продукта в ней, а так же предельные сроки хранения продукции. В статье предложены такие показатели качества переработанной плодовоовощной продукции: биохимический состав продукции; фасовка продукции; дизайн и оформления продукции; внешний вид и консистенция; срок годности товара; стоимость производства одного килограмма продукции. *Оригинальность и практическое значение исследования* состоит в том, что автор обосновывает степень влияния предложенных показателей на конкурентоспособность на основе экспертных оценок. Число баллов устанавливается в зависимости от количества учитываемых факторов. Степень согласованности мнений экспертов устанавливается на основе расчета коэффициента конкордации. *Выводы исследования.* В процессе фасовки товара и его производства необходимо учитывать направления его использования. Для дальнейшего промышленного потребления переработанная плодовоовощная продукция может быть изготовлена с более высоким содержанием сухих растворимых веществ, витаминов, сахаров, кислотности. Это позволит сэкономить затраты на таре, транспортных расходах, на погрузочно-разгрузочных операциях.

Ключевые слова:

конкурентоспособность, плодовоовощная продукция, коэффициент конкордации, эксперт, сроки хранения продукции.

COMPLEX ESTIMATION OF COMPETITIVENESS OF OVERWORKED FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTION

Formulation of the problem. The article reflects the assessment of the competitiveness of processed fruit and vegetable products, the qualitative characteristics of fruit and vegetable products are substantiated, as well as the parameters of the degree of consistency of expert opinions based on the calculation of the concordance coefficient. *The purpose of the research* is to reflect and characterize existing methods of integrated assessment of the competitiveness of processed fruit and vegetable products. *The object of research* – the process of determining the quality of products produced, as well as the competitiveness of processed fruit and vegetable products. *The methods used in the research* – logical, comparative, analytical, scientific and methodological. *The hypothesis of the research* is to assume the dependence of the competitiveness of processed fruit and vegetable products and its sales volumes. *The statement of basic materials.* The buyer prefers products depending on the purpose and use of this product. In the course of further processing, the buyer pays attention to the volume of packaging, the suitability of the packaging for the content of the product in it, the maximum time for the storage of products. The article suggests such indicators of quality of processed fruit and vegetable production: biochemical composition of products; packaging of products; design and design of products; appearance and consistency; terms of product suitability; cost of production per kilogram of production. *The originality and practical significance of*

¹ Асадуллина Наїля Рамілівна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Економіка праці та управління», Ташкентська філія «Російський економічний університет ім. Г. В. Плеханова», Ташкент, Узбекистан.

Asadullina Nailya, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Economics Labor and Management Department Tashkent branch «Russian Economic University named G. V. Plekhanov», Tashkent, Uzbekistan.

ORCID ID: 0000-0001-7022-3638

e-mail: rasadullina@mail.ru

the research is that the author substantiates the degree of influence of the proposed indicators on competitiveness on the basis of expert assessments. The number of points is determined depending on the number of factors considered. The degree of consensus of expert opinions is established on the basis of calculating the coefficient of concordation. *Conclusions of the research.* In the process of packaging the product and its production must take into account the directions of its use. For further industrial consumption, processed fruit and vegetable products can be made with a higher content of dry soluble substances, vitamins, sugars, and acidity. This will save on the cost of packaging, transport costs, and handling operations.

Key words:

competitiveness, fruit and vegetable production, coefficient of concordation, expert, terms of product storage.

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРЕРОБЛЕНОЇ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Постановка проблеми. У статті відображена оцінка конкурентоспроможності переробленої плодоовочевої продукції, обґрунтовані якісні характеристики плодоовочевої продукції, а також дані параметри ступеня узгодженості думок експертів на основі розрахунку коефіцієнта конкордації. *Мета статті* – відображення та характеристика існуючих методик комплексної оцінки конкурентоспроможності переробленої плодоовочевої продукції. *Об’єкт дослідження* – процес визначення якості продукції, що виробляється, а також конкурентоспроможності переробленої плодоовочевої продукції. *Методи, використані в дослідженні* – логічних, порівняльний, аналітичний, науково-методологічний. *Гіпотеза дослідження* полягає в припущенні наявності залежності конкурентоспроможності переробленої плодоовочевої продукції та обсягів її продажів. *Виклад основного матеріалу.* Перевагу покупець віддає продукції в залежності від призначення та використання цієї продукції. При подальшій її переробці покупець звертає увагу на обсяг фасування, придатність тари для утримання продукту в ній, граничні терміни зберігання продукції. У статті запропоновані такі показники якості переробленої плодоовочевої продукції: біохімічний склад продукції; фасування продукції; дизайн та оформлення продукції; зовнішній вигляд і консистенція; строки придатності товару; вартість виробництва одного кілограму продукції. *Оригінальність і практичне значення* дослідження полягає в тому, що автор обґрунтовує ступінь впливу запропонованих показників на конкурентоспроможність на основі експертних оцінок. Число балів встановлюється в залежності від кількості врахованих чинників. Ступінь узгодженості думок експертів встановлюється на основі розрахунку коефіцієнта конкордації. *Висновки дослідження.* В процесі фасування товару і його виробництва необхідно враховувати напрямки його використання. Для подальшого промислового споживання перероблена плодоовочева продукція може бути виготовлена з більш високим вмістом сухих розчинних речовин, вітамінів, цукрів, кислотності. Це дозволить заощадити витрати на тарі, транспортних витратах, на вантажно-розвантажувальних операціях.

Ключові слова:

конкурентоспроможність, плодоовочева продукція, коефіцієнт конкордації, експерт, терміни зберігання продукції.

Постановка проблеми. В условиях модернизации и диверсификации экономики Узбекистана усиливается взаимосвязь развития предприятий плодоовощного комплекса, которые определяют требования к конкуренции товарной политики в отношении, объемов и качества выпускаемой продукции.

Любой товар, вынесенный на рынок, фактически проходит там проверку на степень удовлетворения общественных потребностей: каждый покупатель приобретает тот товар, который наиболее полно удовлетворяет его личные потребности, а масса покупателей – тот, который более полно соответствует общественным потребностям, нежели товары - конкуренты.

Анализ последних исследований и публикаций. Конкуренция – одна из основных черт рыночного хозяйства, обеспечива-

ющая творческую свободу личности, создающая условия для самореализации сферы экономики путем разработки и создания новых конкурентоспособных товаров и услуг. Под конкурентоспособностью товаров или услуг понимается комплекс потребительских, ценовых и качественных характеристик товаров и услуг, определяющих их успех на мировом и внутреннем рынках [1]. Конкурентоспособность товара или услуг можно определить только в сравнении с аналогами, произведенными мировыми лидерами данной сферы.

В Республике получают широкое развитие фермерские и дехканские хозяйства, отличающиеся малыми объемами производства [2]. Это существенно усложняет обеспечение промышленных предприятий (большой мощности) сырьевыми ресурсами из-за роста

стоимости перевозок, повышая долю транспортных затрат в общей стоимости продукции.

Кроме того, дехканские и фермерские хозяйства реализуют свою продукцию по ценам, установившимся на данный момент на рынке, по которой промышленное предприятие купить не может. В результате на промышленную переработку поступают сырьевые ресурсы, не востребованные рынком, то есть предприятие снабжается по остаточному принципу. Сельскохозяйственные предприятия, фермерские и дехканские хозяйства, имеющие контракт на поставку продукции обязаны 30% его объема поставить перерабатывающим предприятиям [3].

Цель статьи – отобразить и охарактеризовать существующие методики комплексной оценки конкурентоспособности переработанной плодоовощной продукции.

Изложение основного материала исследования. Отсутствие качественных параметров сырьевых ресурсов в контрактах создает условия, при которых производитель сельскохозяйственной продукции реализует его сторонним покупателям по более высокой цене, а в переработку сдается продукция, не востребованная рынком. Естественно в этих условиях качество сырьевых ресурсов далеки от требований предприятия.

Основные требования к качеству сырьевых ресурсов установлены ГОСТом 3343 – 89, в соответствии с которым томаты, поступающие на переработку должны иметь сухих растворимых веществ 28 – 32 %, содержание нитратов не должно превышать 50-60 мг/г. %, титруемых кислот не более 10 %, доля хлоридов не должна превышать 1,5% всей массы продукции, что обуславливает низкий процент содержания данного вещества в исходном сырьевом материале. Кроме того, уделяется особое внимание содержанию в сырьевых ресурсах тяжелых металлов. Их содержание в килограмме сырья не должно быть более: 200 мг- олова; свинца- 1 мг; кадмия -0,05 мг; ртути-0,02 мг; меди -5 мг; цинка -10 мг; мышьяка -0,2 мг. Выше перечисленные факторы определяют качество произведенной промышленной продукции.

В силу различий климатических условий по территории Узбекистана, почвы по состоянию, характеризующимися бонитетом, существенно отличаются, что является причиной изменчивости качества сырья. Однако на качество сырьевых ресурсов существенное

влияние оказывает и периоды съема урожая. В начале сезона кислотность составляет 7,8%, а в конце 11%. В начале сезона урожай отличается повышенным содержанием воды.

Выше указанные факторы влекут за собой рост затрат при переработке сырья. Увеличению затрат также способствуют разрозненность всей логистической цепи, призванной обеспечивать рынок качественной продукцией перерабатывающей промышленности. Исследованиями авторов установлено, что в этом случае расходы электроэнергии увеличиваются в среднем на 20%, воды 10-15%, труда 20%, сырья 5–6%.

Наряду с этим, в целях сокращения разрыва между сахаристостью и кислотностью сырьевых ресурсов при переработке добавляется сахар, что способствует доведению качественных параметров продукции до требований ГОСТА, при увеличении стоимости производства. Промышленные предприятия, производящие томат – пасту, не добавляют сахар в продукцию, так как это связано с высокой стоимостью продукции и потерей ею доли конкурентоспособности по ценовому фактору. Необходимо отметить, что высокой кислотностью выделяется продукция, произведенная из помидор позднего срока сбора, у которой титрируемая кислотность составляет 11 и более процентов. Не доводя продукцию до требований ГОСТА по кислотности, перерабатывающее предприятие перекладывает часть своих затрат на плечи других предприятий, для которых томат паста служит сырьевыми ресурсами.

При поступлении сырья на переработку осуществляется сортировка по степени зрелости и зараженности вредителями. На этой стадии, как показали исследования, выбраковывается и передается на корм скоту еще 30% поступивших сырьевых ресурсов, что повышает удельные затраты сырьевых ресурсов на производство единицы продукции, что существенно понижает конкурентоспособность произведенной продукции на мировых рынках.

Конкурентоспособность той или иной продукции должна определяться качественными характеристиками самой продукции, а не другими параметрами. Ряд авторов конкурентоспособность продукции устанавливают на основе индекса продаж [1]. По нашему мнению, такая оценка не соответствует действительности в виду того, что реализация

продукции на рынке зависит от состояния рынка, качества товара, цены на него.

Конкурентоспособность товара можно определить в несколько этапов. На первом этапе устанавливается перечень показателей, по которым будет оценена конкурентоспособность отечественной продукции и эталона, затем – степень влияния каждого показателя на конкурентоспособность и определяется его весовое значение.

Конкурентоспособность продукции определяется по значительному кругу показателей, таких как: качество поступающих на предприятие сырьевых ресурсов; материалоемкость единицы продукции; себестоимость производства, экономичность переработки и дизайн, то есть обеспеченность упаковочными материалами, наклейками и др. Кроме того, первые три показателя оказывают существенное влияние на себестоимость произведенной продукции, а следовательно, на ее цену.

Предпочтение покупатель отдает продукции в зависимости от назначения использования этого продукта. При дальнейшей ее переработке покупатель обращает внимание, в первую очередь, на объем фасовки, пригодность тары для содержания продукта в ней, а так же предельные сроки хранения данной продукции. Таким образом, покупатель обращает внимание на внешний вид и консистенцию товара. Если покупка совершена для конечного потребления, обращается особое внимание на объемы, фасовку, срок годности продукта, консистенцию товара, дизайн и форму упаковки произведенной продукции. Исходя из выше сказанного, нами приняты следующие показатели качества томат пасты:

- биохимический состав продукции;
- фасовка продукции;

- дизайн и оформления продукции;
- внешний вид и консистенция;
- срок годности товара;
- стоимость производства одного килограмма томат пасты.

Отметим, что предлагаемый перечень показателей, характеризующих качество продукции, оставляет широкое поле для полемики. Однако и этот вариант имеет право на существование при определении конкурентоспособности.

Степень влияния вышеприведенных показателей на конкурентоспособность устанавливается на основе экспертных оценок. Для этих целей, эксперты присваивают каждому фактору баллы, в зависимости от степени влияния его на конкурентоспособность. Число баллов устанавливается в зависимости от количества учитываемых факторов. При высокой степени влияния фактора на конкурентоспособность ему присваивается большее число баллов. Использовать результаты оценок экспертов возможно лишь в том случае, если мнения экспертов согласуются. Степень согласованности мнений экспертов устанавливается на основе расчета коэффициента конкордации, определяемого по формуле (1):

$$W = 12S / m^2(n^3 - n), \quad (1)$$

где : m – количество факторов, влияющих на конкурентоспособность продукции;

n – число наблюдений;

S – сумма квадратов отклонений рангов.

$$S = \sum_1^n r^2 - \frac{(\sum_1^m \sum_1^n)^2}{m}, \quad (2)$$

Баллы, выставленные независимыми экспертами приведены в табл. 1.

Т а б л и ц а 1

Определение степени согласованности мнений экспертов

Единичные показатели качества	Эксперты						Итого
	1	2	3	4	5	6	
Биохимический состав продукции	5	5	5	4	4	5	28
Фасовка продукции	3	3	2	3	3	3	17
Дизайн и оформление продукции	1	1	3	1	1	1	8
Внешний вид и консистенция	2	2	1	2	2	2	11
Срок годности товара	4	4	4	5	5	4	26
Итого							90

Источник: разработано автором

Если коэффициент конкордации окажется ниже 50% , это свидетельствует о не высокой квалификации или о том, что показатели, характеризующие качество продукции недостаточно точно сформулированы, что усложнило восприятие их экспертами. В этом случае определяют квалификацию отдельных экспертов (тех из них, результаты которых резко отличаются от мнений основной группы) или заменяют их. Наряду с этим, пересматривают формулировку каждого из факторов на предмет их точности, что позволяет провести повторно данную оценку. Эксперты дают оценку не зависимо друг от друга, т.е. они не знакомы с результатами оценок предыдущих участников.

Коэффициент конкордации более 50%, но менее 70% свидетельствует об умеренной степени согласованности мнений экспертов. Равенство коэффициента конкордации 70% и выше свидетельствует о высокой степени со-

гласованности мнений экспертов и возможности использования их в дальнейших расчетах.

В рассматриваемом случае коэффициент конкордации составил 71,7%, что указывает на высокую степень согласованности мнений экспертов, следовательно, результаты экспертной оценки могут быть использованы в дальнейших расчетах.

На основе полученных оценок вычисляются значения весовых коэффициентов по формуле:

$$R_i = \sum_1^m r_{is} / \sum_{i=1}^m \sum_{s=1}^n r_{is} , \quad (3)$$

где: r_{is} – оценка эксперта степени влияния данного показателя на конкурентоспособность в баллах.

Весовые нормы качественных параметров продукции приведены в табл. 2.

Т а б л и ц а 2

Экспертные оценки коэффициентов весомости единичных показателей качества	
Единичные показатели качества	Оценка коэффициента весомости
Биохимический состав продукции	0,311
Дизайн и оформление продукции	0,09
Фасовка продукции	0,188
Внешний вид и консистенция	0,122
Срок годности товара	0,289
Сумма	Σ-1,000

Источник: разработано автором

Конкурентоспособность продукции определяется следующим образом: на первом этапе дается количественная оценка конкурентоспособности продукции по каждому из факторов. При этом количественная оценка конкурентоспособности дается как по отечественной продукции, так и по эталонной. Конкурентоспособность продукции по биохимическому составу определяется, как произведение значения данного показателя томат пасты произведенной в Узбекистане, и ее конкурента на весовую норму показателя, т.е. степени влияния его на конкурентоспособность. Подобные расчеты производятся, исходя из величин каждого показателя, влияющего на конкурентоспособность, и весовой его нормы.

За эталон качества продукции принимаются показатели товара произведенного лидером на мировом рынке.

На втором этапе дается комплексная оценка конкурентоспособности продукции,

устанавливаемая, как ее сумма по каждому параметру. Расчеты приведены в табл. 3.

Из этих данных видно, что отечественная продукция (томат паста) по своим качественным параметрам превосходит продукцию конкурента на 114,4%.

Значительное опережение отечественного товара продукции конкурента наблюдается за счет лучшего биохимического состава продукции и наличия различных видов фасовки, что позволяет учесть потребности большего числа потребителей. В то же время, отечественная продукция уступает конкуренту по такому показателю как внешний вид и консистенция, которая во многом зависит от усилий коллектива предприятия, производящего данный товар.

Данные табл. 3 показывают, что основными параметрами, значительно влияющими на конкурентоспособность являются:

Оценка конкурентоспособности товара

Параметры качества товара	Весомость показателя	Значения параметров		Количественная оценка конкурентоспособности товара		Соотношение конкурентоспособности
		конкурент	отечественный товар	конкурент	отечественный товар	
Биохимический состав продукции	0,311	28	32	8,708	9,952	1,143
Дизайн и оформление продукции	0,09	4,3	4	0,387	0,36	0,93
Фасовка продукции	0,188	7	11	1,316	1,98	1,5
Внешний вид и консистенция	0,122	10	9	1,22	1,098	0,9
Срок годности товара	0,289	2	2	0,578	0,578	1
Сумма	1,0			12,209	13,968	114,4

Источник: разработано автором

- биохимический состав продукции, доля которой (71,2%);
- фасовка продукции (14,2%);
- внешний вид и консистенция (7,9%)
- срок годности товара (4,1%).
- дизайн и оформление продукции (2,6%)

Важное место в конкурентоспособности товара отводится его цене. Анализ фактической себестоимости товара отечественного производителя позволил выявить его рост по сравнению с ценой конкурента на 15,8 %. Сопоставление цены товара с его качеством показал, что здесь имеются некоторые отклонения. Как свидетельствуют литературные источники, рост цены товара должен сопровождаться адекватным улучшением его качества. Для выявления данного вопроса авторами были произведены отдельные расчеты, которые показали, что при росте качественных параметров отечественной продукции на 14,4% по сравнению с томат пастой конкурента, цена его была выше, чем у конкурента на 15,8%. Из приведенных выше данных видно, что стоимость (себестоимость 1 кг. томат – пасты) отечественной продукции существенно опережает темпы роста качественных параметров, что отрицательно влияет на конкурентоспособность, т.е. отечественная продукция с учетом ценового фактора уступает конкуренту на 1,2 % (конкурентоспособность томат пасты Узбекистана составляет 98,8%). В то же время, здесь имеются значительные резервы в сокращении себестоимости

продукции. Для этих целей необходимо сократить все непроизводительные затраты как сырьевых ресурсов, так и энергетических, трудовых и т.д., о которых было упомянуто выше.

Расчеты показали, что обеспечение предприятия качественными сырьевыми ресурсами позволят сократить материальные затраты на производство каждого килограмма томат – пасты в среднем на 93,18 сум; затраты электроэнергии на единицу продукции сократятся на 8,4 сумм., воды – на 10,8 сум., трудовых затрат – на 4,2 сум. В результате цена одного килограмма томат пасты может быть сокращена на 16,7% от заводской стоимости, что позволит повысить конкурентоспособность по ценовому фактору. Снижению себестоимости так же способствует и согласованность действий всех звеньев логистической цепи, которая может быть достигнута разработкой экономических механизмов взаимодействия всех подразделений, входящих в состав логистической цепи.

В настоящее время конкурентоспособность отечественного товара с учетом ценового фактора составит 0,0186 (13,968/754,15), а конкурента 0,0188 (12,209/651). Как видно, цена отечественного товара растет не адекватно его качеству, что становится причиной низкой конкурентоспособности.

Ликвидация непроизводительных затрат позволит сократить себестоимость производства одного килограмма томат пасты до 628,21 суммов (754,15 * (100-16,7))/100, что

ниже уровня цены конкурента на 3,5%. Комплексная оценка конкурентоспособности отечественной продукции с учетом ценового фактора производилась на основе сопоставления себестоимости продукции к его качественному параметру (651/12,209 и 628.21/13,968). При снижении затрат на 16,7% данный параметр составит 44,97 сумм на единицу качества товара (628,21/13,968).

В этом случае комплексная оценка конкурентоспособности отечественной продукции составит 118,6% (53,32/44,97), т.е. превысит конкурентоспособность товара другого производителя на 18,6%.

Данная ситуация позволит предприятию – производителю более вольготно чувствовать себя на рынке ввиду того, что у него появляется более широкие возможности в предоставлении ценовых льгот покупателю из-за расширения диапазона между себестоимостью и ценой реализации товара. Этот диапазон будет ограничен ценой реализации товара и ее себестоимостью. В данном случае продавец может предоставить большие скидки при покупке больших партий товара, чего сделать конкурент не может в виду высокой себестоимости.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Учитывая те обстоятельства, что отечественная продукция значительно превосходит продукцию конкурентов по биохимическому составу, возможно, производить продукцию в широких диапазонах качества. В связи с этим, по нашему мнению, в процессе фасовки товара и его производства необходимо учитывать направления его использования, производя его с качественными различными характеристиками. Для дальнейшего промышленного потребления томат-паста может быть изготовлена с более высоким содержанием сухих растворимых веществ, витаминов, сахаров, кислотности и др., то есть концентрированной. В этом случае покупатель из того же объема сырья сможет произвести больше продукции в виде кетчупов и различных приправ, используя томат-пасты. Это позволит сэкономить собственные затраты на таре, транспортных рас-

Стаття надійшла
до редакції : 18.11.2018 р.

ходах, на погрузочно-разгрузочных операциях.

Литература

1. Нишанбаев Х. З. Оценка экспортных возможностей плодовоовощного комплекса / Х. З. Нишанбаев, Г. А. Кариева // Иктисодиёт ва таълим Ташкент. – 2003. – №2. – С. 117–121.

2. Нурулдинова А. Г. Развитие потенциала малого бизнеса как фактор повышения благосостояния населения и формирования спроса на потребительском рынке: Международная конференция «О роли и значении малого бизнеса и частного предпринимательства в реализации социально-экономической политики в Узбекистане» / А. Г. Нурулдинова. – Ташкент, 2013. Ч. 2. – С. 97–100.

3. Нурулдинова А. Г. Эффективное кадровое обеспечение инновационной деятельности как фактор повышения конкурентоспособности экономики: Материалы секционного заседания «Интеграция образования, науки и производства» IX Международного форума «Высокие технологии XXI века», 23 апреля 2008 г. / А. Г. Нурулдинова, Н. Х. Мирсалихова. – М: МГТУ, 2008. – С. 197–199.

References

1. Nishanbayev, H. Z. & Kariyeva, G. A. (2003). Evaluation of the export potential of the fruit and vegetable complex. Economics and education Tashkent, 2, 117–121.

2. Nuruddinova, A. G. (2013). Development of the potential of small business as a factor in improving the welfare of the population and the formation of demand in the consumer market. International. Conference "On the role and importance of small business and private entrepreneurship in the implementation of socio-economic policy in Uzbekistan". Uzbekistan, Tashkent. Part 2, 97-100.

3. Nuruddinova, A. G. & Mirsalikhova, N. Kh. (2008). Effective staffing of innovation as a factor in improving the competitiveness of the economy. Materials of the sectional meeting "Integration of education, science and production" of the IX International Forum "High Technologies of the XXI Century", April 23, 2008. Moscow: MSTU, 197–199.

Стаття прийнята
до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Асадуллина Н. Р. Комплексная оценка конкурентоспособности переработанной плодовоовощной продукции / Н. Р. Асадуллина // Журнал економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 6–12.

УДК 338.45:658:316.422:330.322.2

JEL Classification: B22

АРТЬОМОВА А. В.¹, МАЛКІНА М. С.²

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВОГО БАЛАНСУ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО І ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.02

Постановка проблеми. Враховуючи тенденції щодо глобалізації фінансових ринків та економічних відносин в цілому, а також причини та наслідки світової фінансової кризи, дослідження рівноваги платіжних балансів стають все більш актуальними. *Метою статті* є обґрунтування теоретичних засад формування платіжного балансу; вивчення концепцій та моделей регулювання платіжного балансу держави; визначення структурних елементів і з'ясування макроекономічного значення платіжного балансу; обґрунтування напрямків врівноваження балансу міжнародних розрахунків; дослідження впливу макроекономічної політики на стан платіжного балансу країни; формування стратегії зменшення дефіциту платіжного балансу. *Об'єктом дослідження* виступають моделі регулювання платіжного балансу держави. *Методологічною основою дослідження* стали способи і принципи обґрунтування наукового пізнання загальних та спеціальних методів і прийомів, що використані під час регулювання та визначення структурних елементів платіжного балансу. Основною *гіпотезою дослідження* стало припущення, що для благополуччя Німеччини, аналізуючи структуру ВВП за галузями за останні десять років, в майбутньому необхідно зробити акцент на розвиток тих галузей в яких зайнятість трохи знизилася за аналізований період. *Виклад основного матеріалу.* У статті розглянуто зародження поняття «платіжний баланс» в його сучасному розумінні. Вивчено країни, які були змушені робити публікацію платіжного балансу через виникнення інфляційних процесів. Досліджено торговий баланс Німеччини в умовах кризового і посткризового розвитку світової економіки. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Слід зазначити, що у науковому світі триває дискусія щодо визначення основних чинників та характеру їхнього впливу на платіжний баланс країни, а також причин виникнення дефіцитів платіжних балансів. *Висновки дослідження.* У даній роботі запропоновано підходи до комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів держав на основі порівняльного аналізу трьох груп показників. За результатами апробації даного підходу проведено оцінку рівноваги платіжних балансів найбільших світових економік.

Ключові слова:

платіжний баланс, баланс поточних операцій, баланс послуг, баланс руху капіталів і кредитів.

THE TRADE BALANCE OF GERMANY IN THE SKILLED CRISIS AND POST-CRISIS DEVELOPMENT OF WORLD ECONOMY

Formulation of the problem. Taking into account the tendencies of globalization of financial markets and economic relations as a whole, as well as the causes and consequences of the global financial crisis, the study of balance of payments balances become more and more relevant. *The purpose of the research* is to justify the theoretical basis of the formation of the balance of payments; studying the concepts and models of regulation of the balance of payments of the state; definition of structural elements and clarification of the macroeconomic value of the balance of payments; substantiation of directions of balancing the balance of international settlements; studying the impact of macroeconomic policy on the country's balance of payments; the formation of a strategy for reducing the deficit of the balance of payments. *The object of re-*

¹ **Артьомова Аліна Вадимівна**, канд. техн. наук, доцент кафедри «Економіка та маркетинг», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Artyomova Alina, PhD in Technical, Associate Profesor of Economics and marketing Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkov, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-6761-2066

e-mail: a.artyomova@gmail.ru

² **Малкіна Марія Сергіївна**, студ. спец. «Економіка підприємства», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Malkina Mariya, student of Economics Enterprise Specialty National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkov, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-3249-4690

e-mail: malkina98@mail.ua

search is the model of regulation of the balance of payments of the state. *The methodological basis* of the study was the methods and principles of the scientific knowledge of general and special methods and techniques used in the regulation and definition of the structural elements of the balance of payments. *The hypothesis of the research* is the assumption that for Germany's prosperity, analyzing the structure of GDP by industries over the past ten years, in the future it is necessary to focus on the development of those industries in which employment slightly decreased over the analyzed period. *The statement of basic materials.* The article deals with the origin of the concept of "balance of payments" in its modern sense. We studied countries that were forced to publish the balance of payments due to the emergence of inflationary processes. The trade balance of Germany in the conditions of crisis and post-crisis development of the world economy is investigated. *The originality and practical significance of the research.* It should be noted that in the scientific world there is a discussion on determining the main factors and the nature of their impact on the balance of payments of the country, as well as the causes of deficits in the balance of payments. *Conclusions of the research*. In this paper, approaches to a comprehensive assessment of the equilibrium of the balance of payments of the states are proposed on the basis of comparative analysis of the three groups of indicators. According to the results of the approbation of this approach, the balance of payment balances of the world's largest economies was assessed.

Key words:

balance of payments, balance of current operations, balance of services, balance of capital and loans.

ОСОБЕННОСТИ ТОРГОВОГО БАЛАНСА ГЕРМАНИИ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНОГО И ПОСТКРИЗИСНОГО РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Постановка проблемы. Учитывая тенденции глобализации финансовых рынков и экономических отношений в целом, а также причины и последствия мирового финансового кризиса, исследования равновесия платежных балансов становятся все более актуальными. *Целью статьи* является обоснование теоретических основ формирования платежного баланса; изучение концепций и моделей регулирования платежного баланса страны; определение структурных элементов и выяснения макроэкономического значения платежного баланса; обоснование направлений уравнивания баланса международных расчетов; исследования влияния макроэкономической политики на состояние платежного баланса страны; формирование стратегии уменьшения дефицита платежного баланса. *Объектом исследования* выступают модели регулирования платежного баланса государства. *Методологической основой* исследования стали способы и принципы обоснования научного познания общих и специальных методов и приемов, использованных во время регулирования и определения структурных элементов платежного баланса. *Основной гипотезой исследования* стало предположение, что для благополучия Германии, анализируя структуру ВВП по отраслям за последние десять лет, в будущем необходимо сделать акцент на развитие тех отраслей, в которых занятость несколько снизилась за анализируемый период. *Изложение основного материала.* В статье рассмотрены зарождения понятия «платежный баланс» в его современном понимании. Изучено страны, которые были вынуждены делать публикацию платежного баланса из-за возникновения инфляционных процессов. Исследован торговый баланс Германии в условиях кризисного и посткризисного развития мировой экономики. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Следует отметить, что в научном мире продолжается дискуссия относительно определения основных факторов и характера их воздействия на платежный баланс страны, а также причин возникновения дефицитов платежных балансов. *Выводы исследования.* В данной работе предложены подходы к комплексной оценке равновесия платежных балансов государств на основе сравнительного анализа трех групп показателей. По результатам апробации данного подхода проведена оценка равновесия платежных балансов крупнейших мировых экономик.

Ключевые слова:

платежный баланс, баланс по текущим операциям, баланс услуг, баланс движения капиталов и кредитов.

Постановка проблеми. В умовах кризового і посткризового розвитку світової економіки кожна держава прагне мати достовірну і об'єктивну інформацію про результат зовнішньоекономічних операцій країни з рештою світу. Така інформація необхідна для прийняття рішень щодо майбутніх фінансо-

вих дій на товарних і грошових ринках. Основні потреби в подібній інформації задовольняють баланси міжнародних розрахунків.

Останнім часом, враховуючи тенденції щодо глобалізації фінансових ринків та економічних відносин в цілому, а також причини та наслідки світової фінансової кризи, дослі-

дження рівноваги платіжних балансів стають все більш актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у розробку теоретичних положень, методичних і практичних питань складання платіжного балансу зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Д. Єрін, М.Т. Губером [4], В. Цоллінгера [5]; У. Фелнер [6], О. Анісімова, С. Боринець, П. Кругман, А. Мельник, Р. Моторин, С. Ніколайчук, М. Пєбро, Т. Савченко, О. Сунцова, А. Шкляр, В. Юрчишин, Козак Л.С., та інші. Слід зазначити, що у науковому світі триває дискусія щодо визначення основних чинників та характеру їхнього впливу на платіжний баланс країни, а також причин виникнення дефіцитів платіжних балансів.

Мета статті є обґрунтування теоретичних засад формування платіжного балансу; вивчення концепцій та моделей регулювання платіжного балансу держави; визначення структурних елементів і з'ясування макроекономічного значення платіжного балансу; обґрунтування напрямків врівноваження балансу міжнародних розрахунків; дослідження впливу макроекономічної політики на стан платіжного балансу країни; формування стратегії зменшення дефіциту платіжного балансу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Платіжний баланс – це співвідношення фактичних платежів, здійснених даною країною за кордоном. Розвиток поняття «платіжний баланс» надано у табл. 1.

Т а б л и ц я 1

Розвиток поняття «платіжний баланс»

Ким, де і коли було запропоновано поняття «платіжний баланс»	Трактування поняття «Платіжний баланс»
Е. Місселден в трактаті «Коло торгівлі» (1623р). Робляться перші розрахунки торгового балансу для Англії за 1621р [1].	Зародженням поняття «платіжний баланс» в його сучасному розумінні можна вважати появу терміна «торговий баланс».
Т. Манна. У книзі «Багатство Англії у зовнішній торгівлі» (1664р.) [2].	Пропонує поняття «загальний торговельний баланс», що характеризує відношення Англії з усіма країнами в сукупності.
Д. Стюардом в роботі «Дослідження про принципи політичної економіки» (1767р.)	Розглянув взаємозв'язок між торгівлею і рухом капіталу [3].
Таким чином, протягом більше 150 років термін «платіжний баланс» був пов'язаний тільки з міжнародним рухом фінансових активів і відокремлювався від торгового балансу. Торговий баланс формується як різниця між імпортом і експортом товарів (без урахування послуг).	
Державними органами термін «платіжний баланс» вперше був використаний в 1819 р в Англії в доповіді парламентської комісії, що досліджує стан міжнародних розрахунків країни.	статистика того часу не могла надати необхідну інформацію для складання необхідного балансу, і проводилися лише експертні роботи різними авторами.
Мак Кай, Р.Гіфф, Ч. Гобсон до початку першої світової війни	Проблема відсутності одностайного міжнародного терміна зростала.
Сесія Міжнародного інституту статистики в Лондоні (1905 р)	Надана допрацьована схема платіжного балансу. Виникло питання про розробки більш гнучкої системи валютних курсів.
Англія в 1919 році.	Почала публікацію платіжного балансу.
Ліга Націй з 1924 року публікує платіжні баланси різних країн.	Публікує платіжні баланси різних країн [7].
Після світового фінансово-економічної кризи 2008 р.	Нові тенденції розвитку глобального фінансового ринку, зумовили необхідність перегляду методів обліку зовнішньо-економічних операцій в рамках структури рахунків платіжного балансу.

Джерело: узагальнено авторами на підставі [1, 2, 3, 7]

Таким чином, спочатку платіжний баланс відображав тільки скоєні платежі, а не всі зовнішньоекономічні операції з матеріальними, фінансовими та інтелектуальними

активами. Найбільш інформативний баланс, що відображає всі потоки активів, як приватні, так і офіційні, пов'язані з рухом товарів і послуг (рис. 1.).

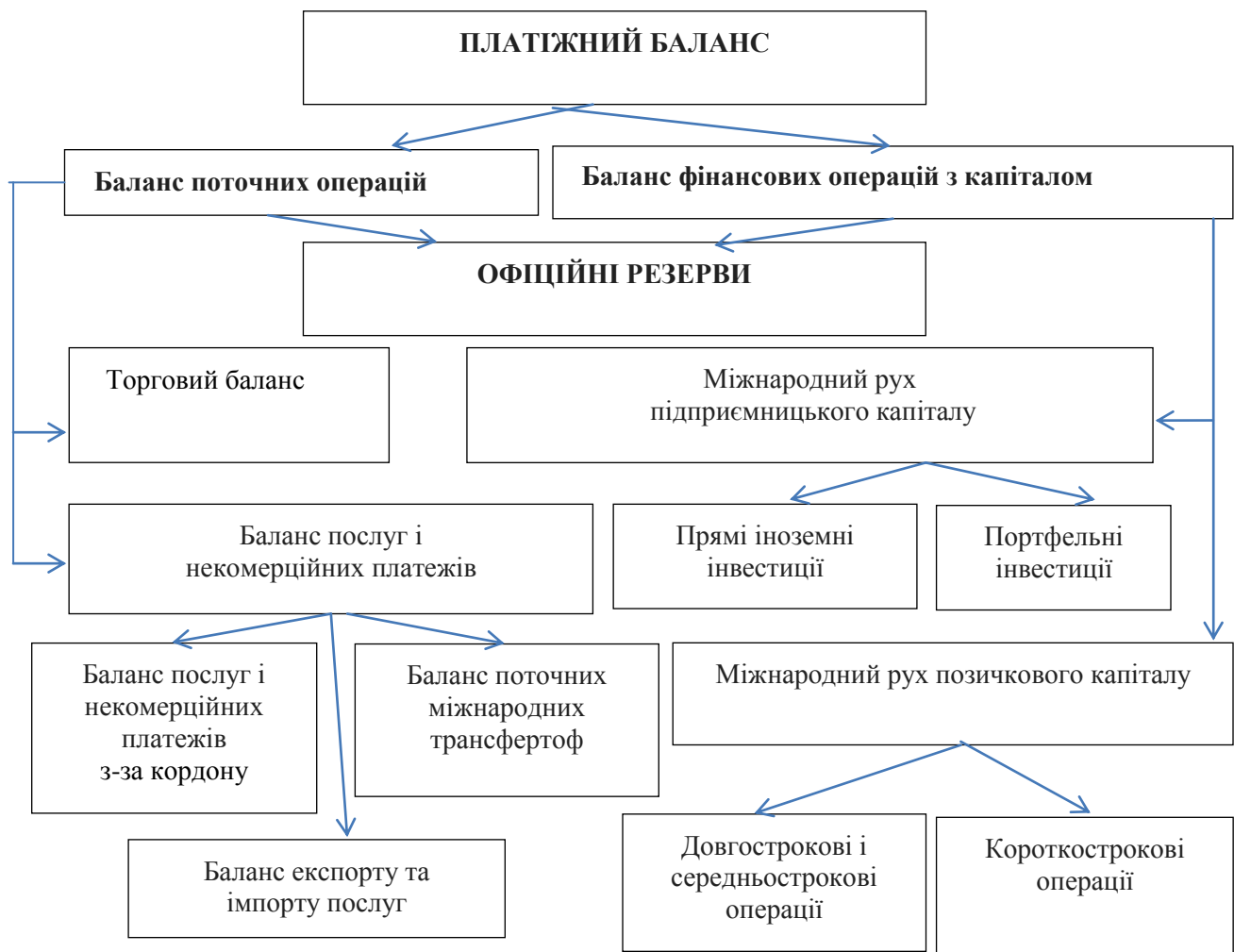

Рис. 1. Структура платіжного балансу
Джерело: розроблено авторами

Серед лідерів світової економіки знаходяться країни Північної Америки (США і Канада), Західної Європи (перш за все Великобританія, Німеччина, Італія і Франція), Східної Азії на чолі з Японією. До передових економік світу відносять також чотирьох східно «тигрів» (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, як особливий адміністративний район Китаю, і Тайвань), Ізраїль і Кіпр.

Сучасна Німеччина належить до однієї з найбільш розвинених країн світу. За оцінками, частка Німеччини в світовому ВВП в 2017 р склала, що відповідає 4-му місцю в

світі слідом за Китаєм, який швидко розвивається.

ВВП на душу населення Німеччини в постійних цінах, розрахований за паритетом купівельної спроможності, склав в 2015 році 43 тис. дол. Середньорічний темп приросту за аналізований період дорівнював 1,3%. Більш високий темп приросту ВВП на душу населення в порівнянні із загальним ВВП пов'язаний з тим, що в Німеччині за останні десять років чисельність населення зменшилася на 0,9% - з 82,3 млн. в 2007 році до 81,6 млн. в 2017 році.

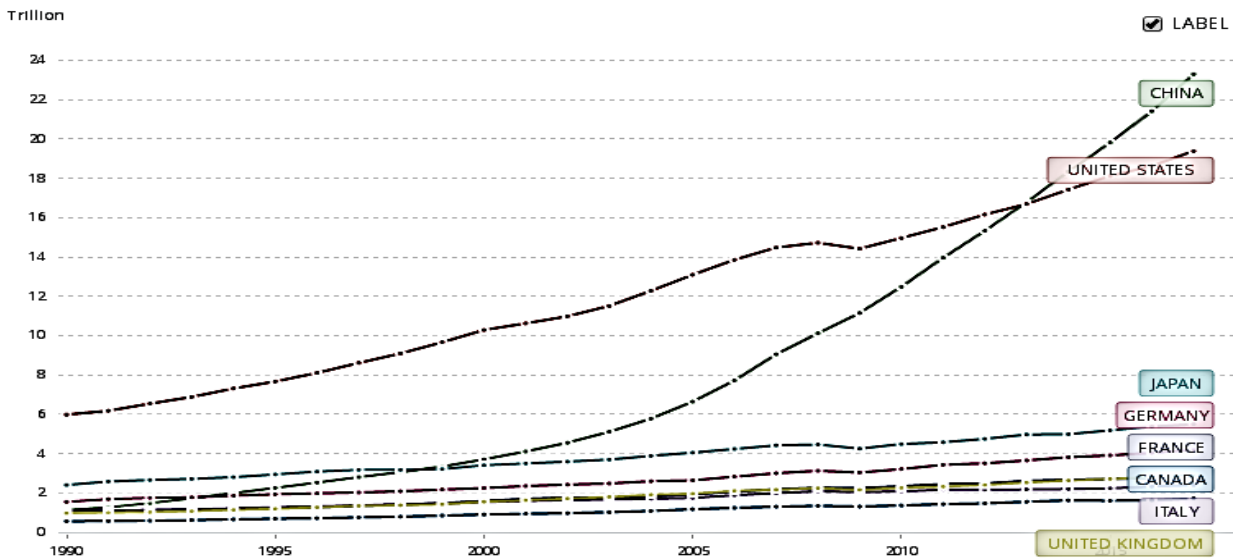

Рис. 2. ВВП країн лідерів світової економіки
 Джерело: структуровано авторами на основі офіційної статистики [8, 9]

Аналізуючи структуру ВВП Німеччини за галузями в постійних і поточних цінах, чітко видно, що за останні десять років додана вартість змінювалася по різному. Реальний приріст, більш ніж на 30%, спостерігався тільки в логістиці та телекомунікаційних послугах. Отже, уряд Німеччини вирішив, що для благополуччя всієї країни в майбутньому необхідно зробити акцент на розвиток цих галузей. Також варто відзначити, що зайнятість в цих галузях трохи знизилася за аналізований період. Це означає, що різке збільшення доданої вартості в логістиці та теле-

комунікаційних послугах було досягнуто за рахунок зростання продуктивності праці.

Структура торгового балансу Німеччини. Розглядаючи структуру торгового балансу Німеччини за останні десять років можна відзначити, що постійно формується негативне сальдо торгового балансу сільськогосподарських і сировинних товарів (рис. 3). Отже, Німеччина вважає за краще купувати певні товари сільського господарства за кордоном, так як їй через природно-кліматичних умов недоцільно вирощувати їх на своїй території.

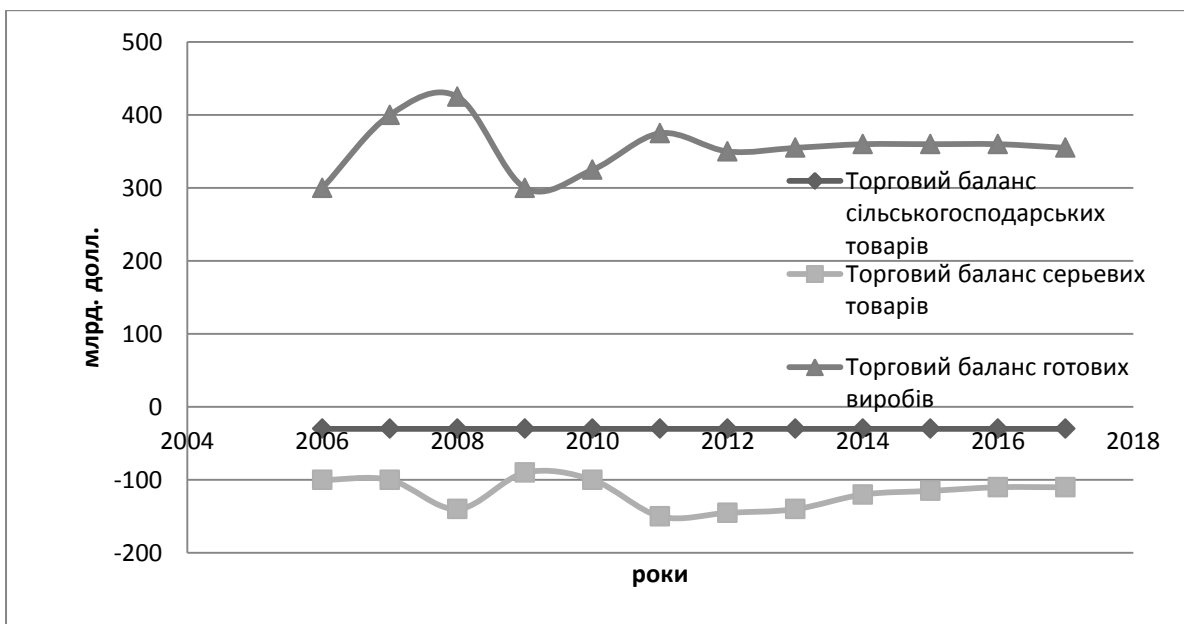

Рис. 3. Структура торгового балансу Німеччини (2006-2017гг.)
 Джерело: структуровано авторами на основі офіційної статистики [8, 9]

Аналогічна ситуація спостерігається з сировинними товарами. Через брак власних природних ресурсів Німеччина змушена щорічно докуповувати їх на зовнішньому ринку на \$ 100- \$ 150 млрд. Значні коливання величини торгового балансу викликані коливаннями світових цін на сиру нафту і природний газ, так як їх частка в загальній виручці імпорту сировини становить понад 90%.

Дефіцит торгового балансу сільськогосподарських і сировинних товарів фінансу-

ється за рахунок величезного профіциту торгового балансу готових виробів. Тобто Німеччина не тільки обмінюється готовими виробами з іншими розвиненими країнами, але ще і виробляє ці товари для них на своїй території. В результаті протягом багатьох років в Німеччині постійно формується величезний профіцит торгового балансу товарів, який значно перевищує дефіцит торгового балансу послуг (рис. 4).

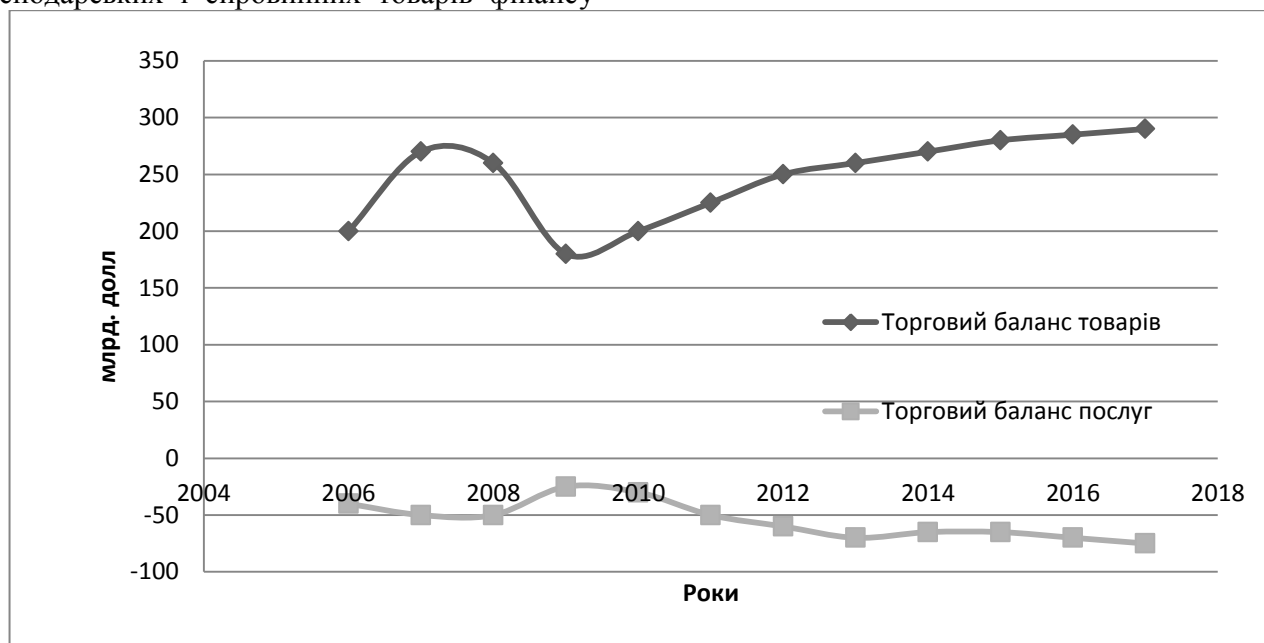

Рис. 4. Торговий баланс товарів і послуг Німеччини (2006-2017гг.)
Джерело: структуровано авторами на основі офіційної статистики [8, 9]

З 2016 Німеччина мала позитивне сальдо торгового балансу в розмірі \$ 280 мільярди чистого експорту. Високий позитивний баланс означає, що продукція даної країни популярна на світових ринках, при цьому популярність імпорту у споживачів низька. Згідно з даними, загальний обсяг експорту товарів зріс на 1,2% до € 1,2 трильйона в порівнянні з 2015 роком. Обсяги торгівлі з країнами ЄС збільшилися на 2,2%, а з іншими країнами світу - на 0,2%. У 2016 році відбулося збільшення експорту товарів на 2,5% до € 1,23 трильйона. Що стосується імпорту товарів, то його загальний обсяг зріс в 2016 році на 0,6% до € 954,6 млрд.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сутність платіжного балансу як системи опису всіх економічних угод за певний період між резидентами країни полягає в тому, що він дозволяє зробити вірні висновки щодо зовнішньоекономічних позицій країни. У даній роботі запропо-

новано підходи до комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів держав на основі порівняльного аналізу трьох груп показників. За результатами апробації даного підходу проведено оцінку рівноваги платіжних балансів найбільших світових економік.

Література

1. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой: Учеб. пособие.- М.: ИНФРА-М, 2008. – 710 с.
2. *Thomas M.* England's Treasure by Foreing Trade or The Balance of our Foreing Trade is The Rule of our Theasure. London: J.C. for Thomas Clark, 1964.
3. *Stuart James.* An Inquiry into the Principles of Political Economy. London: New Series. – 1961. Vol. 28 – №. 109 – P. 53-61.

4. Губер М. Т. Как читать баланс / М. Т. Губер // Международные отношения. – 1995. – № 3. – С. 14-18.

5. Цоллингер В. Международное перемещение ценностей и помещение капитала за границей, их влияние на производство и конъюнктуру / В. Цоллингер // Журнал общественно-политических наук. – 1869.

6. *Fellner W.* Monetary policies and full employment. / W. Fellner. Hamden: Competition among the few, N.Y., 1949. – 268 p.

7. League Of Nations. Memorandum on balance of payments and foreign trade balance - Vol. 1. – Geneva, 1926.

8. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ztutp2017.pdf

9. Німеччина Огляд ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.compet.kh.gov>

References

1. *Avtonomova, V. & Ananyina, O. & Mukasheva, N.* (2008). History of Economic Teaching. Moscow: INFRA-M, 710.

Стаття надійшла до редакції : 08.01.2019 р.

2. *Thomas, M.* (1964). England's Treasure by Foreing Trade or The Balance of Foreing Trade is The Rule of our Treasure. London: J.C. for Thomas Clark.

3. *Stuart James.* (1961). An Inquiry into the Principles of Political Economy. London: New Series, 28, 109, 53–61.

4. *Guber, M. T.* (1995). How to read the balance. International relations, 3, 14–18.

5. *Zollinger, V.* (1869). International transfer of values and placement of capital abroad, their influence on production and the conect. Journal of General and Political Sciences.

6. *Fellner, W.* (1949). Monetary policies and full employment. Hamden: Competition among the few, N.Y., 268.

7. League of Nations. (1926). Memorandum on balance of payments and foreign trade balance, Vol. 1. Geneva.

8. Statistical collection "Ukraine's foreign trade in goods and services in 2017". Retrieved from:

http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ztutp2017.pdf

9. Germany Market Overview. Retrieved from: <http://www.compet.kh.gov>

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Артёмова А. В. Особенности торгового баланса Германии в условиях кризисового і посткризисового розвитку світової економіки / А. В. Артёмова, М. С. Малкіна // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 13–19.

ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІНИ ПРІОРИТЕТІВ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.03

Постановка проблеми. У статті проведено аналіз сучасних методик використання форсайт-технологій, досліджено історію становлення форсайту як науки. *Мета дослідження* – визначити, найбільш сприятливий форсайт метод для визначення пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств. *Методи використані в дослідженні.* В дослідженні було використано методи порівняння, індукції. *Об'єктом дослідження* виступають форсайт-технології які доцільно використовувати для зміни пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств пріоритети виробничо-господарської діяльності, який досліджується за допомогою таких методів як порівняння та індукція. *Гіпотезою дослідження* є те, що особливості виробничо-господарської діяльності вимагають використання особливих методів форсайт-прогнозування. *Виклад основного матеріалу.* Зміна пріоритетів підприємств виробничо-господарської галузі є особливо актуальним на сьогодні оскільки тільки Україна дуже відстає за своїм технологічним укладом від розинутих країн світу. Більш того форсайт прогнози майбутнього вказують на та такі глобальні тренди, що в найближчому майбутньому матимуть негативний вплив на економіку України, та виробничо-господарську галузь підприємств в цілому. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Проведені дослідження доцільно використовувати при визначенні методу фор сайту для зміни пріоритетів виробничо-господарської діяльності. Більш того, визначенні тренди можуть бути використовуватися менеджерами, що приймають рішення як на регіональному і загальнодержавному рівні так і на рівні підприємств. *Висновки дослідження* полягають в тому, що використовувати технологічну дорожню карту є найбільш доцільним. Сучасний світ вимагає від менеджменту підприємств прогнозувати показники діяльності не тільки на три-п'ять років а і на десять і більше

Ключові слова:

прогнозування, форсайт-технології, методи форсайту, виробничо-господарська діяльність.

FORSIGHT TECHNOLOGIES OF THE PRODUCTION AND ECONOMIC PRIORITIES CHANGES

Formulation of the problem. In the article an analysis of modern methods of using foresite technologies, the history of the formation of a foresight as a science is researched. *The purpose of the research* is to determine the most favorable foresight method for determining the priorities of production and economic activity of enterprises. *The object of research* is the priorities of the production and economic activity of the state, which is investigated using such methods as comparison and induction. *Methods used in the research.* The study used methods of comparison, induction. *The hypothesis of the research* is that the peculiarities of production and economic activity require the use of special foresight-forecasting methods. *The statement of basic materials/* Moreover, foresight forecasts of the future point to such global trends that in the near future will have a negative impact on the Ukrainian economy, and the production and economic sector of enterprises in general. The modern world demands from the management of enterprises to predict performance indicators not only for three to five years and ten and more. *The originality and practical significance of the research.* The conducted researches should be used in determining the method of the form for the site to change the priorities of production and economic activity. Moreover, the identification of trends can be used by decision-makers both at the regional and national level and at the enterprise level. *Conclusions of the research* are that the use of technological road map is the most expedient. Changes in the priorities of enterprises in the industrial and commercial sector are of particular relevance today, since only Ukraine is lagging behind its technological development from the developed countries of the world.

¹ Дегтярєва Ольга Вікторівна, асистент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Degtiarova Olga, assistant of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-4524-7915

e-mail: o.degtyarova@khai.edu

Key words:

forecasting, foresight technology, foresight methods, production and economic activity.

ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГИИ СМЕНЫ ПРИОРИТЕТОВ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Постановка проблемы. В статье проведен анализ современных методик использования форсайт-технологий, исследована история становления форсайта как науки. *Цель исследования* определить, наиболее благоприятный форсайт метод для определения приоритетов производственно-хозяйственной деятельности предприятий. *Объектом исследования* является приоритеты производственно-хозяйственной деятельности, который исследуется с помощью таких методов как сравнение и индукция. *Гипотезой исследования* является то, что особенности производственно-хозяйственной деятельности требуют использования особых методов форсайт-прогнозирования. *Методы, которые были использованы в исследовании.* В исследовании были использованы методы сравнения, индукции. *Изложение основного материала.* Изменение приоритетов предприятий производственно-хозяйственной отрасли особенно актуально на сегодня поскольку только Украина очень отстает по своему технологическому укладом от розинутых стран мира. Более того форсайт прогнозы будущего указывают на подобные глобальные тренды, в ближайшем будущем будут иметь негативное влияние на экономику Украины, и производственно-хозяйственную отрасль предприятий в целом. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Проведенные исследования целесообразно использовать при определении метода фор сайта для изменения приоритетов производственно-хозяйственной деятельности. Более того, определении тренды могут быть использоваться менеджерами, принимающих решения как на региональном и общегосударственном уровне так и на уровне предприятий. *Выводы исследования* заключаются в том, что использовать технологическую дорожную карту является наиболее целесообразным. Современный мир требует от менеджмента предприятий прогнозировать показатели деятельности не только на три-пять лет, а и на десять и более.

Ключевые слова:

прогнозирования, форсайт-технологии, методы форсайта, производственно-хозяйственная деятельность.

Постановка проблеми. Багатьма вченими доведено, що саме виробничого-господарська діяльність приносить найбільшу вигоду країні і її мешканцям покращуючи їх соціально-економічне становище. В своєму дослідженні Блум та Вільямсон [1] ще в 1998 році довели, що в основі економічного «чуда» Китаю знаходиться не тільки кількісне зростання населенні, але й якісна його складова, що в свою чергу на відміну від Індії сприяло зростанню виробничого-господарської діяльності країни починаючи з 1960 років. Темпи були настільки значними, що за період з 1984 по 2017 темпи зростання виробничого-господарської діяльності країни досягло 900%. Вищезазначені процеси були зумовлені обраними стратегічними напрямками зміни пріоритетів виробничого-господарської діяльності підприємств, і в яких розвивалися підприємства країни, і які мали державну підтримку. Тому визначення для пріоритетів розвитку підприємств має велике значення не тільки для самих підприємств, але й для держави в цілому.

На сьогодні існує проблема того, що українські виробничі підприємства за технологічним укладом значно відстають від світо-

вих виробничих підприємств, що зумовлено деградацією інтелектуально містких секторів української економіки протягом років незалежності, та стійкого відтоку наукомісткого людського капіталу з країни. Виходячи з наявних проблем із якістю трудових ресурсів, а саме зменшення кількості населення внаслідок еміграції та старіння, погіршення стану основних засобів, який і сьогодні продовжує зростати, а також починаючи з 2014 року втрата попереднього характеру розвитку та попередньої структури економіки, підприємствам виробничого-господарської діяльності потрібно змінити пріоритети свого стратегічного розвитку, що є можливим за допомогою використання форсайт-технологій.

В дослідженні під форсайт-технологіями ми розуміємо методи та процедури формування бачення майбутнього через систематичну оцінку розвитку конкурентних напрямів науки та технологій, що безпосередньо впливають на виробничого-господарську діяльність підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні, на жаль, не має єдиного центру форсайт досліджень за напрямками розвитку виробничого-господарської діяльності

підприємств або економіки України в цілому. На сьогодні чи не єдиним, найбільш ґрунтовним дослідженням можна назвати «Форсайт економіки України» розроблений НТУ Київ у 2015 році [10]. Не зважаючи на значний доробок в області форсайта іноземних дослідників таких як Б. Мартин, Л. Геоґіо, П. Беккер, Соколов А. В., Придсикій В.Г. та невеликий, але якісний, вітчизняних науковців, таких як Семенов М.В., Цедік М.Г., Федулова Л.І., Кірнос І.О. та інші., хоч сьогодні і існують можливості із використання результатів іноземних досліджень з форсайту в практиці вітчизняного менеджменту, але місцеві особливості та сучасні умови вимагають розробки власної методики проведення форсайт дослідження визначення пріоритетів.

Історія масового впровадження форсайту розпочалась з середини 1990-х років коли більшість країн-членів ОЕСД (тобто розвинені індустріальні країни), майже всі європейські країни, а також багато країн Азії та Південної Америки провели національні дослідження перспектив [3]. Більшість цих досліджень було проведено на національному рівні. Це відображає етап у розвитку застосування передбачення до встановлення пріоритетів та цілей політики. Загалом, ці дослідження були сформульовані та проведені організаціями з національною відповідальністю щодо питань науки і техніки, будь то урядове відомство, або напівнезалежний дорадчий орган.

Практичним прикладом використання технологій регіонального форсайтінгу для побудови стратегій розвитку регіонів та міст є Польща [9]. Так, при побудові бачення та стратегії розвитку Польщі було проведено ґрунтовне форсайт дослідження технологічного розвитку Польщі [7], результати якого полягли у визначення пріоритетів при побудові стратегічних законодавчих документів Польщі [6].

В практиці американських підприємств виробничо-господарської діяльності дослідження вчених показало, що починаючи з 80-х років майже половина американських промислових компаній Fortune 1000 активно використовували методики передбачення у процесах планування. Компанії, що використовують передбачення, характеризувалися своїми великими розмірами, горизонти планування складала понад 10 років та були капіталомісткі. Це були компанії з аерокосміч-

ної, хімічної та нафтової промисловості [2]. В європейських компаніях структура включення форсайт-технологій у планування була значною мірою подібна до американських, і, починаючи з 1980-х також набула значної популярності, особливо в у великих компаніях в капіталомістких галузях, що мають довгі горизонти планування, такі, наприклад, як нафта, автотранспорт та електропостачання [5].

Мета статті є дослідження механізму визначення пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств та існуючих форсайт технологій які можна було б використовувати для зміни пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств.

Висунута робоча гіпотеза дослідження включає в себе ідею, що в умовах обмежених фінансових ресурсів прийняття стратегічних рішень із зміни пріоритетів на підприємствах виробничо-господарської діяльності повинні базуватися із використанням доцільних форсайт-технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення пріоритетів виробничо господарської діяльності підприємств в сучасному світі в багатьох аспектах залежить від соціально-економічних, політичних та технологічних тенденцій як глобальних так і національних. Основні організації та проведені ними дослідження щодо майбутнього соціально-економічного стану визначили значні зміни, що пришвидшеними інтенсивними соціально-політичними та технологічними процесами, що характеризуються глобальними тенденціями представленими в табл. 1. З таблиці стає зрозуміло, що основними тенденціями в економічному та технологічному виміру на загально глобальному рівні є тиск старіючого населення на соціальні витрати, глобалізація зв'язку та прискорений зсув економічних сил до Азії.

На сьогодні, глобальні виклики обумовлені перш за все тими всесвітніми тенденціями, що і утворюють можливості для виникнення кризових явищ, з наслідками яких підприємствам доведеться зустрітися вже у найближчі десятиліття. Наразі, Україна також відчуває вплив та впливає сама такі світові тренди як:

1. Дисбаланс в зростанні населення, і як наслідок відбувається тиск старіючого населення на державні витрати;

Глобальні тенденції в Світі та Європі

Організація/Документ	Тенденції
Світовий економічний форум (World Economic Forum) / «Глобальні ризики та тренди 2016» (Global Risks and Trends, 2016) [13]	<ul style="list-style-type: none"> • Старіння населення; • Зміна лідерства міжнародних організацій; • Зміна клімату; • Погіршення стану навколишнього середовища; • Зростання середнього класу в країнах з економікою, що розвивається; • Підвищення національної самосвідомості; • Зростаюча поляризація суспільств; • Підвищення хронічних захворювань; • Підвищення кібер-залежності; • Підвищення географічної мобільності; • Підвищення нерівномірності розподілу доходів і багатства ; • Зміна влади (як на глобальному так і на регіональному рівні, з державного до недержавного та індивідуального); • Урбанізація.
Європейська система аналізу стратегії та політики (ESPAS - European Strategy and Policy Analysis System) / «Глобальні тренди 2030, чи спроможна Європа відповісти на виклики?» («Global Trends to 2030: can the EU meet the challenges ahead?», 2015) [11]	<ul style="list-style-type: none"> • Більш багате та більш старе людство характеризується збільшенням середнього класу та збільшиться нерівності розподілу доходів; • Більша вразливість процесів глобалізації на чолі з економіками об'єднання G3 (США, Китай, ЄС); • Трансформативна індустріальна та технічна революція; • Зростаючий взаємозв'язок зміни клімату, енергетики та конкуренції за ресурси; • Зміна розстановки сил, взаємозалежності та послаблений мульти-летаризм.
Європейська Комісія (European Commission) / «Глобальна Європа 2050» (Global Europe 2050) [12]	<p>В глобальному демографічному та соціальному вимірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Продовжується дисбаланс в зростанні населення; • Зміни в сімейних традиціях та репродуктивності (2,1 дитини на 1 жінку); • Зміни в традиціях поколінь; <p>В сфері енергетики та навколишнього середовища:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Більше обмежень в ключових ресурсах; • Системне керівництво змінами клімату та проблемами стійкого розвитку; • Зміни в тенденціях в енергетиці та використанні послуг екосистем; <p>В економічному та технологічному вимірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прискорений зсув економічних сил до Азії; • Тиск старіючого населення на соціальні витрати; • Глобальний зв'язок; • Ключові технології загального характеру; <p>В геополітичному та урядовому вимірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Геополітика, що змінюється; • ВВП, як показник виміру розвитку; • Електронна активність та майбутнє демократії; <p>В вимірі територіальному та мобільної динаміки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Територіальна динаміка; • Виклики, щодо екологічного транспорту; • В вимірі досліджень, освіти та інновацій; • Заповнення інноваційного розриву ЄС.

Джерело: розроблено автором

1. Підвищення нерівномірності розподілу доходів і багатства поляризують суспільство, створюючи соціально-політичні ризики;
2. Погіршення стану навколишнього середовища, що спричиняє погіршення клімату, підвищення хронічних захворювань;
3. Розповсюдження глобального зв'язку, підвищення електронної активності;
4. Урбанізація, зміна системи розселення, підвищена мобільність населення, внаслідок чого відбувається відтік кваліфікованих робочих кадрів з одних країн в інші;
5. Зсув економічного полюсу до країн Азії, зміна впливу та складу міжнародних організацій тощо.

На відміну від ЄС Україна вже протягом останніх 12 років переживає ризик політичної та соціальної нестабільності, зростання економічної нерівності, а з 2014 року переживає ще й міжнародний конфлікт. Розглянемо, зовнішні та внутрішні ризики згідно із Консенсус-Прогнозом [14] на наступний рік на рис. 1. Так, вірогідність зовнішніх ризиків більша ніж внутрішніх, що означає низьку можливість впливу з боку влади для нівеляції впливу цих ризиків. Тому, виходячи з цього визначення пріоритетів виробничо-господарської діяльності повинне враховувати ці ризики при побудові форсайт прогнозів.

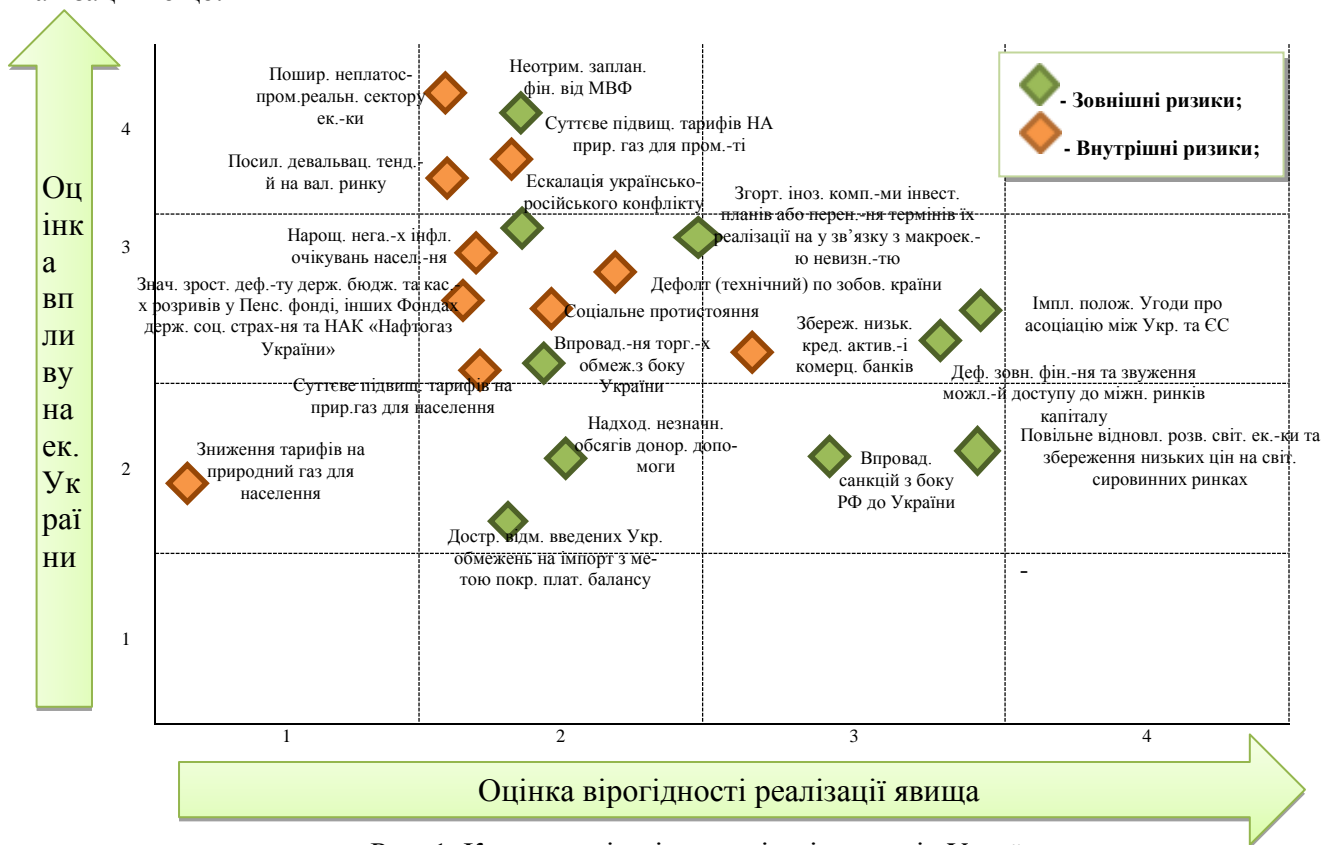

Рис. 1. Карта зовнішніх внутрішніх ризиків України
Джерело: розроблено автором на підставі [14]

В дослідженні «Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти» [10] було використано методу Делфі та SWOT-аналіз для визначення поточного стану розвитку країни, а також із використанням методу сценарного планування [8] було побудовано групу сценаріїв можливого розвитку економіки України на середньостроковому (2015–2020 роки) та довгостроковому (2020–2030 роки) часових горизонтах із урахуванням параметрів цих сценаріїв. Ре-

зультатами проведеного форсайт-прогнозу були визначенні наступні висновки [10]:

- Економіка країни не буде мати попередньої структури розвитку.
- Потрібна переорієнтація на високотехнологічний шлях подальшого розвитку, тобто зміна п'ятого технологічного укладу (мікроелектроніка, мобільний зв'язок, інтернет, комп'ютери, традиційна енергетика, машинобудування) на шостий технологічний уклад (науки про людину, генетика, фармацевція, клітинна медицина, біоінженерія, аграрні

науки, альтернативна енергетика, нанотехнології та нові матеріали, нові ІТ технології, аерокосмічні технології, глобальні мережеві системи).

• Основними кластерами нової економіки України будуть такі, які зможуть забезпечити інтеграцію країни в міжнародний розподіл праці: аграрний сектор, військово-промисловий комплекс, Інформаційно-комунікаційні технології, Створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології, Високотехнологічне машинобудування, Розвиток транзитної інфраструктури, «Науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація), та інші кластери економіки.

Форсайт-технології виробничо-господарської діяльності підприємств мають враховувати як глобальні тренди та передбачення майбутнього так і національні тренди та передбачення. Але сам процес визначення пріоритетів виробничо-господарської діяльності перш за все повинен бути більш легким та доступним для підприємств. На сьогодні існує дуже багато форсайт-технології визначення пріоритетів. Сам процес форсайту включає в себе наступні кроки [15]:

• Реалізація: на цій фазі організатори оцінюють, чи є форсайт передбачуваним з урахуванням контексту, і чи зможе він дати цінні наслідки для розглянутої системи.

• Визначення параметрів: етап проектування процесу, де обговорюються та приймаються основні структурні рішення.

• Визначення масштабу: після прийняття основних рішень необхідний подальший розвиток узгодженого та більш детального проектування. Два аспекти визначають сферу дії Foresight: вибір тем для розгляду та перспективи, які необхідно прийняти для вивчення цих тем.

• Організація: управління часом, людьми, учасниками, зв'язками і, найголовніше, сам процес навчання лежить в основі самого передбачення.

• Методологія: розробка методології фактично є елементом більш широкої фази визначення обсягу. Оскільки методологічний вибір є надзвичайно важливим і складним, вони заслуговують на більш глибокий наголос і спеціальний розділ.

• Управління: Управління проектом форсайту означає застосування тих же самих правил якісного управління проектами, як і для будь-якого іншого проекту.

• Оцінка: Після завершення основних завдань Прогнозування необхідні подальші заходи, щоб забезпечити ефективне використання результатів, а також отримати всі отримані знання.

На сьогодні існує багато методів форсайтингу, але важливо підкреслити, що жоден метод не є панацеєю. Кожен метод найкраще підходить для певних конкретних цілей, контексту, ресурсів, культури та мислення команди та учасників, і виявиться неадекватним, якщо ці умови не виконуються. У зв'язку з тим, що ця наукова дисципліна все ще перебуває в процесі формування і виникнення, існують також суперечливі уявлення про те, як описуються і проводяться певні методи. Тим не менш, найбільшу популярність здобули близько 15-20 методів, серед яких найпоширеніші наступні групи методів: аналіз, креативні методи, дослідження за методом Delphi, експертні групи, ігри, моделювання та моделі, метод сценарію та методи побудови технологічної дорожньої карти.

Оскільки визначення пріоритетів для виробничо-господарської діяльності підприємств перш за все залежить від технологічних трендів, та як ми вже згадували, технологічного уклад економіки країни, ми вважаємо доцільним використання саме такої форсайт-технології зміни пріоритетів як побудова технологічної дорожньої карти. Термін "Технологічна дорожня карта" включає бачення і детальні прогнози майбутніх можливих технологічних розробок, продуктів або середовищ. Дорожня технологічна карта - це розширений погляд на майбутнє для вибраного поля досліджень і на найяскравіші рушійні зміни у цій сфері.

Дві ключові взаємопов'язані функції стали центральними в методології технологічної дорожньої карти:

• Технологічна дорожня карта зазвичай включає в себе графічні зображення, в яких «вузли» (минуле, теперішнє або майбутнє стану техніки розвитку) пов'язані з «зв'язками» (причинними чи тимчасовими відносинами), які показують характер, швидкість і напрямок потенційного технологічного розвитку від або до цих вузлів.

• Ці уявлення можуть бути використані на практиці, висвітлюючи шлях вперед і інформуючи рішення про можливі майбутні варіанти. Таким чином, дорожня карта також є методологією планування.

Корпоративна «Технологічна дорожня карта» спрямована на підтримку розробки нових продуктів шляхом встановлення причинно-наслідкового або тимчасового зв'язку між технологічними можливостями або виборами та бізнес-цілями, тим самим виділяючи необхідні кроки для досягнення ринку з правильними продуктами в потрібний час. Схематично, методологія складається з прив'язки основних політичних або соціально-економічних викликів, які розглядаються як потенційні результати розвитку науково-технічних розробок, до нинішньої політики у сфері науки і техніки через різні технологічні шляхи. Традиційна «Технологічна дорожня карта» прагне зосередитися на траєкторіях розвитку технологій, щоб забезпечити нові продукти (Корпоративна «Технологічна дорожня карта») або на тих технологіях, що надає передовий конкурентний домен («Технологічна дорожня карта» галузі).

Отже, таким чином, в проведеному дослідженні визначено основні теоретичні та практичні напрямки форсайт-технологій, проведено аналіз та вплив на економіку країни основних глобальних трендів та національних чинників ризику, а також визначення форсайт-методології, що найбільш підходить до виявлення пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні не існує єдиної методики використання форсайт-технологій, або єдиної правильної системи. Використання кожного методу є індивідуальним і залежить від конкретної компанії, моменту часу та соціально-економічного становища економіки. Більш того, використання такого методу як Делфі, потребує багато фінансових та людських ресурсів, що в свою чергу не є прийнятним для більшості національних підприємств виробничо-господарської діяльності. Тому, на нашу думку використання саме такого методу форсайту як корпоративної «Технологічної дорожньої карти» може бути саме тією можливістю для визначення стратегічних пріоритетів розвитку підприємств. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні такого програмного забезпечення яке б допомагало, якісно і короткі строки сформулювати пріоритети виробничо-господарської діяльності підприємств, базуючись на методі побудови корпоративної «Технологічної дорожньої карти».

Література

1. Demographic Transition s and Economic Miracles in Emerging Asia David E . Bloom and Jeffrey G. Williamson [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/>
2. Johnston R. Technology Planning in Major Asian Countries: An Analysis of Recent Foresight Reports from China and India & Comparison with Japan and Korea, Report to the Department of Industry. – 2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aciic.org.au/?page=23>
3. Linneman R. The Use of Multiple Scenarios by US Industrial Companies: A Comparison Study 1977–1981 // Long Range Planning / R. Linneman, H. Klein. 1983. – № 16(6). – P. 94–101.
4. Malaska P. Multiple Scenario Approach and Strategic Behaviour in European Companies / P. Malaska // Strategic Management Journal. – 1983. – № 6. – С. 339–366.
5. Ministerstwo Administracji Cyfryzacji. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Warszawa, 11 stycznia 2013 r. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// mac.gov.pl/files/wp-content/uploads](https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads)
6. Ministerstwo Gospodarki. Foresight technologiczny przemysłu – InSight2030: aktualizacja wyników oraz krajowa strategia inteligentnej specjalizacji (smart specialization). – Warszawa, 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/>
7. Згуровський М. З. Форсайт економіки України на середньотерміновому (2015–2020 роки) і довготерміновому (2015–2030 роки) часових горизонтах. Частина 1. Методика та завдання на виконання Форсайту / М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – 54 с.
8. Ісаєва Н. І. Форсайт розвитку міст як найважливіша складова інструментарію стратегічного бачення майбутнього України / Н. І. Ісаєва, О. В. Дегтярьова // Економіка та держава. – 2016. - № 9. – С. 62 – 67.
9. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/sites/default/>
10. ESPAS Global Trends to 2030: can the EU meet the challenges ahead? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-2015.pdf>
11. European Commission. Global Europe 2050. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/research/social->

sciences/pdf/policy_reviews/global-europe-2050-report_en.pdf

12. World Economic Forum. Global Risks and Trends 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org>

14 Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Україна: перспективи розвитку – консенсус прогноз» 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=e454cd36-93b9-4d1b-91cf-1a8323f9fc2a>

15. Efp (2018) How to do Foresight? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foresight-platform.eu/community/>

References

1. Demographic Transition s and Economic Miracles in Emerging Asia David E. Bloom and Jeffrey G. Williamson Retrieved from <http://documents.worldbank.org/>

2. Johnston, R. (2006) Technology Planning in Major Asian Countries: An Analysis of Recent Foresight Reports from China and India & Comparison with Japan and Korea, Report to the Department of Industry, Retrieved from <http://www.aciic.org.au>

3. Linneman, R. & Klein, H. (1983) The Use of Multiple Scenarios by US Industrial Companies: A Comparison Study 1977–1981, Long Range Planning, 16(6), 94–101.

4. Malaska, P. (1985) Multiple Scenario Approach and Strategic Behaviour in European Companies, Strategic Management Journal, 6, 339–366.

5. Ministerstwo Administracji Cyfryzacji. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Warszawa, 11 stycznia

2013 r. Retrieved from <https://mac.gov.pl/files/wp-content>

6. Ministerstwo Gospodarki. Foresight technologiczny przemysłu – InSight2030: aktualizacja wyników oraz krajowa strategia inteligentnej specjalizacji (smart specialization). – Warszawa, 2012. Retrieved from <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/8090/download?token>

7. Zgurovsky, M. Z. (2015). Foresight of the Ukrainian economy on medium-term (2015-2020) and long-term (2015-2030) time horizons. Part 1. Methodology and tasks for Forsyth. Kyiv: NTUU "KPI", 54.

8. Isaeva, N. I. & Degtyareva, O. V. (2016). Foresight of urban development as the most important component of the strategic vision of the future of Ukraine. Economy and the state, 9, 62-67.

9. Foresight of Ukraine's economy: medium-term (2015-2020) and long-term (2020-2030) time horizons. Retrieved from <http://wdc.org.ua/sites/default>

10. ESPAS Global Trends to 2030: can the EU meet the challenges ahead? Retrieved from <http://europa.eu/espas/pdf/espas-report-2015.pdf>

11. European Commission. Global Europe 2050. Retrieved from <https://ec.europa.eu/research>

12. World Economic Forum. Global Risks and Trends 2016 Retrieved from <http://reports.weforum.org/>

14 Official Website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine "Ukraine: Prospects for Development - Consensus Forecast". (2015). Retrieved from <http://www.me.gov.ua/>

15. Efp (2018) How to do Foresight? Retrieved from <http://www.foresight-platform.eu>.

Стаття надійшла до редакції : 01.03.2019 р.

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Дегтярєва О. В. Форсайт-технології зміни пріоритетів виробничо-господарської діяльності підприємств / О. В. Дегтярєва // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 20–27.

ЕКОНОМІКО -ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.04

Постановка проблеми. Економічні міграційні процеси, до яких активно залучається Україна, вимагають дослідження, оскільки призводять до перерозподілу трудових ресурсів між країнами, спричиняють низку серйозних демографічних і соціально економічних проблем. Проведено історико правовий аналіз українсько польських економічних відносин в ХХ ст. *Метою статті* є визначення історико-правових передумов становлення розвитку сучасного стану регулювання економічних міграційних процесів та його договірно правового забезпечення виявлення перспективних напрямів економічного співробітництва. *Об'єкт дослідження* – економічні відносини України і Республіки Польща як суб'єктів міжнародного економічного співробітництва в історико правовому контексті державотворення. *Методи, використані в дослідженні.* Методологічне підґрунтя дослідження становить система наукових методів застосованих у комплексі для досягнення мети та вирішення поставлених завдань. Діалектичний метод дав можливість обґрунтувати причину наслідкові зв'язки подій у процесі становлення і розвитку українсько польських економічних відносин. Історичний метод застосовано при вивченні історичного досвіду хронології подій і фактів що дозволило виділити періоди розвитку таких відносин. Для одержання дослідницьких висновків використано також загальнонаукові системний та логічний методи. Дослідження правових положень, договорів, окремих норм та понять вимагає застосування спеціально юридичного та порівняльно правового методів. Емпіричною базою стали міжнародні конвенції двосторонні договори, законодавчі акти України і Республіка Польща, довідкова література. *Гіпотеза дослідження.* Українсько-європейські зв'язки в міграційних процесах мають тривалу історію що обумовлено географічною близькістю та спільним кордоном. Зв'язки між Україною та державами-членами ЄС мали періоди піднесення та спаду. Їх головною ознакою стала еволюційність на постійне розширення та поглиблення міжрегіональної співпраці в господарському житті. *Виклад основного матеріалу.* Розвиток економічних міграційних процесів їх договірно правового та інституційного забезпечення Україна розпочала в останні десятиріччя ХХ ст. Змінив склад працівників, в яких зацікавлені Європейські країни у галузі високих технологій, біотехнологій, освіти, охорони здоров'я приймаючи країни збільшили приплив кваліфікованих трудових мігрантів. Одним з основних мотивів еміграції для кваліфікованих спеціалістів України стала різниця в рівні оплати праці, соціально-культурна система, правова система, екологічна ситуація, економіка держави. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає у можливості використання його теоретичних положень у науково дослідницькій сфері для подальших загальнотеоретичних досліджень становлення і розвитку українсько польського співробітництва як теоретичного підґрунтя для удосконалення подальшого регулювання економічних міграційних процесів в тому числі на міжрегіональному та транскордонному рівні при прийнятті правових рішень. *Висновки дослідження.* Комплексним дослідженням джерельної бази вітчизняної та зарубіжної історіографії доведено що економічні міграційні процеси України і Республіка Польща є історично зумовленим процесом двох держав із спільною історією і спільним кордоном який базується на принципах економічних стосунків та знаходяться в тісному зв'язку з внутрішнім соціально економічним і політичним розвитком двох сусідніх держав.

Ключові слова:

договірне нормативно-правове регулювання, єврорегіон, соціально-економічне регулювання, політичне регулювання, міграційна політика.

ECONOMIC AND LEGAL FRAMEWORK FOR REGULATION OF INTERNATIONAL MIGRATION PROCESSES

Formulation of the problem. European migration processes, which Ukraine is actively involved with, require research, as they lead to redistribution of labor resources between countries, cause a series of serious demographic and socio-economic problems. *The purpose of the research* is to determine the historical and

¹ **Комар Руслана Олександрівна**, старший викладач кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Komar Ryslana, Senior Lecturer of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-0360-884X

e-mail: r.komar@khai.edu

legal preconditions for the development of a modern state of regulation of economic migration processes and its contractual and legal support for identifying promising areas of economic cooperation. *The object of the research* is the economic relations of Ukraine and the Republic of Poland as subjects of international economic cooperation in the historical legal context of state formation. *Methods used in the research.* The methodological basis for the study is the system of scientific methods used in the complex to achieve the goal and solve the tasks. So the dialectical method made it possible to justify the cause of the consequential events in the process of the formation and development of Ukrainian-Polish economic relations. The historical method has been used in studying the historical experience of the chronology of events and facts that allowed to distinguish the periods of development of such relations. In order to obtain research findings, also general scientific system and logical methods are used. The study of legal provisions, treaties, separate norms and concepts required the application of special legal and comparative legal methods. The international conventions of bilateral treaties, legislative acts of Ukraine and the Republic of Poland, reference books, etc. have become an empirical basis. *The hypothesis of research.* Ukrainian research hypothesis European links in migration processes have a long history due to geographical closeness and common border. The ties between Ukraine and the EU member states had periods of rise and fall. Their main feature was evolution in the continuous expansion and deepening of interregional cooperation in economic life. *The statement of basic materials.* The development of economic migration processes of their contractual legal and institutional support Ukraine began in the last decades of the twentieth century. Changed the composition of the workers in which interested European countries in the field of high technologies, biotechnology, education, health care taking countries have increased the flow of skilled labor migrants. One of the main motives for emigration for qualified specialists in Ukraine is the difference in the level of remuneration, socio-cultural system, legal system, ecological situation, the state's economy. *Originality and practical significance of the research* is to use its theoretical positions in the scientific research area for further general theoretical studies of the formation and development of Ukrainian-Polish cooperation as a theoretical basis for improving the further regulation of economic migration processes, including at the interregional and transboundary level when making legal decisions. *Conclusions of research.* A comprehensive study of the source of domestic and foreign historiography has proved that the economic migration processes of Ukraine and the Republic of Poland are historically predetermined by the process of two states with a common history and a common border based on the principles of economic relations and are in close connection with the internal socio-economic and political development of the two neighboring states.

Key words :

contractual normative legal regulation, Euroregion, social and economic regulation, political regulation, migration policy.

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Постановка проблеми. Економічні міграційні процеси в яких активно учає Україна, потребує дослідження. Перерозподіл трудових ресурсів між країнами, викликає ряд серйозних демографічних і соціально-економічних проблем. Проведено історичний правовий аналіз економічних відносин між Україною і Республікою Польща. *Цель статті* – визначити історико-правові передумови становлення розвитку сучасного стану регулювання економічних міграційних процесів і їх договірно правового забезпечення і виявлення перспективних напрямків економічного співробітництва. *Об'єкт дослідження* – економічні відносини України і Республіки Польща як суб'єктів міжнародного економічного співробітництва в історично правовому контексті держави. *Методи, використані в дослідженні.* Методологічне підґрунтя дослідження складає система наукових методів застосовуваних в комплексі для досягнення цілі і рішення поставлених завдань. Так діалектичний метод дав можливість обґрунтувати причинно наслідкові зв'язки подій в процесі становлення і розвитку української польських економічних відносин. Історичний метод застосовано при вивченні історичного досвіду хронології подій і фактів що дозволило виділити періоди розвитку таких відносин. Для отримання дослідницьких висновків використано також загальнонаукові системний і логічний методи. Дослідження правових положень, договорів, окремих норм і понять вимагало застосування спеціально юридичного і порівняльного правового методів. Емпіричною базою стали міжнародні конвенції двосторонні договори, законодавчі акти України і Республіка Польща, довідкова література і тому подібне. *Гіпотеза дослідження.* Україна європейські зв'язки в міграційних процесах мають тривалу історію що обумовлено географічною близькістю і спільною межею. Зв'язки між Україною і державою

ствами-членами ЕС були періоди підйому і спаду. Їх головним признаком стала еволюційна на постійне розширення і углублення міжрегіонального співробітництва в господарській житті. *Изложение основного материала.* Розвиток економічних міграційних процесів їх договірно правового і інституційного забезпечення України почався в останні десятиліття ХХ в. Змінив склад працівників, в яких зацікавлені Європейські країни в області високі технології, біотехнології, освіти, охорони здоров'я приймаючи країни збільшили приток кваліфікованих трудових мігрантів. Одним з основних мотивів еміграції для кваліфікованих спеціалістів України стала різниця в рівні оплати праці, соціально-культурна система, правова система, екологічна ситуація, економіка держави. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключається в можливості використання його теоретичних положень в науково дослідницькій сфері для подальших загальнотеоретичних досліджень становлення і розвитку українсько-польського співробітництва як теоретичного основи для удосконалення подальшого регулювання економічних міграційних процесів, в тому числі на міжрегіональному і прикордонному рівні при прийнятті правових рішень. *Выводы исследования.* Комплексним дослідженням літературної бази вітчизняної і зарубіжної історіографії доведено, що економічні міграційні процеси України і Республіка Польща є історично обумовленим процесом двох держав з загальною історією і загальною межею, заснований на принципах економічних відносин і знаходиться в тісній зв'язі з внутрішнім соціально-економічним і політичним розвитком двох сусідніх держав.

Ключевые слова:

договірне нормативно правове регулювання, євро регіон, соціально економічне регулювання, політичне регулювання, міграційна політика.

Постановка проблеми. Міграційні процеси та їх регулювання у світі в цілому та в об'єднаній Європі набувають вирішального стратегічного значення для регіональних економік окремо взятих країн у зв'язку з тим, що міжнародні міграційні потоки, з одного боку, корелюють міжнародними фінансовими потоками, а з іншого, впливають на демографічне становище країни. Економічні міграційні процеси, до яких активно залучається Україна, вимагають дослідження, оскільки призводять до перерозподілу трудових ресурсів між державами, спричиняють низку соціально економічних проблем. Зростання міграційних потоків і можливі негативні наслідки цього явища вимагають розробки моделі ефективної політики регулювання економічних міграційних процесів. В процесі розвитку і трансформації будь-яких економічних відносин між державами, міграції населення відображаються у міграційній політиці, яка впливає на кількісні і якісні параметри міграційних потоків (легальна та нелегальна міграція). Демографічна ситуація у приймаючих країнах робить зміни у міграційній політиці, та впливає на ситуацію у інших країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день досить актуальним стало питання трудової міграційної політики та трудової міграції. Її масштаби, причини та наслідки для світової економіки досліджу-

ються фахівцями різних галузей наук – істориками, економістами, юристами: М. В. Буроменський, О. О. Зеленко, А. В. Калабухова, Т. В. Калінеску, Е. М. Лібанова, О. А. Маліновська, С. І. Пирожков, Я. В. Петрова, О. В. Позняк, Л. Рибаківський, Д. С. Ревенко, Н. Тиндик, А. Хомра, Ю. О. Цевух, В.І. Ярошенко та ін.

Разом з тим слід констатувати відсутність комплексного загальнотеоретичного дослідження історико правових засад становлення і розвитку економічних міграційних процесів. Теоретичні аспекти на тему міграційної політики знайшли висвітлення в наукових працях зарубіжних вчених: Е. Равенштейн, Е. Лі, А. Бельська, М. Душик, П. Качмарчик та інші.

Визначення міграційної політики різноманітні за змістом. Так, О. Малиновська до міграційної політики зараховує систему правових, фінансових, адміністративних і організаційних заходів держави та недержавних установ що до регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, економічної та демографічної структури [5, с. 44]. Н. Тиндик стверджує, що міграційна політика України – це комплекс державних і міждержавних заходів, які повинні передбачати, щонайменше, багатовимірний та різноплановий контроль за переміщенням громадян України, іноземців і осіб без громадянства, особливо в транскор-

донному просторі [11]. На думку А. Хомри, міграційна політика – це комплекс розробок і заходів, спрямованих на формування необхідних потоків і необхідності інтенсивності міграції населення [12, с. 50].

В останні десятиріччя Україна є одним із найбільш активних учасників трудових міграційних процесів, спостерігається збільшення масштабів міграції кваліфікованих кадрів між Україною та багатьох країн-членів ЄС, частина яких набула статусу емігрантів. Число українських трудових мігрантів впливають на економічний розвиток, ринки праці країн їх походження і приймаючих країн зокрема. Ураховуючи неоднозначність і загрозливий характер впливу стрімкого зростання зовнішньої трудової міграції на економіку країни, міграційну політику, регулювання міграційних процесів має стати невід’ємною складовою національної стратегії розвитку та сприяти розв’язанню демографічних і соціально-економічних проблем.

Метою статті є визначення історико-правових передумов становлення розвитку сучасного стану регулювання економічних міграційних процесів та його договірно правового забезпечення, виявлення перспективних напрямів економічного співробітництва. розкриття міграційної політики що відбуваються в Україні та в межах ЄС, з’ясувати їх вплив на соціально-економічну ситуацію в країні, а також визначення державної політики регулювання міграційних процесів як національному, так і міжнародному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економічних міграційних процесів їх договірно правового та інституційного забезпечення Україна розпочала в останні десятиріччя ХХ ст., змінив склад працівників, в яких зацікавлені Європейські країни у галузі високих технологій, біотехнологій, освіти, охорони здоров’я приймаючи країни збільшили приплив кваліфікованих трудових мігрантів. Одним з основних мотивів еміграції для кваліфікованих спеціалістів України стала різниця в рівні оплати праці, соціально-культурна система, правова система, екологічна ситуація, економіка держави. Однак, при великих потоках мігрантів важко виявити рівень їх освіти і що вони можуть привнести як кваліфіковані кадри до країн-членів ЄС.

Україну залишають працюючі, ініціативні, освічені громадяни нашої країни.

Найпопулярнішою країною для роботи та життя українців є Польща. Українсько польські зв’язки в сфері трудової міграції мають тривалу історію, що обумовлено географічною близькістю та спільним кордоном, спільністю історичного минулого, культурних цінностей та інтересів.

Починаючи с 1989-1999 рр. відбувається різке поживавлення імміграції до Польщі. Цей період характеризується «відкриттям кордонів» та укладенням двосторонніх угод між Польщею та країнами Європи, перш за все з Німеччиною. У той же час, у Польщі ухвалюються два документи, що регулюють працю іноземців на її території: Закон про зайнятість 1989р. і Закон про зайнятість та протидії безробіттю 1991р. У тих нормативно-правових актах знайшли відображення питання про зайнятість іноземців на території Польщі, зокрема щодо видачі дозволів на працевлаштування в Польщі на певний срок.

Між Україною та Польщею склалася сприятлива ситуація для налагодження двосторонньої співпраці в промисловій галузі на міждержавному та регіональному рівнях. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників від 16.02.1994р. відіграють також вирішальну роль співпраці двох держав у сфері трудової міграції.

Тому виникає проблема такого мотиваційного механізму, який би враховував як матеріальну мотивацію, а також виявляв і реалізовував нематеріальну зацікавленість працівників України [10, с. 207].

Суттєвому впливу на процес міграції в Європі мало розширення і впровадження безвізового режиму між Європейськими країнами, що змінило характер та напрямки міграційних процесів та кількість трудових мігрантів. Необхідно відмітити, що розширення ЄС суттєво вплинуло на потоки мігрантів всередині Союзу держав-членів [13, с. 213-218].

В Європі трудові мігранти зустрічаються с труднощами в процесі адаптації, формують нові етнічні групи, безперешкодно будують культурну складову суспільства. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, ратифікований Постановою ВР №2611-ХІІ від 17.09.1992 р. провів політичну стратегію у зовнішніх відносинах

політики найбільшого сприяння соціально-економічному співробітництві, що для здійснення посиленої підтримки та допомоги щодо повноцінного вступу в загальноєвропейські структури.

Свобода пересування трудових мігрантів вимагає впровадження однакових соціальних, податкових правил та рівності у соціальному забезпеченні між працівниками держави-члена, що є її громадянами, та іноземними працівниками, що мають громадянство інших держав-членів. Крім того, в ДЄЕС закріпив, що Співтовариство та держави-члени мають сприяти покращенню умов праці та життя працівників. При цьому трудову міграцію громадян в ЄС було навіть віднесено до елементів спільного ринку.

Науково-практичні дослідження є складним соціально-економічним явищем. Трудові мігранти прагнуть знайти кращу роботу та жити в країнах з вищим рівнем життя, уникнути проблем соціальних, економічних, політичних та правових у власній країні. Завдяки своєму геополітичному та гео економічному розташуванню Україна і Польща мають значні потенційні можливості перспективи розвитку та впровадження інноваційних форм і методів міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

Хартію Співтовариств про основні соціальні права працівників, Документ 994_044 від 09.12.1998р., підписали всі держави-члени ЄЕС за виключенням Великої Британії.

Хартія була присвячена захисту прав працівників, передусім працівників-мігрантів, які скористалися свободою руху робочої сили. Розділ I Хартії передбачав:

1) «кожен працівник ЄЕС повинен мати право вільного переміщення по території Співтовариства ...»;

2) «свобода переміщення повинна давати право кожному такому працівнику вибрати будь-яке заняття чи професію в ЄЕС на основі принципів рівноправності, що стосується працевлаштування, умов праці та соціального захисту в країні прийому»;

3) розбудова єдиного економічного простору Співтовариства в обов'язковому порядку підкріплюється соціальним забезпеченням його працівників.

Свобода руху трудових мігрантів поширювалася на всі сфери зайнятості, крім державної служби. Щодо обмежень, то вони допускалися лише з позиції громадського по-

рядку та безпеки, а також в частині охорони здоров'я людей. Не зважаючи на прогресивний характер, Хартія не набула юридично обов'язкової сили [15].

Ще одним важливим фактором трудової міграції є прорив у сфері інформації, що спостерігається у країнах збільш розвинутою економікою, що стало обставиною, яка спрощує процес міграції населення.

За Договором про ЄС 1992 р. кожен громадянин держави-члена автоматично визнавався громадянином ЄС та набував додаткових прав. Так, у ст. 8 було закріплено право на вільне пересування і проживання в межах територій держав-членів, яке стосувалося не лише трудових мігрантів.

Складовими частинами трудової міграції є рух капіталу, інформації, технології, політичний фон, соціальне становища, інтелектуальна міграція. Я.В. Петрова вважає, що основні постулати міжнародного міграційного руху : міграція стає більш інтенсивною; потоки людей мігрантів достатньо великі, але менш мобільні, на відміну потоків капіталів, товарів, технологій які не так залежать від державних та бюрократичних перешкод. Значну роль відіграє і кон'юнктура ринка праці [7]. Переміщення науково-технічних кадрів, інтелектуальна міграція має значну роль для мирового розвитку при адекватному використанні її можливостей, тому держави повинні формувати міграційну політику поєднання інтересів громадян [14].

Зростаючий вплив на соціально-економічний розвиток та демографічний розвиток спонукали вітчизняних та зарубіжних вчених шукати відповіді на запитання про те, які фактори сприяють розвитку внутрішньої та зовнішньої міграції. Е. Равенштейн [17]. В своїй праці «Закони міграції» Равенштейн сформулював «закони», згідно яких причини міграції криються в основному у різниці економічних умов розвитку регіонів, у перевазі мігрувати, у центри комерції або промисловості та ін.

Е. Лі розглядає міграцію як результат «позитивних» і «негативних» факторів, що впливають на мігрантів у країнах-реципієнтах і країнах походження. Згідно класифікації міграційних факторів, представлена Е. Лі, вони поділяються на чотири групи: фактори, які пов'язані з місцем походження; фактори, які пов'язані з місцем призначення; перешкоджаючи фактори; особисті фактори [18, ст. 50].

На думку М. Душика, зовнішня трудова міграція може мати і позитивні ефекти, «пов'язані переважно з отриманням мігрантами досвіду роботи за кордоном, поширенням знання іноземних мов, особливо англійської та здійсненням заощаджень, які одночасно можуть бути використані і для підвищення рівня життя, і для початку власної справи» [20].

Вважаючи такі погляди дуже слушними, можливо відмітити, що використання фінансових трансфертів трудових мігрантів є питанням надзвичайно актуальним у зв'язку з необхідністю підвищення життя у країні – донори робочої сили, забезпеченні повернення мігрантів у рідну державу, а також з огляду на необхідність детинізації грошових доходів населення та фіскальних надходжень до державного бюджету.

Для пошуку детермінант означених змін слід проводити історичний їх огляд і визначити ключові події і відповідні зміни у економіко-соціальному середовищі України, які стали поштовхом до інтенсифікації міграційних процесів. Детермінанти міграції на макроекономічному рівні з індивідуальними мотивами обмежена факторами, що впливають на життя людей. Так, наприклад, кількість населення великих містей неухильно зростає як за рахунок природного приросту так і за рахунок міграції.

Зробивши аналіз «транзитивних» теорій міграції, можна припустити, що вони узагальнюють емпіричні закономірності, які існують між економічними і демографічними змінами міграційних процесів.

Пошук ефективної моделі регулювання міграційних процесів став та залишається актуальним та найскладнішим завданням для ЄС. З цією метою відбувається активне обговорення питань щодо удосконалення законодавства ЄС у сфері міграції [16].

Оцінка тенденцій розвитку міграційних процесів у ЄС дозволило визначити вплив міжнародної інтеграції на їх особливості. В у країнах ЄС зберігаються істотні відмінності в національних міграційних політиках, однак поступово формується наднаціональний підхід до регулювання міграції населення, в основі якої знаходиться гнучка модель взаємодії країн-членів та концепція «м'якого права». Упроваджується єдина система управління міграційними потоками, у тому числі єдиних правил залучення вчених, молоді та студентів.

Дослідження особливостей трудової мі-

грації на просторі України сприяє на регіональний розподіл людського капіталу, що на початкових етапах виникнення міграції певний регіон залишають кваліфіковані працівники з високим рівнем освіти, пізніше з утворенням і розвитком соціальних мереж між країною до процесу міграції залучаються і інші представники мігруючого населення. У результаті історичних обставин Україна традиційно включена у процеси міжнародної міграції населення. Дослідження джерельної бази вітчизняної та зарубіжної історіографії про двостороннє співробітництво України і Республіки Польща є історично зумовленим процесом двох держав із спільною історією та спільним кордоном. Серед емігрантів переважають люди, які знаходяться у шлюбі і не планують повернення на батьківщину, що пізніше може призвести до переростання трудової міграції в родинну.

В багатьох приймаючих країнах соціальне визначення виду діяльності трудових мігрантів залежить від кількості мігрантів, які в ньому задіяні. Підприємство з великою кількістю мігрантів набуває статусу непрестижного, що відштовхує громадян приймаючої країни на ньому працювати.

Чим довше відбувається міграція в Європейську країну, тим складніше її регулювати, що пов'язано з нарощуванням зв'язків між мігрантами та розвитком інфраструктури міграції. У внутрішньому аспекті вони націлені на адаптацію національної системи регулювання до вимог глобального середовища, зокрема режимів в'їзду/виїзду до міжнародних стандартів, що передбачають диференціацію міграційних потоків відповідно до економічних установ, розвиток політики щодо адаптації мігрантів тощо.

Євроінтеграція України так чи інакше торкається ринків праці всіх країн, провокує новітні тенденції у міграційних процесах, що в свою чергу, потребує змін теоретичних та методологічних підходів до вивчення нової реальності трудової міграції кваліфікованих кадрів. Тому треба змінювати наслідки міграції для суспільства.

Якщо розглядати основні тенденції економічної науки у сфері теорії міграції, звертає на себе увагу очевидна еволюція світогляду вчених економістів, які кількісно розглядали фактори до аналізу якісних мотивів, що забезпечують міграційні потоки та причини цього демографічного феномену.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Комплексним дослідженням джерельної бази вітчизняної та зарубіжної історіографії доведено що економічні міграційні процеси України і Республіка Польща є історично зумовленим процесом двох держав із спільною історією і спільним кордоном який базується в тісному зв'язку з внутрішнім соціально економічним і політичним розвитком двох сусідніх держав. Регулювання міграційних процесів в Україні в умовах євроінтеграції полягає у визначенні історико правових передумов, становлення та розвитку економічного співробітництва з урахуванням нових внутрішніх і зовнішніх чинників євроінтеграційних намірів України.

Політика регулювання міграції кваліфікованих кадрів повинна чітко сполучатися із завданнями економічного і соціального розвитку країни, а для цього вона за необхідністю вибудовується як досить жорстка, що здатна формувати міграційні потоки, які відповідають потребам національної економіки певної країни.

Література

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буромського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. *Калінеску Т. В.* Трансформація суспільства: регулювання соціально-економічних відносин та населення: монографія / Т. В. Калінеску, О. О. Зеленкло, Д. О. Ніконова. – Севе-родонецьк: СНУ ім.В. Даля, 2017. – 240 с.
3. *Кулабухова А. В.* Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження): дис. канд. юрид. наук: 12.00.01/ Кулабухова Альона Володимирівна. –Х., 2016. – 214 с.
4. *Лібанова Е. М.* Зовнішні трудові міграції населення України / Е. М. Лібанова. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
5. *Маліновська О.* Трудова міграція : соціальні наслідки та шляхи реагування / О. Маліновська. – К: НІСД, 2011. – 40 с.
6. Пирожков С.И., Миграция как вызов современной безопасности / С.И. Пирожков, А.У. Хомра // Стратегічна панорама. – 2011. №1. – с.183-190.
7. *Петрова Я. В.* Міжнародна міграція населення як складова глобалізації та інтеграції сучасного суспільства / Я.В. Петрова / Я. В. Петрова // Вісник ОНУ. – 2008. – Т. 13, №5. – С. 851-857.
8. *Позняк А.* Внешняя трудовая мигра-

ция в Украине как фактор социально – демографического и экономического развития / А. Позняк. – К., 2012. – 212 с.

9. *Рыбаковський Л. Л.* Миграция населения (вопросы теории) / РАН, Институт социально – политических исследований. – М., 2003. – 239 с.

10. *Бут Т. П.* Управление трудовым потенциалом предприятия путём усовершенствования системы мотивации // Инновационные подходы к решению социально-экономических, правовых и педагогических проблем в условиях развития современного общества : Материалы I Международной конференции / Т. П. Бут, Р. О. Комар, Д. С. Ревенко. – Старый Оскол, 2015. – 207 с.

11. *Тиндик Н.* Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : автореферат дисертації д-ра юрид. наук: 12:00:07 / Тиндик Н. П.; Нац. унів-т держ. подат. служби Укр. – К., 2009. – 48 с.

12. *Хомра О.* Міграція населення: теорії, методики дослідження. – К.: Наукова Думка, 1979. – 146 с.

13. *Цевух Ю. О.* Розвиток міграційних процесів в країнах Європи / Ю. О. Цевух // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць ОДЕУ. – 2011. – №3(43). – С. 213-218.

14. *Ярошенко В. І.* Вплив міграційних процесів на ефективність функціонування професійного ринку праці / В. І. Ярошенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 9 (100). – С. 144-151.

15. *Бабушкін О. О.* Міграційні процеси в ракурсі економіко-правових відносин / О. О. Бабушкін, Р. О. Комар // Часопис економічних реформ. – 2108. – №4(32). – С. 62-68.

16. *Винничук Ю.* Що означає трудова міграція українців / Ю. Винничук. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://biz.censor.net.ua/resonance/3089154/scho_oznacha_trudova_mgratsya_ukrantsv

17. *Ravenstein T. G.* The Laws of Migration / T. G. Ravenstein. // The Journal of the Statistical Society of London – 1885, VOL. 48, №2. – P. 167–235.

18. *Lee E. S.* A Theory of Migration / E. S. Lee// Demography, - 1966. – Vol.3(1). - 1966. P. 47-57

19. *Bielska A. et al.* Trzy lata członkostwa Polski w Unii Europejskiej / A. Bielska // Bilans korzyści i kosztów społeczno-gospodarczych związanych z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Polska na tle regionu. — 2007. — Т. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.researchgate.net/>

20. *Duszczek M.* Upolitycznienie kwestii demograficznej (starzenia się ludności) w Polsce [Електронний ресурс] / М. Duszczek, М. Lesińska, К. Matuszczyk // Оśrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski / Studia i Materiały. — 2015. — Nr 5. — Режим доступу: http://migageing.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/36/2015/07/SiM_05.pdf

21. *Kaczmarczyk P.* Economic impacts of emigration in Poland and the Baltic states / P. Kaczmarczyk, M. Okólski // FAFO Papers. — 2008. — № 01.

References

1. *Buromensky, M. V.* (2015). Fundamentals of European Union law: normative materials. Kharkiv: Right, 328.

2. *Calinescu, T. V. & Zelenco, O. O. & Nikonova, D. O.* (2017). Transformation of society: regulation of socio-economic relations and population. Severodonetsk: V. Dahl SNU, 240.

3. *Kulabukhova, A. V.* (2016). Institute of Citizenship of the European Union (general theoretical study): Diss. candidate lawyer sciences: 12.00.01 / Kulabukhova Alena Vladimirovna. Kharkiv, 214.

4. *Libanova, E. M.* (2002). External labor migration of the population of Ukraine. Kyiv: RVPS of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 206.

5. *Malinowska, O.* (2001). Labor Migration: social impact and response. Kyiv: NISS, 40.

6. *Pyrozhekov, S. I. & Homra, A. U.* (2011). Migration as a Challenge to Modern Security. Strategic Panorama, 1, 183-190.

7. *Petrova, Ya.* (2008). V. International migration of the population as a component of globalization and integration of modern society. Visnyk ONU, 13, 5, 851-857.

8. *Poznyak, A.* (2012). External labor migration in Ukraine as a factor of socio-demographic and economic development. Kyiv, 212.

9. *Rybakovskii, L. L.* (2003). Population Migration (Theory Problems). Moscow: Russian Academy of Sciences, Institute for Socio-Political Studies, 239.

10. *Booth, T. P. & Komar, R. O. & Revenko, D. S.* (2015). Management of the labor poten-

tial of the enterprise through improvement of the system of motivation. Innovative approaches to solving socio-economic, legal and pedagogical problems in the conditions of the development of modern society: Materials 1 International Conference, Stary Oskol, 207.

11. *Tyndik, N.* (2009). Administrative and legal mechanism of regulation of migration in Ukraine: the dissertation dissertation author Dr. jurid. Sciences: 12:00:07. Kyiv: National University state taxes service, 48.

12. *Homra, O.* (1976). Population migration: theory, research methods. Kyiv: Science. Opinion, 146.

13. *Tsevukh, Yu. O.* (2011). Development of Migration Processes in European Countries. Visnyk socio-economic research: Sb. Science. Fraction of ODEU, 3(43), 213-218.

14. *Yaroshenko, V. I.* (2009). The Influence of Migration Processes on the Effectiveness of the Functioning of the Professional Labor Market. Formation of market relations in Ukraine, 9 (100), 144-151.

15. *Babushkin, O. & Komar, R. O.* (2018). Migration Processes in the Context of Economic-Legal Relations. Time description of Economic Reforms, №4 (32), 62.

16. *Vinnychuk, Y.* (2018). What does the Ukrainian migrant workers mean? Retrieved from: <https://biz.censor.net.ua>

17. *Ravenstein, T. G.* (1885). The Laws of Migration. The Journal of the Statistical Society of London, 48, 2, 167-235.

18. *Lee, E. S.* (1996). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47-57.

19. *Bielska, A.* (2007). Three years of Poland's membership in the European Union. Balance of socio-economic benefits and costs related to Poland's membership in the European Union – Poland against the background of the region, 1.

20. *Duszczek, M. & Lesińska, M. & Matuszczyk, K.* (2015). Politicization of the demographic issue (population aging) in Poland. Center for Research on Migration, University of Warsaw. Studies and Materials, 5.

21. *Kaczmarczyk, P. & Okólski, M.* (2008). Economic impacts of emigration in Poland and the Baltic states. FAFO Papers, 01.

Стаття надійшла

до редакції : 01.02.2019 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Комар Р. О. Економіко-правові засади регулювання міжнародних міграційних процесів / Р. О. Комар // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 28–35.

ІННОВАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТАБІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

DOI: 10.32620/cher.2019.1.05

Постановка проблеми. Орієнтація на інноваційний розвиток і економічне зростання, що ним забезпечується, дозволяють сьогодні домогтися підприємствам конкурентних переваг не тільки у виробництві і реалізації продукції (робіт, послуг), а й перш за все в способах організації бізнесу. Теорія інноваційного розвитку в економіці, яка є однією з головних економічних доктрин сучасності для великого числа країн світу, в Україні зараз тільки формується і знаходиться в стадії активного розвитку. Розгляд особливостей та проблем інноваційних процесів вітчизняних підприємств обумовлений необхідністю підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках. *Мета статті* полягає у розвитку теоретико-методичних засад у сфері розвитку підприємства на основі інновацій, визначенні ролі інновацій для забезпечення стабільного розвитку підприємства. *Об'єктом дослідження* виступає формування інноваційної стратегії підприємства та її компонентів для реалізації інноваційного проекту. *Методи, використані в дослідженні:* системний підхід, метод узагальнення, порівняння. *Основною гіпотезою* є те, що інновації відіграють важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку підприємства. *Виклад основного матеріалу.* Визначено, що інноваційний розвиток є наслідком інноваційних процесів, що відбуваються на підприємстві. У своєму інноваційному розвитку підприємства проходять ряд стадій: наукові дослідження, освоєння і впровадження. Основними властивостями інновації є наукова новизна, практична застосовність, комерційна реалізованість. Розглянуто методику формування стратегії для впровадження інновації та її види для підвищення конкурентоспроможності підприємства, стадії та складові інноваційного процесу. А також фактори, які можуть вплинути на формування і результат інвестиційно-інноваційного проекту. *Оригінальність та практичне значення дослідження.* Стаття дає уявлення про роль інновацій для сучасного підприємства і допомагає визначити основні орієнтири розвитку і впровадження інноваційних рішень. Автором відображені найважливіші властивості економічних інноваційних процесів, які істотно відрізняють їх від інших бізнес-процесів. *Висновки дослідження.* Зроблені висновки, що в умовах сучасного економічного середовища інновації для підприємства – необхідна умова виживання. Проте впроваджуючи інновації керівники всіх ланок стикаються з проблемою невизначеності нових факторів, які мають суттєвий вплив на «роботу» інноваційного процесу та на діяльність підприємства в цілому. Результати дослідження можуть бути використані при розробці стратегії реалізації інноваційного процесу на підприємстві будь-якої форми організації.

Ключові слова:

Стабільний розвиток, інновації, стратегія підприємства, інноваційний процес.

INNOVATIONS AS AN INTEGRAL PART OF THE FACTORS INFLUENCING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF A MODERN ENTERPRISE

Formulation of the problem. Orientating to the innovative development and economic growth, provided by them, nowadays allows enterprises to achieve competitive advantages not only in the production and sale of products (projects, services), but above all in the methods of business development. The theory of innovative development in the economy, which is one of the main economic doctrines of modern times for a large number of countries in the world, is now only being formed in Ukraine and is in the stage of active development. Considering the features and problems of the innovation processes of domestic enterprises, there is a need to further develop their competitiveness for domestic and external markets. *The purpose of the article* is to develop the theoretical and methodological foundations in the field of enterprise development based on innovation, as well as to determine the role of innovation to ensure the stable development

¹ Лучишина Єлизавета Вікторівна, аспірант кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Lutsyshyna Yelyzaveta, post-graduate student of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-9594-0948

e-mail: lutsysh@gmail.com

of the enterprise. *The object of the study* is the formation of an innovative strategy of the enterprise and its components for the implementation of an innovative project. *Methods used in the research* are a systematic approach, a method of generalization, comparison. *The hypothesis of research* is that innovation plays an important role in ensuring the stable development of the enterprise. *The statement of basic materials*. It is determined that innovative development is a consequence of innovative processes occurring in the enterprise. In its innovative development, enterprises go through a number of stages: research, development and implementation. The main properties of innovation are scientific novelty, practical applicability and commercial feasibility. The method of forming a strategy for the introduction of innovation, types of improvement of the competitiveness of the enterprise, stages and components of the innovation process are all considered, as well as factors that may affect the formation and outcome of the investment and innovation project. *Originality and practical significance of the research*. The article gives an idea of the role of innovation for a modern enterprise and helps to determine the main guidelines for the development and implementation of innovative solutions. The author reflects on the most important properties of economic innovation processes, which enables us to significantly distinguish them from other business processes. *Conclusions of research*. It was concluded that in the conditions of the modern economic environment, innovation for an enterprise is a necessary condition for survival. However, by introducing innovations, managers of all levels are faced with the problem of uncertainty of new factors that have a significant impact on the progress of the innovation process and on the activity of the enterprise as a whole. The research results can be used in the development of strategies for the implementation of the innovation process in an enterprise of any form of organization.

Key words :

Stable development, Innovation, strategy of the organization, innovation process.

**ИННОВАЦИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА СТАБИЛЬНОЕ
РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

Постановка проблемы. Ориентация на инновационное развитие и экономический рост, обеспечиваемый им, позволяют сегодня добиться предприятиям конкурентных преимуществ не только в производстве и реализации продукции (работ, услуг), но и прежде всего в способах организации бизнеса. Теория инновационного развития в экономике, которая является одной из главных экономических доктрин современности для большого числа стран мира, в Украине сейчас только формируется и находится в стадии активного развития. Рассмотрение особенностей и проблем инновационных процессов отечественных предприятий обусловлено необходимостью повышения их конкурентоспособности на внутренних и внешних рынках. *Цель статьи* заключается в развитии теоретико-методических основ в сфере развития предприятия на основе инноваций, а так же в определении роли инноваций для обеспечения стабильного развития предприятия. *Объектом исследования* выступает формирование инновационной стратегии предприятия и ее компонентов для реализации инновационного проекта. *Методы, использованные в исследовании:* системный подход, метод обобщения, сравнения. Основной *гипотезой* является то, что инновации играют важную роль в обеспечении стабильного развития предприятия. *Изложение основного материала.* Определено, что инновационное развитие является следствием инновационных процессов, происходящих на предприятии. В своем инновационном развитии предприятия проходят ряд стадий: научные исследования, освоения и внедрения. Основными свойствами инновации являются научная новизна, практическая применимость, коммерческая реализуемость. Рассмотрена методика формирования стратегии для внедрения инновации, ее виды для повышения конкурентоспособности предприятия, стадии и составляющие инновационного процесса. А также факторы, которые могут повлиять на формирование и результат инвестиционно-инновационного проекта. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Статья дает представление о роли инноваций для современного предприятия и помогает определить основные ориентиры развития и внедрения инновационных решений. Автором отражены важнейшие свойства экономических инновационных процессов, которые существенно отличают их от других бизнес-процессов. *Выводы исследования.* Сделаны выводы, что в условиях современного экономического среды инновации для предприятия - необходимое условие выживания. Однако внедряя инновации руководители всех звеньев сталкиваются с проблемой неопределенности новых факторов, которые оказывают существенное влияние на «работу» инновационного процесса и на деятельность предприятия в целом. Результаты исследования могут быть использованы при разработке стратегии реализации инновационного процесса на предприятии любой формы организации.

Ключевые слова:

стабильное развитие, инновации, стратегия предприятия, инновационный процесс.

Постановка проблеми. Тема стабільного розвитку підприємств отримала особливу актуальність після фінансово-економічної кризи, що вразила світову економіку в 2007 році, а протягом наступних років, призвела до значного погіршення основних показників, зниження довіри до стійкості ринкової економіки, платоспроможності підприємств і навіть до стабільності розвитку економічного сектору окремих держав світу, надійності економічних систем держав.

В умовах глобалізації міжнародних політичних і економічних відносин, прискорення інтеграції процесів світового розвитку, виникнення глобальних екологічних і соціальних викликів стратегічними цілями будь-якого підприємства є забезпечення стабільного розвитку і збереження положення на ринку.

Різні типи модернізації по-різному впливають на основні показники сталого розвитку підприємства, тому для підприємства необхідно виявити набір ключових факторів стабільного розвитку для цілей оцінки ступеня впливу на них різних типів модернізації. Певною гарантією стабільного розвитку і постійного вдосконалення діяльності організації є впровадження інноваційних рішень та технологій. Сам інноваційний процес представляє собою здійснення комплексу заходів з підготовки виробництва, планування нових конкурентоспроможних товарів та послуг, що задовольнятимуть наявні та майбутні потреби споживачів, та сприятимуть досягненню балансу інтересів виробників, споживачів, партнерів, власників, персоналу організації, а також суспільства в цілому. Актуальність теми обумовлена тим, що розробка, виготовлення та реалізація інноваційної продукції, або надання послуг для забезпечення розвитку і стабільної позиції на ринку вимагає від підприємства та його керівництва визначення та аналізу економічних складових інноваційного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні питання формування механізму стійкого розвитку підприємств та їх успішного функціонування в умовах ринкової економіки в різний час були розглянуті в працях: «Конкурентна перевага: як досягти високого результату і забезпечити його стійкість» М.Портера [1], «Стратегічний менеджмент» А.Томпсона [2], «Інноваційний менеджмент» Р.А.Фатхутдінова [3], «Конку-

ренція: теорія і практика» А.Ю.Юданова [4], «Методологічні аспекти управління інноваційною діяльністю промислового підприємства» М.В.Чебикіної [5], «Організаційно-економічні основи підвищення конкурентоздатності легкої промисловості» І. М. Смолейчук [6], Т. І. Фрадіної та інших.

При розробці механізму стійкого розвитку істотне значення має оцінка рівня розвитку промислового підприємства та потенціалу його функціонування в конкурентному середовищі. Різні варіанти алгоритму такої оцінки пропонують у своїх роботах: «Стратегічне планування і управління на підприємствах будівельного комплексу» Р.К.Горшкова [7], «Менеджмент орієнтований на ринок» Ж. Ж. Ламберна [8], «Академія ринку: маркетинг» А. Дайана, Р. Урсе, А. Олліве [9], «Комплексна оцінка конкурентоспроможності підприємства» В.А.Мошнова [10], «Виробничий менеджмент» М.В.Карманова [11] та інших.

Мета статті полягає у визначенні ролі інновацій та їх теоретико-методичних засад для забезпечення стабільного розвитку підприємства, визначення складових інноваційного процесу, які дозволяють у подальшому оптимізувати управління інноваційною діяльністю підприємств

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки для підтримки рівня конкурентоспроможності, підприємство повинно не тільки випускати товар, який користується попитом, а й має привносити в свою виробничу діяльність щось нове, раніше незвідане, інноваційне. Не можна допускати, щоб вироблений товар з часом здавався застарілим, тому підприємству слід розробляти свої інноваційні ідеї. Саме тому успішність компанії більшою мірою містецтво, яке спирається на досвід керівництва підприємства або організації, ніж інструмент впевненого якщо не розрахунку, то прогнозування. У ряді робіт Сідоріна А.В. була запропонована модель сталого розвитку підприємства [12-15]. В її основі – траєкторія безперервного поліпшення діяльності без урахування багатьох зовнішніх, в тому числі і нестабілізуючих чинників, включаючи конкурентне середовище, зміна споживчої активності, стан зовнішньої і внутрішньої конфігурації підприємства, інноваційної діяльності підприємства та його конкурентів.

У зв'язку з цим доцільно розглянути модель сталого розвитку підприємства на основі його інноваційної діяльності. У цій моделі і мета реінжинірингу, і об'єкт діяльності - інновації. Використовуючи інноваційний підхід до забезпечення свого сталого розвитку та позитивної динаміки зміни ефективності своєї діяльності, підприємство формує траєкторію своєї діяльності як чергування реінжинірингу, що складається в створенні і реалізації інноваційного продукту, з постійним поліпшенням діяльності підприємства при стійкому, але вже не настільки інтенсивному отриманні прибутку і, відповідно, підвищення ефективності підприємства від реалізації інноваційного продукту з подальшим переходом до пошуку нового об'єкта інноваційної діяльності, його впровадження і реалізації для досягнення все більш нових показників

результативності та ефективності, отримання прибутку [16]. І якщо з вибором інновацій як джерелом підвищення ефективності та потенціалу сталого розвитку підприємства проблема зводиться до пошуку, розробки та просування інноваційних продуктів, тобто до вирішення переважно інженерно-технічних питань – винаходів, науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, виробничих завдань, то визначення своєчасності реінжинірингу, тобто впровадження інновацій, почати пошук перспективних напрямків розвитку і розробки нових технічних рішень швидше вміння керівництва підприємства, в основі якого, крім досвіду і аналітичного передбачення, такі інструменти як бенчмаркінг, менеджмент ризику, інноваційний та стратегічний менеджмент.

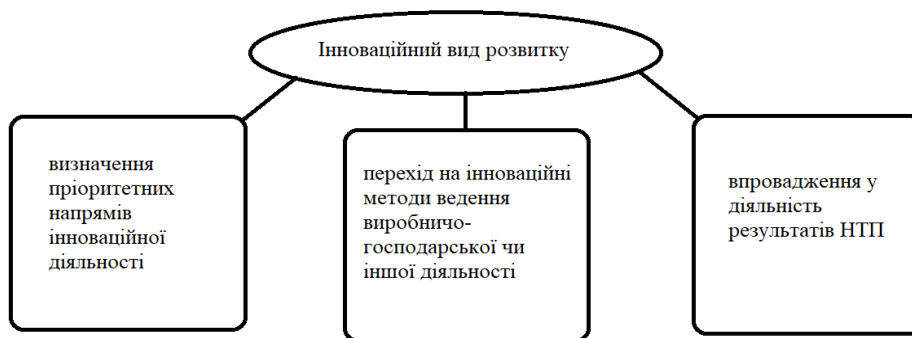

Рис. 1. Напрями економічного розвитку підприємства
Джерело: розроблено автором на підставі [17]

Кожна інновація реалізується на основі інноваційного циклу, що включає кілька етапів, від задуму про створення інновації до її комерціалізації. Укрупнено інноваційний процес можна розділити на дві основні стадії: перша стадія (вона найдовша) включає в себе наукові дослідження та конструкторські розробки, друга стадія являє собою життєвий цикл продукту.

Таким чином, інноваційний процес починається з задуму (формування концепції), усвідомлення потреби в наукових і технологічних нововведеннях, слушної нагоди їх здійснення на основі відкриттів і винаходів і комерціалізації винаходів і розробок у нові технічно досконалі види промислової продукції, засоби і предмети праці, технології і організацію виробництва і перетворення їх на джерело доходу. Життєвий цикл нововведення (рис. 2), інтегруючи цикли всіх інших бізнес-процесів, додаючи до них інноваційний

етап, завжди залишається найбільш витратним за часом процесом, пов'язаним з максимальними проблемами отримання ефекту [18]. Інноваційний процес, як показує досвід, найбільш активно проходить на його початкових етапах. Багато уваги і часу в цей період приділяється саме генеруванню ідей, які в подальшому повинні стати готовим інноваційним продуктом, але у більшості інноваційних процесів закінчуються нічим. М.Дж.Епштейн, Р.Шелтон та Т.Давіла, вивчивши досвід провідних компаній світу, дійшли висновку, що в підприємницькій діяльності існують так звані «міфи», тобто неправдиві, однак загальноприйняті судження, які сповільнюють упровадження та розвиток інновацій на підприємствах. Мова йде про те, що [19]:

1. Інновація не потребує революції всередині компанії.
2. Інновація – це не алхімія з містичними перебудовами.

- 3. Інновація не зводиться лише до творчості та створення «креативної культури».
- 4. Інновація не обмежується лише процесами і інструментами системи стадій і підходів.

- 5. Інновація не зосереджується виключно на нових технологіях.
- 6. Інновація не є тим, чого кожна компанія потребує найбільшою мірою.

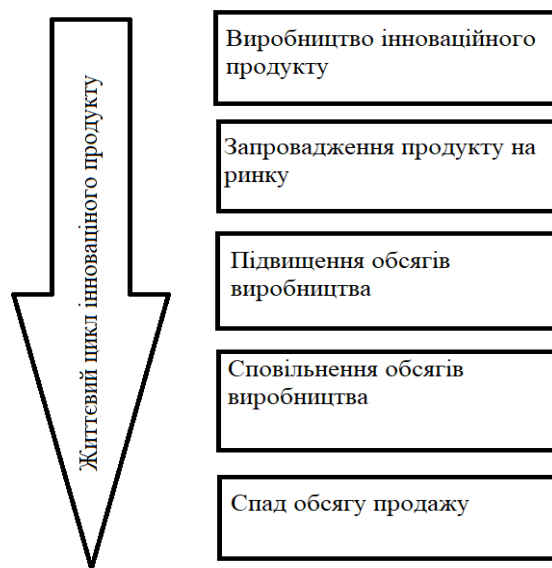

Рис. 2. Етапи інноваційного процесу у виробництві
Джерело: розроблено автором на підставі [20]

У сучасних умовах інноваційні перетворення, насамперед, проявляються у кардинальній зміні елементів виробничих систем, створенні нових речовин і матеріалів [21]. Мова йде, зокрема, про заміну механічних і електромеханічних систем електронними системами, про використання міні- і мікроприладів, про створення нових видів матеріалів за допомогою нанотехнологій, про все більше застосування біотехнологій, комп'ютеризацію всіх виробничих і управлінських процесів. При цьому спостерігається масова ліквідація тих виробництв, що відповідали попередньому етапу індустріального розвитку суспільства.

Виникають кілька підходів до досягнення лідируючого положення: впроваджувати у виробництво нові інноваційні рішення або ж використовувати раніше придбані технології. До успішної або невдалої реалізації завдань інноваційної діяльності підприємства сприяє обрана стратегія інноваційного розвитку [22]. План стратегічного інноваційного розвитку організації повинен відповідати фінансовим і виробничим можливостям компанії. Кожна інновація супроводжується значним обсягом інвестицій і чим складніше вона технологічно, тим більші витрати потрібні

для її створення і впровадження. Тому більш доцільно говорити про стратегію управління промисловим підприємством на інноваційній основі з урахуванням інвестиційної складової. На шляху накопичення фінансових ресурсів підприємство стикається з деякими перешкодами, по-перше, виробництво планованої інновації це ризикований процес, з непрогнозованими майбутніми доходами, особливо якщо фінансування проекту здійснюється за рахунок власних коштів. По-друге, якщо фінансування планується за рахунок позикових коштів, кредитори повинні бути переконані, що інноваційний проект має досить високий потенціал, в силу невизначеності терміну отримання очікуваного прибутку [23].

У якості різних видів стратегії з метою підвищення ефективності діяльності підприємства можуть бути обрані наступні підходи.

- Перехід на випуск нової продукції (послуг, виду діяльності) без зміни системи менеджменту підприємства.

- Розширення асортименту продукції, що випускається (послуг, видів діяльності) без зміни системи менеджменту підприємства.

- Зміна системи менеджменту підприємства без зміни виду продукції, що випускається (послуг, виду діяльності).

- Розширення асортименту створюваної продукції, що випускається (послуг, видів діяльності) з одночасною зміною системи менеджменту підприємства.

- Зміна зовнішньої конфігурації підприємства без зміни виду продукції, що випускається (послуг, виду діяльності). Ці зміни можуть відноситися, зокрема, до системи взаємодії з постачальниками, споживачами, ключовими партнерами та ін. Умовам взаємодії із зовнішнім середовищем підприємства).

- Зміна зовнішньої конфігурації підприємства з переходом на нові види продукції, що випускається (послуг, виду діяльності).

- Зміна внутрішньої і зовнішньої конфігурації підприємства з переходом на нові види продукції, що випускається (послуг, виду діяльності) [24].

Хоча інноваційні стратегії і орієнтуються на створення місії, але містять планування підцілей, які мають бути досягнуті у короткостроковий період. Обов'язковою вимогою є підпорядкованість підцілей головній меті підприємства. Структурованість інноваційної стратегії дає змогу застосувати альтернативу у певній частині стратегії без шкоди іншим складовим.

У сучасній економіці прийнято виділяти ряд факторів, які є теоретико-методологічною основою побудови моделі інноваційного підприємства, цілком придатною до бізнесу. До їх числа відносяться:

- ресурсозабезпеченість. Це повнота та достатність забезпечення підприємства всіма необхідними ресурсами для організації та ведення інноваційної діяльності. До таких ресурсів можна віднести матеріальні, інформаційні, технологічні, трудові та інші види ресурсів;

- ефективність. До неї відносяться економічні показники функціонування підприємства, такі як рентабельність, ліквідність інвестицій, забезпеченість власними коштами, величина прибутку (виручки) від продажу або виробництва інноваційної продукції в загальній частці прибутку (виручки);

- збалансованість. Даний фактор полягає в застосуванні збалансованої системи оцінки показників фінансово-господарської діяльності підприємства;

- керованість. Суть даного чинника полягає в тому, щоб фактичні показники функціонування інноваційної системи в розумній мірі відповідали запланованим;

- синхронність. Даний елемент являє собою координацію всіх частин інноваційного процесу з метою їх гармонізації для досягнення найбільш стабільного розвитку інноваційного підприємства [25].

Зазначені вище фактори набувають особливого значення при організаційній формі ведення інноваційної діяльності, яка передбачає об'єднання інноваційних підприємств з метою реалізації масштабного капіталомісткого проекту в зв'язку з ускладненням структури і децентралізацією функцій економічних суб'єктів. Варто відзначити також, що в разі, коли підприємства об'єднуються для реалізації інноваційного проекту, необхідність створення даної служби в кожній компанії відпадає, оскільки її функція може бути передана спеціалізованому суб'єкту, що спеціалізується на професійному управлінні проектом, або виконанні маркетингових досліджень ринку відповідної продукції, технології, послуги. Це також значною мірою дозволяє скоротити витрати, пов'язані з запуском і подальшою реалізацією інноваційного проекту [26].

Саме тому правильно складений інноваційно-інвестиційний проект повинен містити відповідь на питання: чи варто інвестувати даний проект та чи принесе проект прибуток, за допомогою якого окупляться витрати? На практиці, інноваційно-інвестиційний проект являє собою документ, в якому подане техніко-економічне обґрунтування проекту, з урахуванням встановлених термінів виконання проекту, обсягу необхідних капітальних вкладень, включаючи проектно-кошторисні розрахунки, а також механізм дій щодо реалізації інвестицій. Важливо врахувати всі необхідні деталі проекту для прогнозування можливих майбутніх проблем, оцінки їх масштабу та для того, щоб заздалегідь спроектувати їх рішення [27]. Для цього використовується стратегічне планування. Воно характеризує методи управління організацією в довгостроковій перспективі та визначає комплекс необхідних ресурсів та подальші дії керівництва та організації в цілому для досягнення стратегічних цілей. Як відомо, гроші і час – це обмежений ресурс, тому вкрай важливо оптимально розподілити ресурси серед потреб організації. Рациональне використання

наявного ресурсного забезпечення становить основу стратегічного планування. Не можна керуватися принципом «хвилинності» і використовувати ресурси підприємства в міру їх необхідності, без системи розподілу ресурсів за ступенем важливості. На думку автора, через відсутність чіткої структури наявних ресурсів та розуміння характеру взаємовідносин між учасниками інноваційної діяльності в індустрії промислових підприємств спостерігається диспропорція між наявністю інноваційних можливостей і їх здійсненням на практиці [28].

Висновки та перспективи подальших досліджень. З вище сказаного виходить, що для стабільного розвитку компанії, особливо в сучасному нестабільному середовищі, швидких змін, впровадження інновацій є необхідною умовою виживання підприємства. Окрім того виявлено, що найбільше інноваційні процеси впливають на організації, які працюють в умовах невизначеності, а також на ті, які швидко розвиваються, впроваджуючи нові продукти чи послуги. А при відсутності єдиного підходу у вирішенні питань та завдань в області формування системи стратегічного управління виробничим процесом підприємства, а також внаслідок неналежного зіставлення його галузевих, регіональних і організаційних особливостей розвитку виникає диспропорція між інноваційними процесами та запровадженням їх на практиці. Тому перед керівниками всіх ланок постає проблема аналізу і найповнішого врахування різноманітних факторів впливу на впровадження інновацій на підприємстві та недопущення дисбалансу у структурі інноваційного процесу та інноваційної стратегії підприємства. Перспективи подальших досліджень полягають саме в аналізі та визначенні повного спектру факторів, які мають істотний вплив на стабільне становище підприємства.

Література

1. *Портер М.* Конкурентна перевага: як досягти високого результату і забезпечити його стійкість / М. Портер ; пер. з англ. – М. : Альпіна Бізнес Букс, 2005. – 715 с.
2. *Томпсон А. А.* Стратегический менеджмент : концепции и ситуации для анализа : пер. с англ.; 12-е изд. / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М.: Вильямс, 2006. – 928 с.

3. *Фатхутдинов Р. А.* Инновационный менеджмент : учебник / Р. А. Фатхутдинов. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с.

4. *Юданов А. Ю.* Конкуренция: теория и практика: учеб.- практ. пособие. – М.: Изд-во ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.

5. *Чебыкина М. В.* Методологические аспекты управления инновационной деятельностью промышленного предприятия. - St. Louis, Missouri, USA: Publishing House Science and Innovation Center, 2016. – 14 с.

6. *Смолейчук И. М.* Организационно-экономические основы повышения конкурентоспособности легкой промышленности: Дис. на получение степени док. экон. наук. – Владивосток, 2003. – 105 с.

7. *Горшков Р. К.* Стратегическое планирование и управление на предприятиях строительного комплекса / Р. К. Горшков, А. В. Ульянова. – Москва : Московский гос. строительный ун-т, 2013. – 182 с.

8. *Ламбен Ж. Ж.* Стратегический маркетинг: пер. с франц. / Ж. Ж. Ламбен. – СПб. : Наука, 1996. – 752 с.

9. *Олливье А.* Международный маркетинг / А. Олливье, А. Дайан, Р. Урсе // Академия рынка: Маркетинг / пер. с фр. А. Дайан, Ф. Бруккель и др. – М.: Экономика, 1993. – 560 с.

10. *Мошнов В. А.* Комплексная оценка конкурентоспособности предприятия / В. А. Мошнов // Корпоративный менеджмент, 2014. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.cfin.ru/management/strategy/estimate_competitiveness.shtml

11. *Карманов М. В.* Производственный менеджмент. Под редакцией Леонтьевой Л. С. и Кузнецова В.И. М.:ЮРАЙТ, 2015. – 305 с.

12. *Сидорин В. В.* Система менеджмента устойчивого развития предприятий оборонно-промышленного комплекса / В. В. Сидорин // Методы менеджмента качества. – 2012. – №1. – С. 14–17.

13. *Сидорин А. В.* Анализ и прогнозирование конкурентоспособности инновационной продукции / А. В. Сидорин // Интернетжурнал «Наукоедение». – 2013. – №1 (14) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/sbornik6/4.pdf>

14. *Сидорин А. В.* Анализ и прогнозирование устойчивого развития предприятия / А. В. Сидорин : Материалы Международной научно-технической конференции «Фундаментальные проблемы радиоэлектронного приборостроения», 3-6 декабря 2013, г. Москва. – М.: МИРЭА, 2013, часть 6. – С. 82–85.

15. *Сидорин А. В.* Оценка конкурентоспособности радиоэлектронных средств на этапе

проектирования по комплексному вектору качества / А. В. Сидорин : Материалы научно-практическую конференцию «Актуальные проблемы и перспективы развития радиотехнических и инфокоммуникационных систем» РАДИОИНФОКОМ-2013. – Москва-2013. – С. 22–27.

16. Сидорин А. В. Модель устойчивого развития предприятия на основе инновационной деятельности / А. В. Сидорин, В. В. Сидорин // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – № 9-2. – С. 35–40.

17. Передрий А. Е. Інноваційне управління підприємством в сучасних умовах / А. Е. Передрий // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – № 24 (1246). – С. 40–43

18. Блюм М. А. Основы коммерческой деятельности: учебное пособие / М. А. Блюм, Н. В. Дюженкова, Н. В. Молоткова и др. – Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2016. – 112 с.

19. Давила Т. Работающая инновация: Как управлять ею, измерять её и извлекать из неё выгоду / Т. Давила, М. Эпштейн, Р. Шелтон; пер. с англ. Т.Ф. Козицкой. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 320 с.

20. Янковська О. І. Еволюція моделей інноваційного процесу / О. І. Янковська // Економіка. Управління. Інновації: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.jibuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09yoimip.pdf.

21. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / П.П. Микитюк. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 295 с

22. Федорова В. А. Теоретичні відомості з питання інновацій / В. А. Федорова, Ю. І. Татарчук // Економічний простір. – 2015. – № 100. – С. 66–73.

23. Серёмина Р. Н. Инновационные процессы как объект инвестирования / Р. Н. Серёмина // Молодой ученый. – 2016. – №19. – С. 513–515.

24. Димитров И. Л. Планирование инноваций как организующее начало процесса реализации инновационного проекта / И. Л. Димитров // Молодой ученый. – 2012. – №12. – С. 197–198.

25. Чаадаева Н. В. Инновационная модель развития предприятия в современных условиях / Н. В. Чаадаева, В. В. Никитина [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4766-2012-11-20-13-00-07>

26. Гелета И. В. Инновационная деятельность как важный фактор конкурентоспособности малых предприятий / И. В. Гелета, А. В. Щербак // Современные научные исследования и инновации. – 2015. – № 8. Ч. 1; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/56720>

27. Тяжкороб І. В. Інноваційно-інвестиційні проекти енергозбереження в системі стратегічних планів розвитку регіону / І. В. Тяжкороб // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2. – С. 251–259.

28. Сафин Р. Ф. Процесс формирования стратегии инновационного развития производственного предприятия / Р. Ф. Сафин, О. Н. Соколова // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2011. – №1(75). – С. 109–116.

References

1. Porter, M. (2005). Competitive advantage: How to achieve high results and ensure its sustainability. Moscow: Alpina Business Books, 715.

2. Thompson, A. A. (2006). Strategic management: concepts and situations for analysis. Moscow: Williams, 928.

3. Fatkhutdinov, R. A. (2003). Innovative management. Saint Petersburg: Piter, 400.

4. Yudanov, A. Yu. (2001). Competition: Theory and Practice. Moscow: Publishing house GNOM and D, 304.

5. Chebykina, M. V. (2016). Methodological aspects of innovation management of an industrial enterprise. St. Louisiana, Missouri, USA: Publishing House Science and Innovation Center, 14.

6. Smoleichuk, I. M. (2003). Organizational and economic foundations of improving the competitiveness of light industry. Dissertation of doctor of science degree. Vladivostok, 105.

7. Gorshkov, R. K. (2013). Strategic planning and management at the enterprises of the construction complex. Moscow: Moscow State Construction University, 182.

8. Lambin, J.-J. (1996). Strategic marketing. Saint Petersburg: Science, 752.

9. Allie, A. & Dayan, A. & Ursay, R. (1993). International Marketing. Moscow: Economy, 560.

10. Moshnov, V. A. (2014). Comprehensive Assessment of Enterprise Competitiveness. Retrieved from: http://www.cfin.ru/management/strategy/estimate_competitiveness.shtml

11. *Karmanov, M. V.* (2015). Production management. Moscow: YRAIGHT, 305.
12. *Sidorin, V. V.* (2012). System of management of sustainable development of enterprises of the defense industry complex. *Methods of quality management*, 2, 16-22
13. *Sidorin, A. V.* (2013). Analysis and forecasting of the competitiveness of innovative products. Internet magazine «Science», 1(14). Retrieved from: <http://naukovedenie.ru/sbornik6/4.pdf>
14. *Sidorin, A. V.* (2013). Analysis and forecasting of the sustainable development of the enterprise. Materials of the International Scientific and Technical Conference "Fundamental Problems of Electronic Electronic Instrumentation", 6, 82-85.
15. *Sidorin, A. V.* (2013). The evaluation of the competitiveness of radio electronic equipment at the design stage for a comprehensive quality vector. Materials of the scientific and practical conference "Actual problems and prospects of the development of radio engineering and infocommunication systems", 22-27.
16. *Sidorin, A. V. & Sidorin, V. V.* (2014). The model of sustainable development of the enterprise on the basis of innovation activity. *International Journal of Applied and Fundamental Research*, 9-2, 35-40.
17. *Priority, A. E.* (2017). Innovative enterprise management in modern conditions. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences)*, 24 (1246), 40-43.
18. *Blum, M. A.* (2016). *Fundamentals of Commercial Activity: tutorial*. Tambov: Publishing of FGBOOU VPO «TSTU», 112.
19. *Davila, T. & Epshtein, M. J. & Shelton, R.* (2007). *Making innovation work: how to manage it, measure it, and get profit from it*. Dnepropetrovsk: Balance Business Books, 320.
20. *Yankovskaya, O. I.* (2009). Evolution of Models of Innovation Process/ In O. I. Yankovskaya, Economics. Management. Innovations: electronic scientific professional edition. Retrieved from: www.jibuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09yoimip.pdf.
21. *Nikitauk, P. P.* (2006). *Innovation Management: Teach. Manual*, 295.
22. *Fedorova, V.A. & Tatarchuk, Yu. I.* (2015). Theoretical information on innovation. *Economic space*, 100, 66-73. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_100_9
23. *Ser'minina, R. N.* (2016). Innovative processes as an investment object. *Young Scientist*, 19, 513-515.
24. *Dimitrov, I. L.* (2012). Planning of innovations as organizing the beginning of the process of implementation of the innovation project. *Young Scientist*, 12, 197-198.
25. *Chaadayeva, N. V. & Nikitina, V. V.* (2012). Innovative model of enterprise development in modern conditions. Retrieved from: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4766-2012-11-20-13-00-07>
26. *Geleta, I. V. & Shcherbak, A. V.* (2015). Innovative activity as an important factor of competitiveness of small enterprises. *Modern scientific researches and innovations*. 8, 1. Retrieved from: <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/56720>
27. *Tyazhkorob, I. V.* (2015). Innovation-investment projects of energy saving in the system of strategic plans of the region's development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2, 251-259.
28. *Safin, R. F. & Sokolova, O. N.* (2011). The process of forming a strategy for the innovative development of a production enterprise. *Newspaper of the Altai State Agrarian University*, 1 (75), 109-116.

Стаття надійшла

до редакції : 01.03.2019 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Луцишина Є. В. Інновації як складова факторів впливу на стабільний розвиток сучасного підприємства / Є. В. Луцишина // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 36–44.

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.06

Постановка проблеми. Розвинені економіки окремих держав стають прикладом та задають темпи розвитку для інших. Країни, які зараз займають лідируючі позиції, вивели на перший план людину з її духовними, людськими та розумовими якостями. Україна поки не перейняла цей досвід та іде в протилежному напрямку знецінюючи всі види відносин в державі. *Метою статті є* висвітлення стану організації взаємодії населення зі всіма ланками влади для розуміння та виявлення кроків на шляху до розвитку економіки знань. *Об'єктом дослідження* виступає соціальний комплекс умов життєдіяльності населення України, як підгрунтя формування ціннісних орієнтирів економіки знань. *Основою методологічних спостережень* стала практична сторона вибудованих стосунків між населенням та органами влади всіх рівнів. *Гіпотезою дослідження є* думка про те, що кожен повинен зайняти своє гідне місце для зрушення машини під назвою Держава в сторону підвищення якості соціальних відносин, які будуть служити підвищенню економічної складової. *Виклад основного матеріалу.* На сьогоднішній час стан взаємодії та комунікації з органами влади вражає знеціненням та нехтуванням морально-етичними та правовими нормами. Некомпетентність органів влади та велика корумпованість всіх структур призводить до розладу відносин між всіма верствами населення. Велика антисоціальна направленість багатьох законів та реформ не дає змогу громадянину розвиватись та реалізовувати свій потенціал, бо свідомістю більшої половини населення оволоділа одна єдина думка – як вижити. *Оригінальність та практична значимість дослідження.* Для досягнення економічного росту та впровадження масштабно-інноваційних зрушень, потрібно почати з кардинальних змін в соціальній площині. Запропоновані кроки поліпшать відносини між населенням і владою, налагодять діалог та повернуть довіру до державного апарату. *Висновки досліджень.* Виходячи з наведеного, для потужного соціально-економічного розвитку країни потрібно кардинально переформатувати відносини між населенням та владою, а кож керуватись здоровим глуздом приймаючи рішення, які можуть нашкодити іншій людині.

Ключові слова:

економіка знань, соціальні відносини, корупція, відкритий діалог, влада, населення.

ECONOMICS KNOWLEDGE: SOCIO-ECONOMIC BURDENS ON THE WAY TO INNOVATION DEVELOPMENT

Formulation of the problem. Developed economies of individual states are becoming an example and set the pace of development for others. Countries that are now leading the way have brought people to the forefront with their spiritual, human and intellectual qualities. Ukraine has not yet taken this experience and goes in the opposite direction, devaluing all kinds of relations in the state. *The purpose of the research* is to highlight the state of the organization of interaction of the population with all branches of power in order to understand and identify the steps towards the development of the knowledge economy. *The object of research* is the social complex of living conditions of the population of Ukraine, as the basis for the formation of value orientations of the knowledge economy. *The methods used of the research* were the practical side of the built relationship between the population and authorities at all levels. *The hypothesis of the research* is the idea that everyone should take his worthy place to shift a car called State in the direction of improving the quality of social relations, which will serve to increase the economic component. *The statement of basic materials.* To date, the state of interaction and communication with government is striking by the depreciation and neglect of moral, ethical and legal standards. The incompetence of the authorities and the high corruption of all structures leads to disruption of relations between all segments of the population. The great

¹ **Машкіна Аліна Сергіївна**, завідувач лабораторії кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Mashkina Alina, head laboratory of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-5080-1063

e-mail: a.mashkina@khai.edu

anti-social orientation of many laws and reforms does not allow a citizen to develop and realize his potential, as the consciousness of more than half of the population has mastered a single opinion – how to survive. *The originality and practical significance of the research.* To achieve economic growth and the implementation of large-scale innovation, you need to start with radical changes in the social plane. The proposed steps will improve the relations between the people and the authorities, establish dialogue and restore confidence in the state apparatus. *Conclusions of the research.* Based on this study, we can understand that we need to radically revise the relations between the population and the authorities and to be guided by common sense when making decisions that can harm another person.

Key words:

knowledge economy, social relations, corruption, open dialogue, power, population.

**ЭКОНОМИКА ЗНАНИЙ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕПЯТСТВИЯ НА ПУТИ
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ**

Постановка проблемы. Развитые экономики отдельных государств становятся примером и задают темпы развития для других. Страны, которые сейчас занимают лидирующие позиции, вывели на первый план человека с его духовными, человеческими и интеллектуальными качествами. Украина пока не приняла этот опыт и идет в противоположном направлении обесценивая все виды отношений в государстве. *Целью статьи* является освещение состояния организации взаимодействия населения со всеми звеньями власти для понимания и выявления шагов на пути к развитию экономики знаний. *Объектом исследования* выступает социальный комплекс условий жизнедеятельности населения Украины, как основа формирования ценностных ориентиров экономики знаний. Основой методологических наблюдений стала практическая сторона выстроенных отношений между населением и органами власти всех уровней. *Гипотезой исследования* является мнение о том, что каждый должен занять свое достойное место для развития государства в сторону повышения качества социальных отношений, которые будут служить повышению экономической составляющей. *Изложение основного материала.* На сегодняшнее время состояние взаимодействия и коммуникации с органами власти поражает обесцениванием и пренебрежением морально-этическими и правовыми нормами. Некомпетентность органов власти и большая коррумпированность всех структур приводит к расстройству отношений между всеми слоями населения. Большая антисоциальная направленность многих законов и реформ позволяет гражданину развиваться и реализовывать свой потенциал, потому сознанием большей половины населения овладела одна единственная мысль: «как выжить». *Оригинальность и практическая значимость исследования.* Для достижения экономического роста и внедрения масштабных инновационных сдвигов, нужно начать с кардинальных изменений в социальной плоскости. Предложенные шаги улучшат отношения между населением и властью, наладят диалог и вернут доверие к государственному аппарату. *Выводы исследований.* Исходя с этого исследования можем понять, что нам нужно кардинально пересмотреть отношения между населением и властью и руководствоваться здравым смыслом принимая решения, которые могут навредить другому человеку.

Ключевые слова:

экономика знаний, социальные отношения, коррупция, открытый диалог, власть, население.

Постановка проблеми. Одним з важливих завдань економічного зростання та прискорення інноваційної динаміки України є перехід до економіки знань, яка базується на використанні знань та навичок кожного індивіда. Знання – значуще благо суспільства, що накопичується, збільшується та застосовується в практичній сфері життя населення.

В реаліях нашого часу, коли вчені та висококваліфіковані робітники виїжджають за кордон віддаючи свої знання та сили для економік інших країн, нам необхідно удосконалити правові, соціальні та економічні механізми підтримки потенціалу кожного індивідууму, який використовує власний інтелек-

туальний ресурс для покращення суспільного блага. Розвиток економіки знань для нашої держави – єдиний шлях інноваційного прогресу та перехід до конкурентоспроможної економіки на основі використання інтелектуального ресурсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Першим хто запропонував термін «економіки знань» був австрійсько-американський вчений Фріц Махлуп. Термін був введений для типу економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а виробництво знань становить джерело зростання [1, с. 15].

Суттєвою роботою, що дала поштовх до подальшої зацікавленості учених питанням нової економіки, була книга Д. Белла «Настання постіндустріального суспільства». В цій праці визначилось, що інформація та знання – основа постіндустріального суспільства.

Г. Беккер першим обґрунтував економічну доцільність значних капіталовкладень як державних так і приватних в людський потенціал. Він вважав, що кожна копійчина потрачена на освіту громадян, на медичне обслуговування та соціальні програми повертається прибутками [2].

Не оминула зацікавленість цим питанням українських вчених. Питанню дослідження економіки знань приділяли увагу вчені: В. Геєць, Г. Григорян, М. Зугровський, А. Чухна та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка знань – використання накопичених навичок, вмінь та знань індивіда для отримання матеріалізованого результату. Економіка знань притаманна п'ятому та шостому технологічному укладу [3, с. 71] (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Еволюція технологічних укладів

Технологічні уклади	Країни-лідери	Галузі-лідери	Вихідна фаза, роки	Спадна фаза, роки
Перший	Великобританія	Текстильна промисловість, виплавляння чавуну	1740-1763	1763-1792
Другий	Великобританія	Паровий двигун, залізниця, важке машинобудування, хімічна галузь, електротехніка	1792-1815	1815-1850
Третій	США	Металургія, електроенергетика, неорганічна хімія	1850-1873	1873-1914
Четвертий	США	Авіа та автобудування, органічна хімія	1914-1945	1945-1973
П'ятий	США, ЄС, Східна Азія	Обробка інформації, електроніка, телекомунікації, робототехніка	1973-2000	2000-2026
Шостий*	США та інші	Нано і біотехнології	2026-2050	2050-2080

* перелік країн-лідерів стосовно шостого укладу остаточно не сформовано

Джерело: узагальнено автором на підставі [3, с. 71]

Саме людина є рушієм всіх процесів свого життя. Важливим є здатність людини до осмислення, засвоєння та переробки знань які вона отримує під час життя.

Виокремлено види знань людини [4, с. 62]: повсякденні знання; наукові знання; інтуїтивні знання; релігійні знання; креативні знання. Будь-який з цих видів знань потрібно підтримувати та розширювати. Таким чином можемо зробити висновок що фактором розвитку людини – є змістовно-якісна освіта. Цей процес починається коли дитину віддають до дитячого садочка де маленька людина вчиться комунікувати та вибудовувати взаємовідносини зі своїм оточенням. Дитячий садок – перша важлива ступінь освіти в житті людини де вона привикає до того що її світ (простір) це не тільки батьки та родичі. Далі дитина переходить на наступний рівень освіти ідучи до школи. Після школи вже більш

менш сформована особистість вибирає майбутній шлях вибираючи на яку спеціальність поступити у вищий навчальний заклад.

Але наразі не все так злагоджено в системі формування особистості. На шляху становлення особистості є багато перешкод. Одна з них – це недосконалість та на сам перед корумпованість державних установ до яких в процесі життя звертається людина.

Корупція в Україні нині має ознаки корупції кризового типу, яка породжується кризою сучасного українського суспільства; вона здатна поглиблювати цю кризу, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, моральні реформи в Україні. Корумповані відносини дедалі інтенсивніше витісняють правові, етичні відносини між людьми, з аномалії поступово перетворюються на правило поведінки, що є недопустимим у правовій державі [5, с. 296].

В закладі державної форми власності праують такі ж самі люди. Які ж причини можуть штовхати їх на вимагання хабара? У

першу чергу, це невивплата заробітної плати (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Сума заборгованості з виплати заробітної плати у 2019 році¹

Показник	Січень	Лютий
Україна	2645,1	2614,3
Вінницька	11,9	15,0
Волинська	17,7	16,4
Дніпропетровська	133,9	138,1
Донецька	467,3	513,6
Житомирська	6,3	5,0
Закарпатська	3,2	3,2
Запорізька	190,3	177,2
Івано-Франківська	23,1	23,4
Київська	138,1	141,9
Кіровоградська	7,1	8,5
Луганська	505,9	505,4
Львівська	75,5	42,0
Миколаївська	103,2	91,8
Одеська	63,6	58,1
Полтавська	47,6	51,5
Рівненська	27,2	17,9
Сумська	275,3	284,0
Тернопільська	13,4	14,7
Харківська	271,5	275,7
Херсонська	29,1	16,1
Хмельницька	13,3	13,6
Черкаська	58,5	43,7
Чернівецька	0,1	0,1
Чернігівська	17,2	12,2
м. Київ	145,0	145,3

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: [6]

Борги по заробітній платі державного сектору не є виправданням робітників чи службовців для викачки грошей з громадянина який звернувся за отриманням послуги.

В рамках дослідження «Стан корупції в Україні», яке було проведене Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) протягом травня-вересня 2018 року найбільш корумпованими сферами життя на думку населення є (5): судова система (62,2%); сфера отримання медичних послуг (55% респондентів назвали дуже корумпованою), прокуратура (54,3%); митна служба (51,6%). Лідируючі позиції за рейтингом корумпованості займають Верховна Рада (73,2 %), Кабінет Міністрів (67,6%) та Президент і його адміністрація (66,1%). Також лідерами у вимаганні хабара є

вищі навчальні заклади (52,1%) та загальноосвітні школи (36,8%) [7].

Приведене соціологічне опитування показує що всі державні структури служать одній меті – нанесенню свідомої шкоди громадянину. Узагальнити всі види та прояви корупції в державних установах з якими стикається людина впродовж життя мабуть не можливо, але потрібно виділити перші прояви корупції починаючи з народження людини (табл. 3).

Дитина йде до школи, батьки дають «благодійні» кошти на ремонт класу та окремо на ремонт школи раз на рік впродовж 12 років. А от потім при здачі зовнішнього незалежного тестування можна побачити якість загальної освіти порівнявши бали ЗНО та оцінку з атестату.

Ситуаційне висвітлення корупції¹ з яким стикається людина від народження

Етапи життя	Державна структура	Приклади розповсюджених видів корупції
Народження	Медицина	Все починається з вибору лікаря, який буде приймати пологи, коли треба виділити йому кругленьку суму щоб все пройшло добре. Далі пишеться список котрий треба принести для відділення, як правило це бинти, перекис, мило, набір шприців і т.п. Далі за кожну проведену маніпуляцію, принесення дитини на годування, чи поставити капельницю медсестрі теж треба «позолотити руку».
	Реєстраційні органи	Наступний етап – звернення батьків до установ які реєструють нового громадянина, та в кращому випадку батькам це звернення обійдеться коробкою цукерок
Дитинство	Медицина	Для оформлення дитини до дитячого садочка потрібно пройти медичне обстеження як дитині так і матері, якщо педіатри завжди проводять обстеження дитини то мати за певну суму може оминати обстеження.
	Дитячий садочок (державної чи комунальної форми власності)	Кожен батько чи мати приходять до директора дитячого садочка взяти перелік документів, які потрібні для оформлення дитини до дитячого садочка. С переліком документів батьки отримують список що потрібно купити для групи в якій буде навчатись дитина. Це може бути будь що: починаючи з посуду на всю групу дітей, постільної білизни на всіх, стільців тощо, придбавши всі необхідні документи оформлюються дуже швидко, якщо ні, то директор затягує оформлення документів.

¹Приведені види корупції (вимагання хабарів за послуги які надають державні установи) – є реальними прецедентами з життя українців.

Джерело: розроблено автором

Не вдаючись у поглиблення корупції яка чекає на майбутніх студентів, бачимо що від народження маленький Українець вже комусь повинен щось «занести» спочатку борг за нього віддають батьки а потім він сам все життя тяжко працює щоб скопити гроші для звернення в певну державну установу. Складається враження що сформована схема «людина – звернення до державних установ – «благодійні» внески – надання послуг» вже закладено до коду ДНК Українця.

Люди вже зневірилися та знаходяться у стані апатії тому не чинять супротив цій жахливій ситуації яка склалась та загострилась в останні роки.

Більша частина населення не живе а думає як вижити, прокормити себе і дітей якщо вони є, заплатити за комунальні послуги щоб за борги на перекрили всі вентиля або не притягли до суду де звичайний Українець не знайде захисту та справедливого правосуддя бо Феміда вже давно покинула судову систему України.

Вся ця корупційна ланка тягнеться до самої верхівки влади. Міністри, депутати, очільники профільних відомств не ведуть прямий предметний діалог з населенням, тільки через голубий екран годуючи нас обіцянками. Зміни треба починати з верхівки як то кажуть «риба гние з голови». Спочатку треба запровадити тестування кожного державного службовця на соціальну адаптованість, щоб виявити справжні наміри людини яка йде на державну службу.

Нам потрібні керманічі країни в яких буде освіта за профілем, навички та вміння які будуть застосовуватись в практичній сфері для покращення суспільного блага, самовідданість, нам потрібні люди в яких буде прагнення до розвитку розумових та людських якостей даючи приклад іншим, як досягти покращення складових сфер життя. Після змін в соціальній площині наступлять зміни в економічній. Люди почнуть жити а не вижити. Появляться думки суттєво іншого характеру.

Першочергове завдання для вище викладених трансформацій – це ввести інновацію «людяності» та «здорового глузду».

Інновація «людяності» та «здорового глузду» - кожна людина повинна правдиво і чітко розуміти на що вона здатна, до чого у неї є хист та здібності, розуміння в якій сфері вона принесе користь і як вона допоможе покращенню суспільного блага через духовне, соціальне та інтелектуальне зростання. Можемо представити що держава це – машина, яка практично на межі стану, коли ремонту вже не підлягає. Наразі спостерігаємо недосконалість устрою держави, де більша кількість людей знаходиться не на своєму місці. За трансформаціями кожної людини повинні стояти трансформації влади та державного апарату. Насамперед потрібно зробити прозорим бюджет країни для соціально-значущих сфер – охорони здоров'я та освіти всіх ступенів.

Недовіра населення до того як влада розподіляє бюджет який наповнюється з податків громадян та як він іноді осідає в кишенях чи на рахунках чиновників профільних міністерств чи відомстві на які були виділені кошти – дуже висока.

Основними ознаками недовіри є:

- тіньовий ринок праці – люди не хочуть платити податки державі, яка не захищає, не лікує, не надає якісної освіти для подальшого особистого росту;

- кількість грошових переводів громадян, які виїхали за кордон на заробітки та пошук кращих умов життя.

Треба розробити сайт щоб кожний громадянин зайшовши на нього та в режимі реального часу зміг відстежити:

– суму з державного бюджету виділену на цю сферу;

– розподіл суми за областями;

– рахунки всіх установ чи міських рад на які вони були переведені для подальшого розподілу;

– відображення як розпорядилися цими коштами (відображення кожної грошової операції).

– відображення цільових коштів у кінцевого одержувача (школи, лікарні, інститути, університети).

Далі вже структурне відображення за кожною державною установою коли, скільки та на що було витрачено фінансування.

Найважчим завданням з боку влади є:

– формування відкритого діалогу шляхом запровадження референдумів для кожного значущого кроку, офіційних опитувань та соціально-орієнтовних реформ на практиці а не на словах;

– узгодження інтересів різних груп населення;

– захист цих інтересів у правовому полі;

– забезпечення умов реалізації кожного громадянина;

– консолідувати інтереси суспільства з інтересами влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи вище викладений матеріал, можемо зробити висновки, що запровадження інноваційних процесів для покращення соціально-економічної складової шляхом використання знань та навичок кожного індивіда стикається з перешкодами, які лежать у площині влади та державного устрою:

– жахливим є той факт, що корупція починається з верхівки влади та стала нормою відносин між громадянином та державними установами;

– недолугість взаємодії між всіма ланками державних установ;

– приймання безглузвих та недієвих законів і реформ, котрі інколи ідуть в розріз з моральними, етичними та духовними нормами;

– збагачення службовців за рахунок бюджетних коштів;

– укорінення традиції – обирати чи проштовхувати на посади родичів, кумів, сватів.

– керування свідомістю громадян шляхом маніпуляції.

Влада потрібна створювати умови а не чинити перешкоди для реалізації кожного громадянина. Для того щоб Українська економіка базувалась на знаннях і стала конкурентоспроможною потрібно щоб людина віддаючи свої знання на зростання суспільного добробуту була впевнена в:

– якості медичних послуг та професіоналізмі лікарів;

– якості та доступності освітянських послуг всіх ступенів;

– чесному та справедливому судочинстві.

Влада повинна створити мотиваційне підґрунтя для активізації населення та почати робити кроки до зближення.

В подальшому дослідження автора будуть спрямовані на виявлення позитивних тенденцій соціально-економічної сфери, як індикатора формування економіки знань, покращення економічного стану та інноваційного ривку для України.

Література

1. *Онишко С. В.* Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навчальний посібник / С. В. Онишко, Т. В. Паєнко, К. І. Швабій. – К.: КНТ, 2008. – 256 с.
2. *Беккер Г. С.* Человеческое поведение. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Пер. с англ., сост., науч. Р. И. Капелюшников. – М.: ГУВШЭ. – 2003. – 672 с.
3. *Божко В. П.* Проблеми інноваційно-технологічного оновлення виробництва / В. П. Божко, Н. З. Карацева, А. С. Машкіна // *Держава та регіони.* – 2018. – № 5 (104). – С. 69–74.
4. *Малюкіна А. О.* Теоретичні аспекти знань та класифікація їх видів / А. О. Малюкіна // *Економіка і регіон.* – 2014. – № 3. – С. 62–66.
5. *Кардаш О. Я.* Корупція в Україні / О. Я. Кардаш // *Порівняльно-аналітичне право.* – 2018. – № 2. – С. 296–298.
6. Демографічна та соціальна статистика // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html
7. Українці вважають найбільш корумпованою сферою життя суди, серед органів

Стаття надійшла до редакції : 01.03.2019 р.

влади – Верховну Раду // Інформаційне агентство «Інтерфакс Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/533657.html>

References

1. *Onyshko, S. V. & Paientko, T. V. & Shvabii, K. I.* (2008). Financial providing of innovative activity: Train aid. Kyiv: KNT, 256.
2. *Becker, G. S.* (2003). Human behavior: Economical approach. Selected works on economic theory. Moscow: HSE Publishing House, 672.
3. *Bozhko, V. P. & Karatseva, N. Z. & Mashkina, A. S.* (2018). Problems of the innovative-technological updating of production. Zaporizhia: Classical Private University, 69-74.
4. *Maliukina, A. O.* (2014). Theoretical aspects of knowledge and classification of their kinds. Poltava: Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, 62-66.
5. *Kardash, O. Y.* (2018). Corruption in Ukraine. Editor O. Y. Kardash. Uzhgorod: Uzhhorod National University, 296-298.
6. Demographic and social statistics. Official web site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: http://ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html
7. Ukrainians consider courts as the most corrupt sphere of life, among authorities - Verkhovna Rada. Interfax Ukraine Information Agency. Retrieved from: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/533657.html>

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Машкіна А. С. Економіка знань: соціально-економічні перешкоди на шляху інноваційного розвитку / А. С. Машкіна // *Часопис економічних реформ.* – 2019. – № 1 (33). – С. 45–51.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИНТЕНСИВНОГО ХАРАКТЕРА ПРОИЗВОДСТВА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.07

Постановка проблемы. В данной статье рассматривается методический подход к определению влияния процесса интенсификации общественного производства на экономическую оценку природных ресурсов. При этом при оценке влияния учитываются как различные направления интенсификации, так и процесс интенсификации производства в целом. *Целью статьи* является экономическая оценка интенсивного характера производства в условиях развития природной среды. *Объект исследования* – процесс экономической оценки интенсивного характера производства в условиях развития природной среды. *Методы, использованные в исследовании* – научный, логический, ретроспективный. *Гипотеза исследования* – возникновение системы противоречивых отношений как между разными типами интенсивного использования ресурсов, так и между ними и процессом экологизации производства. *Изложение основного материала.* Рассмотрено влияние каждого вида интенсификации на экономическую оценку природных ресурсов. Интенсификация совокупного общественного труда имеет два основных направления – это интенсификация живого труда (в ее количественной и качественной форме) и прошлого труда, овеществленного в средствах производства (также в двух формах). Интенсификация средств производства совпадает с интенсификацией общественного труда. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Особенностью статьи является оценка интенсификации производства конкретно для природной среды регионов Севера России. *Выводы исследования.* , Необходимо различать экологические последствия процесса интенсификации производства в зависимости от направленности его на разные объекты, то есть последствия трудо-, фондо- и материалосберегающего направлений интенсификации.

Ключевые слова:

экономическая оценка природных ресурсов, интенсификация общественного производства, направления интенсификации, производственная функция, Север России.

ECONOMIC EVALUATION OF INTENSIVE PRODUCTION CHARACTER IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENT

Formulation of the problem. This article discusses the methodical approach to definition of the influence of the process of intensification of social production on the economic assessment of natural resources. At the same time when assessing the impact are taken into account as different directions of intensification, as well as the process of intensification of production in general. *The purpose of the research* is an economic assessment of the intensive nature of production in the conditions of the development of the natural environment. *The object of the research* is the process of economic evaluation of the intensive nature of production in the conditions of the development of the natural environment. *The methods used of the research* are scientific, logical, and retrospective. *The hypothesis of the research* is the emergence of a system of contradictory relations both between different types of intensive use of resources, and between them and the process of environmental production. *The statement of basic materials.* The influence of each type of intensification on the economic evaluation of natural resources is considered. Intensification of cumulative social labor has two main directions: the intensification of living labor (in its quantitative and qualitative forms) and past work, which is substantiated in the means of production (also in two forms). Intensification of means of production coincides with the intensification of social labor. *The originality and practical significance of the research.* The peculiarity of the article is to assess the intensification of production specifically for the natural environment of the regions of North Russia. *Conclusions of the research.* It is necessary to distinguish the environmental consequences of the process of intensifying production, depending on its orientation on various objects, that is, the effects of labor, fund and resource-saving on-lines intensification.

Key words:

economic evaluation of natural resources, intensification of social production, directions of intensification, production function, North of Russia.

¹ Павлов Костянтин Вікторович, д-р екон. наук, професор кафедри «Економіка та управління», Іжевська філія Російського університету кооперації, м. Іжевськ, Удмуртія, Росія.

Pavlov Konstantin, Professor, Ph.D. in Economics, professor of Economy and management Department of the Izhevsk branch the Russian university of cooperation, Izhevsk, Udmurtia, Russia.

ORCID ID: 0000-0001-7837-6209

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ІНТЕНСИВНОГО ХАРАКТЕРУ ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми. У даній статті розглядається методичний підхід до визначення впливу процесу інтенсифікації суспільного виробництва на економічну оцінку природних ресурсів. При цьому при оцінці впливу враховуються як різні напрямки інтенсифікації, так і процес інтенсифікації виробництва в цілому. *Метою статті* є економічна оцінка інтенсивного характеру виробництва в умовах розвитку природного середовища. *Об'єкт дослідження* – процес економічної оцінки інтенсивного характеру виробництва в умовах розвитку природного середовища. *Методи, використані в дослідженні* – науковий, логічний, ретроспективний. *Гіпотеза дослідження* – виникнення системи суперечливих відносин як між різними типами інтенсивного використання ресурсів, так і між ними і процесом екологізації виробництва. *Виклад основного матеріалу.* Розглянуто вплив кожного виду інтенсифікації на економічну оцінку природних ресурсів. Інтенсифікація сукупної суспільної праці має два основних напрямки – це інтенсифікація живої праці (в її кількісній та якісній формах) і митлої праці, упредметненої у засобах виробництва (також в двох формах). Інтенсифікація засобів виробництва співпадає з інтенсифікацією суспільної праці. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Особливістю статті є оцінка інтенсифікації виробництва конкретно для природного середовища регіонів Півночі Росії. *Висновки дослідження.* Необхідно розрізняти екологічні наслідки процесу інтенсифікації виробництва в залежності від спрямованості його на різні об'єкти, тобто наслідки трудо-, фондо- і ресурсозберігаючих напрямів інтенсифікації.

Ключові слова:

економічна оцінка природних ресурсів, інтенсифікація суспільного виробництва, напрямки інтенсифікації, виробнича функція, Північ Росії.

Постановка проблеми. Проблема определения влияния процесса интенсификации общественного производства на экономическую оценку природных ресурсов является важной составной частью изучения более общего вопроса об определении социально-экономической эффективности интенсификации производства. При этом следует подчеркнуть, что исследований по данной проблеме было немного, поэтому нами здесь предлагается лишь методический подход к оценке влияния различных форм и видов интенсификации на экономическую оценку.

Анализ последних исследований и публикаций. Рассматривая процесс интенсификации как процесс экономии ресурсов, авторы выделяют три качественно различных вида экономии: совокупного общественного труда, материи (вещества и энергии) и производственных площадей. Так же выделяют две различные формы интенсификации: количественную и качественную. Если при первой происходит лучшее использование существующих ресурсов (что эквивалентно увеличению их масштаба), то при второй - качественное их совершенствование, т.е. улучшение или создание новых полезных свойств предметов труда, улучшение земли, повышение квалификации, что является непосредственным выражением и результатом научно-технического прогресса. Таким образом, ко-

личественная форма означает лучшее использование ресурсов, а качественная - их совершенствование [1].

Цель статьи – произвести экономическую оценку интенсивного характера производства в условиях развития природной среды.

Изложение основного материала исследования. Рассмотрим влияние каждого вида интенсификации на экономическую оценку природных ресурсов. Интенсификация совокупного общественного труда имеет два основных направления – это интенсификация живого труда (в ее количественной и качественной форме) и прошлого труда, овеществленного в средствах производства (также в двух формах). Сущность этого процесса и его результатом является экономия рабочего времени, труда. Повышение производительности труда, лучшее использование рабочего времени и рабочей силы, а также качественное ее совершенствование на отдельном предприятии, не являющемся замыкающим, приводят к экономии совокупного общественного труда и тем самым, при прочих равных условиях, к снижению фактических затрат, так как стоимость – это овеществленный в товаре труд, интенсификация в этом случае ведет к росту экономической оценки. Если же интенсификация этого вида имеет место на замыкающем

предприятию, то она ведет к снижению экономической оценки ресурса.

Обозначим интенсификацию (экономия) совокупного общественного труда на предприятии, не являющемся замыкающим, как $\Delta\varphi$, тогда затраты на вовлечение в процесс производства единицы природного ресурса уменьшаются на величину, пропорциональную $\Delta\varphi$, т.е. $\Delta Z \sim \Delta\varphi$ где ΔZ -разница в затратах. Но изменение экономической оценки пропорционально этой разнице затрат и, значит, $\Delta Э.О. \sim \Delta\varphi$ (\sim – знак пропорциональности). На замыкающем предприятии экономия совокупного труда $\Delta\varphi$ и изменение экономической оценки $\Delta Э.О.$ при прочих равных условиях связаны следующим образом: $\Delta Э.О. = (\sim \Delta\varphi)$. Знак минус означает, что экономия совокупного общественного труда влияет на экономическую оценку на замыкающем предприятии и на предприятии, не являющемся замыкающим, в противоположных направлениях [3]. При получении этих и дальнейших выводов, как уже отмечалось, мы исходим из предположения, что цены на элементы затрат совпадают со стоимостью

Интенсификация второго вида – процесса экономии материи (вещества и энергии) включает в себя любые формы более эффективного ее использования. Здесь мы имеем дело с более интенсивным использованием, во-первых, непосредственных природных ресурсов и, во-вторых, средств производства. Сущность этого процесса состоит в экономии полезного вещества путем лучшего использования его запасов, в экономии энергии путем снижения норм расхода этих ресурсов и т.п. Открытие новых видов ресурсов будет давать новые виды экономической их оценки. Более выгодное использование заменителей данного природного ресурса (природных и искусственных) приведет к снижению общественно оправданного предела затрат на вовлечение в процесс производства единицы данного ресурса. В этом случае при прочих равных условиях, экономическая оценка уменьшится. Если же возникает противоположная ситуация, когда необходимо вовлечь в производство ресурс, условия добычи которого хуже, чем на замыкающем предприятии в данное время, то экономическая оценка его возрастет.

При количественном типе, в условиях более интенсивного использования природных ресурсов (комплексная обработка,

безотходное производство, более полная выработка пластов нефти) в хозяйственный механизм включаются добыча и переработка ресурса, ранее невыгодного для использования, поэтому увеличатся уровень замыкающих затрат и экономическая оценка.

При рассмотрении влияния интенсивного использования вещества и энергии (в виде средств производства) на экономическую оценку природных ресурсов необходимо отметить следующее. Как правило, интенсификация средств производства совпадает с интенсификацией общественного труда. Но этого может и не быть. Уже в настоящее время и тем более в ближайшем будущем может возникнуть ситуация, когда обеспечить данный объем производства можно будет лишь за счет более полного использования полезного вещества или энергии, а достичь экономии – лишь за счет качественного улучшения и еще более полного использования его массы. Это, в свою очередь, может потребовать дополнительных затрат живого, овеществленного в средствах производства труда, в том числе затраченного на соответствующие исследования. Таким образом, экономия материи будет сопровождаться увеличением затрат труда на единицу продукции. Более же интенсивное использование средств производства приведет к результату, противоположному интенсивному использованию совокупного общественного труда. Следовательно, оценка возрастет при прочих равных условиях, если средства производства будут более интенсивно использоваться на замыкающем предприятии, и уменьшится, если этот процесс произойдет на предприятии, не являющемся замыкающим

Таким образом, в случае, когда процессы интенсификации средств производства не совпадают с процессом интенсификации совокупного общественного труда, изменение экономической оценки природных ресурсов, возникающее в связи с экономией средств производства, прямо противоположно изменению экономической оценки ресурсов, возникающему в связи с экономией труда. Если же они совпадают с процессами интенсификации совокупного общественного труда, то более интенсивное их использование окажет на изменение экономической оценки природных ресурсов такое же влияние, как и более интенсивное использование совокупного общественного труда.

Для определения того, совпадает ли процесс интенсификации средств производства с процессом интенсификации совокупного общественного труда на конкретном предприятии можно воспользоваться аппаратом производственных функций. Рассмотрим эластичность замены двух факторов Φ и T в производственной функции $P = f(\Phi, T)$ (1):

$$G = \frac{d(T/\Phi)}{T/\Phi} \div \left[d\left(\frac{df/d\Phi}{df/dT}\right) \div \left(\frac{df/d\Phi}{df/dT}\right) \right] \quad (1),$$

где P – результаты производства;

Φ – производственные фонды

T – затраты труда.

В зависимости от того, равна ли эластичность замены единице, больше единицы или меньше ее, различают соответственно три типа интенсивную производства – нейтральный, фондоемкий и фондосберегающий, характеризующиеся различными сочетаниями ресурсов и возможностей их заменяемости, а также эффективностью этой замены. При фондоемком типе повышение производительности труда достигается за счет дополнительных затрат фондов на единицу продукции.

В этом случае темпы прироста производительности труда меньше темпов прироста фондоемкости, интенсификация средств производства не совпадает с интенсификацией совокупного общественного труда. Влияние этого типа интенсификации на экономическую оценку природных ресурсов при прочих равных условиях можно представить зависимостью (2):

$$\Delta \text{Э.О.} \sim \left(1 - \frac{1}{G}\right) \Delta l, \quad (2)$$

где $\Delta \text{Э.О.}$ - изменение экономической оценки,

Δl - экономия средств производства.

Это в случае, если экономия средств производства по фондоемкому типу имеет место на замыкающем предприятии и экономическая оценка возрастает. Для предприятия, не являющегося замыкающим, изменение экономической оценки можно представить зависимостью (3):

$$\Delta \text{Э.О.} \sim -\left(1 - \frac{1}{G}\right) \Delta l. \quad (3)$$

При нейтральном типе интенсивного воспроизводства повышение производительности труда достигается за счет дополни-

тельных затрат овеществленного труда, экономия которого компенсирует эти затраты [2]. В этом случае темпы прироста фондоемкости равны темпам прироста производительности труда, экономическая оценка не изменяется.

При фондосберегающем типе повышение производительности труда сопровождается экономией фондов на единицу продукции, темпы роста производительности труда обгоняют темпы роста фондоемкости. Интенсификация средств производства и совокупного общественного труда совпадает. Влияние этого типа интенсификации на экономическую оценку природных ресурсов в случае, если этот процесс имеет место на замыкающем предприятии, можно представить зависимостью (4):

$$\Delta \text{Э.О.} \sim -\left(\frac{1}{G} - 1\right) \Delta l. \quad (4)$$

Если этот процесс имеет место на предприятии, не являющемся замыкающим, то экономическая оценка изменяется следующим образом (5):

$$\Delta \text{Э.О.} \sim \left(\frac{1}{G} - 1\right) \Delta l. \quad (5)$$

Таким образом, в определенных конкретных условиях может возникнуть проблема выбора между экономией общественного труда и экономией материи, и на экономической оценке отразится, какое направление интенсификации будет преобладать.

Рассмотрим третье направление - процесс интенсификации использования пространства (производственных площадей, сельскохозяйственных угодий и др.) для производственных целей. Его влияние на экономическую оценку природных ресурсов зависит от того, совпадает ли это направление с интенсификацией совокупного общественного труда или противоположно ему. При совпадении аналогично и влияние на экономическую оценку, если экономия пространства имеет место на замыкающем предприятии, то экономическая оценка уменьшается; если этот процесс происходит на предприятии, не являющемся замыкающим, экономическая оценка увеличивается. Если же данное направление противоположно процессу интенсификации совокупного общественного труда, то более интенсивное использование пространства на замыкающем предприятии приведет к возрас-

танию экономической оценки природных ресурсов, а на предприятии, не являющемся замыкающим, – к уменьшению [4].

В принципе возможны три варианта соотношения составляющих экономического роста при воспроизводстве интенсивного типа: первый – рост производства на основе одновременного увеличения ресурсов и повышения эффективности, имеющее преобладающее значение; второй – увеличение производства при неизменном объеме суммарных затрат ресурсов, достигаемое полностью за счет фактора интенсификации; третий – воспроизводство в условиях абсолютного сокращения объема вовлекаемых в экономический оборот ресурсов при компенсации этого сокращения и обеспечения прироста за счет интенсификации. Для народного хозяйства страны в обозримой перспективе типичным будет первый вариант (в отдельных звеньях возможны второй и третий). Выявлению оптимального соотношения между экстенсивными и интенсивными факторами, а тем самым и выбору одного из трех вариантов будут способствовать экономическая оценка и влияние на нее различных видов и форм интенсификации.

Здесь на наш взгляд, вполне уместно коснуться также и вопроса об экологических последствиях процесса интенсификации, так как широко известно, что весьма интенсивное использование ресурсов нередко приводит к осложнению экологической ситуации в местах прохождения производственного процесса. Поэтому весьма актуально рассмотрение проблемы согласования противоречивых последствий процессов интенсификации и экологизации производства, которые возникают в подобных случаях.

Для методологического решения этой проблемы целесообразно использовать ранее рассмотренную концепцию о существовании двух форм, интенсификации – качественной и количественной. Напомним, что при первой более интенсивное использование ресурсов достигается за счет внедрения достижений НТП, тогда как при второй форме процесс интенсификации происходит без изменения технической оснащенности предприятий за счет совершенствования организационных форм хозяйствования. Количественная форма процесса интенсификации весьма часто противоречит требованиям экологизации производства и по своей природе ограничена в своих возможностях разрешения таких противо-

речий. Поэтому в этих случаях дальнейшее развитие производства с учетом достижения экологически приемлемых условий возможно лишь на основе перехода к качественной форме интенсификации. Однако и внедрение принципиально новых технических решений, весьма экономически эффективных, нередко способствует нарушению экологического равновесия в регионе. В связи с этим в таких ситуациях необходимо из различных направлений качественной формы интенсификации производства выбирать не только наиболее экономически эффективные, но и те, которые прошли экологическую экспертизу на предмет неперевышения в случае их реализации предельно допустимых концентраций веществ, принятых для данного региона. Процедуру выбора из разных вариантов качественной формы интенсификации наиболее экономически и экологически приемлемого следует проводить, на наш взгляд, на основе методов многокритериальной оптимизации по Парето и использования принципа минимума приведенных затрат

Целесообразно также для решения рассматриваемой проблемы выделить различные типы возможных противоречий между процессами интенсификации и экологизации производства. Наиболее часто возникают противоречия такого типа, когда дальнейшая интенсификация производства приводит к превышению ПКД ряда веществ в регионе. К другому типу следует отнести случаи, когда несоответствие последствий интенсификации с требованиями экологизации проявляется в том, что более интенсивное использование природных ресурсов приводит к нарушению комплексного использования и подрыву сырьевой базы. Так, например, в истории рыбной промышленности известны случаи, когда многолетние переловы определенных видов гидробионтов приводили к длительному нарушению экологического равновесия и существенно снижали экономическую эффективность рыбопромышленного комплекса страны. Можно выделить и другие типы возможных противоречий, возникающих между последствиями интенсификации и требованиями экологизации производства.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, имеет смысл различать и экологические последствия процесса интенсификации в зависимости от направленности его на разные объекты, т.е. последствия трудо-, фондо- и материалосберегающего

направлений интенсификации, так как они нередко не совпадают. В связи с этим, как правило, возникает целая система противоречивых отношений как между разными типами более интенсивного использования ресурсов, так и между ними и процессом экологизации производства. С социальной точки зрения здесь особенно важно возможное противоречие между трудосберегающим направлением интенсификации и требованием к достижению экологически чистых производств, когда, например, в и без того крайне трудодефицитных регионах развивают исключительно вредные для работающих виды производств. Для разрешения таких противоречий необходимо пересмотреть концепцию выбора критерия экономической эффективности, которая в настоящее время по существу нацелена на достижение сиюминутного экономического эффекта без учета крайне негативных последствий в более отдаленном времени. Но этого, разумеется, мало. Необходимо при прогнозировании мероприятий, направленных на усиление интенсивного использования ресурсов, в частности, при разработке комплексно-целевых программ интенсификации производства, предусмотреть создание комплекса природоохранных мер, нацеленного на недопустимость возникновения экологически вредных последствий прогнозируемых мероприятий.

Стаття надійшла
до редакції : 18.09.2018 р.

Стаття прийнята
до друку : 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Павлов К. В. Экономическая оценка интенсивного характера производства в условиях развития природной среды / К. В. Павлов // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 52–57.

Литература

1. Ванер И. Теоретические вопросы интенсификации экономических процессов / И. Ванер // Известия АН СССР. Серия экономическая. – 1981. – № 5. – С. 41–49.
2. Кулибанов В. С. Территориально-отраслевые комплексные программы интенсификации производства / В. С. Кулибанов. – М.: Высшая школа, 1990. – 95 с.
3. Павлов К. В. Интенсификация экономики в условиях неопределённости рыночной среды / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2007. – 271 с.
4. Соловьёв П. Н. Интенсивные факторы развития природной среды / П. Н. Соловьёв. – М.: Магистр, 2016. – 162 с.

References

1. Vaner, I. (1981). Theoretical questions of intensification of economic processes. Information AN the USSR. Series are economic, 5, 41–49.
2. Kulibanov, B. C. (1990). Territory-industry of a particular branch complex programs of intensification of production. Moscow: Hight school, 95.
3. Pavlov, K. V. (2007). Intensification of economy in the conditions of vagueness of market environment. Moscow: Magistr Degree, 271.
4. Solovyov, P. N. (2016). Intensive factors of development of the natural environment. Moscow: Master, 162.

УДК 368.86

JEL Classification: G22

ПРИГОДИЧ И. А.¹, КОНОНЧУК И. А.² КИЕВИЧ А. В.³

ДОБРОВОЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПЕРЕД ТАМОЖЕННЫМИ ОРГАНАМИ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.08

Постановка проблемы. В настоящее время в условиях развития торговли международные перевозки приобретают большую значимость. Однако, несмотря на это, страхование гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки Международных дорожных перевозок в Республике Беларусь демонстрирует негативную тенденцию. *Цель статьи* – исследовать особенности страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки Международных дорожных перевозок в Республике Беларусь и проанализировать его динамику, а также обозначить возможные тенденции его развития. *Объект исследования* – особенности и практические процедуры добровольного страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки Международных дорожных перевозок в Республике Беларусь. *Методы, использованные в исследовании.* Применение метода индукции позволило обозначить направления совершенствования процедур добровольного страхования гражданской ответственности перед таможенными органами. *Гипотеза исследования.* Негативная тенденция страхования гражданской ответственности перед таможенными органами частично связана с ограничивающими условиями, при соблюдении которых может осуществляться перевозка товаров по системе Международных дорожных перевозок. *Изложение основного материала.* Конвенция Международных дорожных перевозок определяет перевозки грузов, осуществляемые без их промежуточной перегрузки в дорожных транспортных средствах, их составах или контейнерах, с пересечением одной или нескольких границ, от таможи места отправления до таможи места назначения, при условии, что определенная часть операции Международных дорожных перевозок между её началом и концом производится автомобильным транспортом. Товары, перевозимые по процедуре Международных дорожных перевозок, освобождаются не только от уплаты или депозита в промежуточных таможенных ввозных и вывозных пошлин и налогов, но и от таможенного досмотра в них. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Раскрыто порядок функционирования страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки Международных дорожных перевозок с учётом Таможенной конвенции ООН о международной перевозке грузов. *Выводы исследования.* Страховые организации Республики Беларусь повышают востребованность страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки Международных дорожных перевозок и популяризировать его среди резидентов страны. Это будет способствовать развитию не только страхового рынка в стране, но и поддержке статуса Республики Беларусь как экспортоориентированной страны.

Ключевые слова:

страхование, грузовые перевозки, таможня, лимит, страховой взнос.

¹ **Пригодич Ирина Александрівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Prigodich Irina, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Finance Department Polessky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0002-7249-4690

e-mail: Prigodich.Ira@yandex.ru

² **Конончук Ирина Анатоліївна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Kononchuk Irina, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Finance Department Polessky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0003-2734-2812

e-mail: i_kononchuk@mail.ru

³ **Кієвич Олександр Володимирович**, д-р екон. наук, професор кафедри «Фінанси», Полеський державний університет, м. Пінськ, Республіка Білорусь.

Kievich Aleksandr, Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Finance Department Polessky state University, Pinsk, Republic of Belarus.

ORCID ID: 0000-0003-4249-7644

e-mail: a.v.kievich@yandex.ru

VOLUNTARY INSURANCE OF CIVIL LIABILITY TO CUSTOMS AUTHORITIES

Formulation of the problem. Formulation of the problem. At present, in the conditions of the development of trade, international transportation is becoming more significant. However, despite this, insurance of civil liability to the customs authorities with the use of the International Road Transport Book in the Republic of Belarus shows a negative trend. *The purpose of the research* is to explore the features of civil liability insurance to customs authorities using the International Road Transport booklet in the Republic of Belarus and analyze its dynamics, as well as to identify possible trends in its development. *The object of the research* is the features and practical procedures for voluntary insurance of civil liability to customs authorities using the book of International road traffic in the Republic of Belarus. *Methods used of the research.* The use of the induction method allowed us to designate ways to improve the procedures for voluntary insurance of civil liability to the customs authorities. *The hypothesis of the research.* The negative tendency of civil liability insurance to customs authorities is partly related to restrictive conditions, under which the carriage of goods under the International Road Traffic System can be carried out. *The statement of basic materials.* The Convention on International Road Transport defines the carriage of goods carried without intermediate transshipment in road vehicles, their compositions or containers, crossing one or more borders, from the customs of departure to the customs of destination, provided that a certain part of the International Road Transport operation between its beginning and end is made by road. Goods transported in accordance with the International Road Transport Procedure are exempt not only from paying or depositing in the intermediate tariffs of import and export duties and taxes, but also from customs inspection in them. *Originality and practical significance of the research.* The procedure for the operation of civil liability insurance to customs authorities with the use of the International Road Transport booklet, taking into account the UN Customs Convention on the International Carriage of Goods, is disclosed. *Conclusions of the research.* Insurance organizations of the Republic of Belarus increase the demand for insurance of civil liability to the customs authorities using the book of International road traffic and popularize it among residents of the country. This will contribute to the development of not only the insurance market in the country, but also the maintenance of the status of the Republic of Belarus as an export-oriented country.

Key words:

insurance, freight, customs, limit, insurance premium.

ДОБРОВІЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕРЕД МИТНИМИ ОРГАНАМИ

Постановка проблеми. В даний час в умовах розвитку торгівлі міжнародні перевезення набувають більшої значущості. Однак, незважаючи на це, страхування цивільної відповідальності перед митними органами із застосуванням книжки Міжнародних дорожніх перевезень в Республіці Білорусь демонструє негативну тенденцію. *Мета статті* – дослідити особливості страхування цивільної відповідальності перед митними органами із застосуванням книжки Міжнародних дорожніх перевезень Республіці Білорусь та проаналізувати його динаміку, а також позначити можливі тенденції його розвитку. *Об'єкт дослідження* – особливості та практичні процедури добровільного страхування цивільної відповідальності перед митними органами із застосуванням книжки Міжнародних дорожніх перевезень в Республіці Білорусь. *Методи, використані в дослідженні.* Застосування методу індукції дозволило окреслити напрямки вдосконалення процедур добровільного страхування цивільної відповідальності перед митними органами. *Гіпотеза дослідження.* Негативна тенденція страхування цивільної відповідальності перед митними органами частково пов'язана з обмежувальними умовами, при дотриманні яких може здійснюється перевезення товарів по системі Міжнародних дорожніх перевезень. *Вклад основного матеріалу.* Конвенція Міжнародних дорожніх перевезень визначає перевезення вантажів, що здійснюються без їхнього проміжного перевантаження в дорожніх транспортних засобах, їх складах або контейнерах, з перетином одного або декількох кордонів, від митниці місця відправлення до митниці місця призначення, за умови, що певна частина операції Міжнародних дорожніх перевезень між її початком і кінцем проводиться автомобільним транспортом. Товари, що перевозяться за процедурою Міжнародних дорожніх перевезень, звільняються не тільки від сплати або депозиту в проміжних та-можна ввізних і вивізних мит і податків, а й від митного огляду в них. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Розкрито порядок функціонування страхування цивільної відповідальності перед митними органами із застосуванням книжки Міжнародних дорожніх перевезень з урахуванням Митної конвенції ООН про міжнародне перевезення вантажів. *Висновки дослідження.* Страхові організації Республіки Білорусь підвищують затребуваність страхування цивільної відповідальності перед митними органами із застосуванням книжки Міжнародних дорожніх перевезень та популяризувати його серед резидентів країни. Це буде сприяти розвитку не тільки страхового ринку в країні, але і з постачання статусу Республіки Білорусь як експортоорієнтованої країни.

Ключові слова:

страхування, вантажні перевезення, митниця, ліміт, страховий внесок.

Постановка проблемы. Данный вид страхования появился начал своё развитие с момента подписания в 1975 г. «Таможенной конвенции о международной перевозке грузов с применением книжки МДП» (Конвенции МДП). Динамичные процессы глобализации и интеграции экономик мировых стран, включая и сферу страхования, требует адаптации условий страхования, затрагивающего международные перевозки к основным современным тенденциям.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросами развития страхования внешнеэкономической деятельности в целом и страхованием гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП в РБ занимались такие белорусские ученые как С.Р. Василевский, Т.А. Везубова, М.А. Зайцева, М.Е. Карпицкая, Г.М. Корженевская.

Цели статьи – исследовать особенности страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП в РБ и проанализировать его динамику, а также обозначить возможные тенденции его развития.

Изложение основного материала исследования. Конвенция МДП определяет перевозки грузов, осуществляемые без их промежуточной перегрузки в дорожных транспортных средствах, их составах или контейнерах, с пересечением одной или нескольких границ, от таможни места отправления до таможни места назначения, при условии, что определенная часть операции МДП между её началом и концом производится автомобильным транспортом. Товары, перевозимые по процедуре МДП, освобождаются не только от уплаты или депозита в промежуточных таможенных ввозных и вывозных пошлин и налогов, но и от таможенного досмотра в них. Сбор за таможенное оформление книжек МДП в этих таможенных не взимается. Такая ситуация бесспорно коррелирует с государственной политикой, согласно которой предусмотрено множество других налоговых льгот и преференций, направленных на развитие страхового рынка в РБ [1].

Общие правила применения системы МДП:

- таможни отправления должны находиться в одной стране;
- таможни назначения должны быть не более чем в двух странах;

- общее количество таможен отправления и назначения не должно превышать четырех.

Основным документом при осуществлении перевозки по процедуре МДП является книжка МДП (CARNET TIR), выдаваемая Белорусской ассоциацией международных автомобильных перевозчиков (БАМАП).

Белорусская ассоциация международных автоперевозчиков, выдавая книжки МДП, несёт ответственность перед Международной ассоциацией и её членами за соблюдение белорусскими членами ассоциации требований Конвенции МДП и в частности за уплату сумм, связанных с нарушениями этих требований. Поэтому в качестве обеспечения при выдаче книжек МДП Белорусская ассоциация принимает три вида гарантий:

1) депонирование суммы в размере максимальной ответственности, которую может нести перевозчик в результате нарушения требований Конвенции МДП;

2) гарантию банка на необходимую сумму;

3) страховой полис, покрывающий все риски [2], возникающие при осуществлении операции МДП, не зависимо от характера неблагоприятного события, однако условия полиса в обязательном порядке должны соответствовать требованиям Международной ассоциации автоперевозчиков, которая рекомендует страховой полис как наиболее приемлемую форму обеспечения.

Осуществлять перевозку по процедуре МДП имеет право держатель книжки МДП – предприятие-резидент, оказывающее услуги по перевозке грузов в международном сообщении и являющееся членом национальной ассоциации международных автомобильных перевозчиков (в Республике Беларусь – БАМАП).

На каждое транспортное средство или контейнер оформляется одна книжка МДП, причём она действительна только для осуществления одной перевозки. Оформление её производится в месте погрузки, как правило, грузоотправителем. Получив заполненную книжку МДП, представитель перевозчика должен убедиться в правильности её оформления. Он заверяет своей подписью указанные в ней сведения на всех заполненных отрывных листах, т.е. перевозчик подтверждает достоверность сведений о грузе. Книжка МДП после завершения перевозки с соответствующими печатями таможни назначения

или таможи вывоза возвращается перевозчику и служит подтверждением надлежащего завершения процедуры МДП.

Суть страхования МДП заключается в том, что страхованием покрывается ответственность перед таможенными органами по обязательствам, возникшим в случае причинения вреда страхователем, вытекающая из использования в системе международной гарантийной цепи каждой книжки МДП, выданной в период действия страхового полиса. Не страхуется только ответственность перед таможенными органами при использовании страхователями книжки МДП «Табак – алкоголь».

По правилам страхования ответственности автоперевозчика перед таможенными органами объектом страхования являются имущественные интересы страхователей, связанные с выполнением ими операций МДП.

МСАТ разработал Специальные условия страхования МДП, которые в обязательном порядке включаются в полис национальных страховщиков.

Страхователями являются юридические лица и индивидуальные предприниматели, осуществляющие международные перевозки грузов с применением книжки МДП.

На страхование принимаются:

1) гражданская ответственность страхователя перед таможенными органами в системе международной гарантийной цепи по уплате причитающихся ввозных и вывозных пошлин и сборов, включая проценты за просрочку платежей;

2) убытки, связанные с предотвращением или уменьшением размера ущерба вследствие случайного повреждения таможенных печатей и пломб, необходимостью перегрузки груза на другое транспортное средство, полным или частичным уничтожением груза;

3) расходы по расследованию обстоятельств и защите интересов страхователя в судебных и арбитражных органах по происшествиям, ответственность за которые возлагается на страхователя.

Лимит ответственности отличается в различных странах. В РБ он установлен в размере 50 000 долларов США по каждой книжке МДП.

Размер страхового взноса устанавливается в фиксированной сумме за каждую книжку МДП, но определение его размера осуществляется индивидуально для каждого

страхователя на основе информации, которая указана в заявлении на страхование. Расчёт суммы страхового взноса осуществляется на базе количества книжек МДП, планируемых к приобретению перевозчиком в течение срока действия страхового полиса. В конце периода страхования производится перерасчёт суммы страхового взноса с учётом фактического количества приобретённых книжек МДП. Уплата взноса может производиться в любой валюте по курсу Национального банка Республики Беларусь на день уплаты.

Страховой взнос может уплачиваться двумя способами:

1) единовременно, в случае, если количество книжек МДП по первой заявке равно количеству книжек МДП, предлагаемых на страхование;

2) по частям, в случае, если количество книжек МДП по первой заявке меньше количества книжек МДП, предлагаемых на страхование.

Страховой полис подписывается страхователем и страховщиком, к нему в обязательном порядке прилагается заявка на книжки МДП, которые страхователь намеревается получить в БАМАП в течение срока действия полиса. Заявка оформляется в двух экземплярах, по одному для страховщика и страхователя на каждую фактически получаемую партию книжек МДП.

Период ответственности страховщика по договору страхования совпадает с оговоренным в страховом полисе сроком действия договора. Если срок действия книжек МДП истекает или операция МДП завершается за пределами периода страхования, то ответственность страховщика распространяется на весь период действия книжки МДП или до завершения операции МДП, при условии, что книжка МДП выдана или операция МДП начата в течение установленного в страховом полисе периода страхования.

Страховое покрытие, требуемое МСАТ, не является страховым в обычном понимании этого термина. Скорее его можно охарактеризовать как гарантийное, т.е. перевозчик, оплативший страховую премию, не является выгодоприобретателем (получателем страхового возмещения) по договору страхования. Выгодоприобретатель – гарантийная система МДП в лице национального объединения, базирующегося в стране, где имело место нарушение процедуры МДП.

Механизм выплаты страхового возмещения может быть задействован только в том случае, когда таможенные органы не имеют возможности востребовать таможенные пошлины и сборы у непо-средственных нарушителей процедуры МДП или перевозчиков – держателей книжек МДП.

Страховым случаем является факт признания и оплаты МСАТ претензии, предъявленной таможенными органами международной гарантийной цепи в связи с нарушением процедуры, предусмотренной Конвенцией МДП, и неисполнением перевозчиком своих обязательств в соответствии с Декларацией обязательств.

Страхованием не покрывается ответственность перед таможенными органами, возникшая в результате: нарушения страхователем или его служащими операций или процедуры перевозки грузов с применением книжки МДП, включая предоставление книжек МДП другому перевозчику; перевозок особо ценных грузов, к которым относятся слитки драгоценных металлов, драгоценные камни, банкноты, монеты, дорожные и банковские чеки, облигации, платежные средства, ценные бумаги иного рода и грузы, для перевозок которых требуется получение специальных транзитных таможенных документов, кроме книжек МДП; перевозки грузов, но не связанной с нарушением операций или процедуры перевозки с применением книжки МДП.

Договор страхования заключается на срок до 1 года. Ответственность страховщика по договору страхования распро-страняется на операции МДП в течение установленных сроков действия книжек МДП в рамках оговоренного в страховом полисе срока страхования. Она начинается с момента оформления книжки МДП в таможенном месте отправления и заканчивается в момент оформления её в таможенном месте назначения. Обе стороны договора страхования – страхователь и страховщик – имеют право на расторжение страхового договора. При этом страховая премия может возвращаться полностью или частично, либо не возвращаться страхователю. Это зависит от причины расторжения страхового договора.

В случае существенного изменения обстоятельств, которые стороны учитывали при заключении договора страхования, в частности расширения сферы применения Конвенции МДП при изменении максимальных раз-

меров гарантий, предоставленных БАМАП таможенным органам, страховщик вправе потребовать изменения условий договора страхования. Если страхователь возражает против изменения условий договора страхования, то договор расторгается, а страховщик возвращает страхователю страховой взнос по не использованным книжкам МДП за вычетом понесенных расходов. Возврат производится в безналичном порядке в течение 10 рабочих дней со дня получения страховщиком по его запросу письменного подтверждения БАМАП факта неиспользования и возврата (сдачи) соответствующих книжек МДП в архив МСАТ.

Договор страхования действует только на территории, направлении или в рамках маршрута перевозки, указанных в страховом полисе.

Страхователь обязан информировать страховщика в установленный срок о наступлении любого события или происшествия, последствия или результаты которых могут служить основанием для возникновения страхового случая и предъявления требований по выплате страхового возмещения, а также уведомлять об этом БАМАП незамедлительно. Такими событиями могут быть: утеря, хищение или повреждение книжки МДП; наличие оговорок на корешках книжки МДП; неоформление книжки МДП таможенными органами при выезде из страны, транзите или в месте назначения; нарушения выполнения транспортной перевозки по причине дорожно-транспортного происшествия, несчастного случая или других происшествий; любой инцидент с таможенными органами.

При наступлении перечисленных и других событий страхователь обязан также предпринять все возможные меры для предотвращения или уменьшения последствий происшествия в целях снижения суммы причиненного ущерба. Если ответственность страхователя возникает по вине третьих лиц, то он должен предпринять все необходимые меры и формальности для документального закрепления своих прав требования к этим лицам при предъявлении в будущем регрессного иска. Выплата страхового возмещения производится не страхователю, а МСАТ в размере суммы, предварительно оплаченной МСАТ после рассмотрения дела таможенными органами. Поэтому такие выплаты рассматриваются как суммы возмещения, причитающиеся заинтересованным таможенным

органам соответствующих стран. Порядок выплаты страхового возмещения следующий. Страховщик должен получить от МСАТ все необходимые документы, которые подтверждают факт страхового случая и размер ущерба: письменное извещение об убытке; претензии-требования таможенных органов о возмещении убытка; документы, подтверждающие факт оплаты убытка.

После получения всех необходимых документов страховщик в установленный срок составляет акт о страховом случае и выплачивает страховое возмещение.

Страхователь обязан уведомить страховщика обо всех возмещениях, полученных от других лиц, включая лиц, виновных в причинении вреда страхователю; от других страховых компаний в случае двойного страхования в отношении ущерба, покрываемого страховщиком по данному виду страхования. Если страхователь смог доказать, что при краже, грабеже, разбое им были предприняты все необходимые меры безопасности и предосторожности, которые требовались при данных обстоятельствах, то страховщик отказывается от осуществления регрессного права к перевозчику.

Если страхователь смог доказать, что ни он, ни его работники не виновны и с его помощью был определен виновник ущерба, то право страховщика на регресс к перевозчику приостанавливается. К страховщику переходит право требования к виновной стороне, прямо или косвенно причинившей ущерб. В случае невозможности доказательства виновности третьих сторон ответственность за удовлетворение регрессного требования лежит на страхователе.

Добровольное страхование гражданской ответственности перед таможенными органами согласно Таможенной конвенции о международной перевозке грузов с применением книжки МДП в Республике Беларусь проводят БРУСП «Белгосстрах», БРУПЭИС «Белэксимгарант» и ЗАСО «ТАСК». Его регламентируют локальные нормативно-правовые документы страховых организаций, осуществляющих данный вид страхования, которые разработаны в соответствии с действующим национальным и международным законодательством:

1. Правила №74 «Добровольное страхование гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами (согласно Таможенной конвенции о международной перевозке грузов с применением книжки МДП, 1975 г.)» (в ред. от 28.06.2016 № 635) – БРУСП «Белгосстрах» [3];

2. Правила № 8 «Добровольное страхование гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами (согласно Таможенной конвенции о международной перевозке грузов с применением книжки МДП, 1975 г.)» – БРУПЭИС «Белэксимгарант» [4];

3. Правила № 23 «Добровольное страхование гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами» - ЗАСО «ТАСК» [5].

Основные условия, которые предлагают белорусские страховые организации в современных условиях по добровольному страхованию гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП можно наглядно представить в табл. 1.

Основной страховой организацией как на страховом рынке в целом, так и осуществляющей добровольное страхование гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП, является БРУСП «Белгосстрах». В настоящее время вопреки положительно динамики развития страхового рынка в РБ [6], наблюдается негативная тенденция снижения сумм страховых взносов по исследуемому виду страхования в стране, и в БРУСП «Белгосстрах» в частности. Страховые взносы по нему в 2015, 2016 и 2017 годах составили соответственно 912 299.70; 729 870.61 и 378 977.98 белорусских рублей соответственно.

Что касается структуры, то: в 2015 г. – 5,52 % от суммы страховых взносов по добровольным видам страхования БРУСП «Белгосстрах» и 5.35 % от общего объема страховых взносов по всем видам страхования БРУСП «Белгосстрах»; в 2016 г. – 2.11 % от суммы страховых взносов по добровольным видам страхования БРУСП «Белгосстрах» и 2.09 % от общего объема страховых взносов

по всем видам страхования БРУСП «Белгосстрах»; в 2017 г. – 1.98 % от суммы страховых взносов по добровольным видам страхования БРУСП «Белгосстрах» и 1.92 % от общего объема страховых взносов по всем видам страхования БРУСП «Белгосстрах». Страховые взносы поступали лишь в Центральный аппарат БРУСП «Белгосстрах».

Стоит также отметить, что помимо названных выше организаций, РУП «Белорусская национальная перестраховочная организация» также уделяет внимание необходимости развития добровольного страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки

МДП. Так, согласно бизнес-плана развития на 2018 год названной организации, основными положениями касательно исследуемого вида страхования являются [4]:

1. Согласно договору квотного пропорционального перестрахования и ретроцессии гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами в рамках конвенции МДП 1975 года, государственное предприятие принимает в перестрахование 65 % ответственности по договору с последующим её размещением в размере 50 % ответственности через брокера в синдикатах Lloyd's (Великобритания).

Т а б л и ц а 1

Различия по основным условиям страхования (Differences in basic insurance conditions)

Показатель	БРУСП «Белгосстрах»	ЗАСО «ТАСК»	БРУПЭИС «Белэксимгарант»
Лимит ответственности (в отношении каждой книжки МДП)	до 100 000 Евро	до 50 000 долларов США	ограничен суммой, истребуемой таможенными органами каждой страны места нарушения таможенной процедуры МДП
Годовой агрегатный лимит ответственности по всем книжкам МДП, выданным Ассоциацией за один календарный год	2 000 000 швейцарских франков		20 000 000 швейцарских франков
Срок страхования	от 1 дня до 1 года	от 1 дня до 1 года	от 1 дня до 1 года
Базовый страховой тариф	- в отношении 4-х листовых книжек МДП – 3.3 дол. США; - в отношении 6-ти листовых книжек МДП – 3.3 дол. США; - в отношении 14-ти листовых книжек МДП – 6.3 дол. США; - в отношении 20-ти листовых книжек МДП – 6.3 дол. США.	10 дол. США (на одну книжку)	10 дол. США (на одну книжку)
Дополнительные условия			При уплате страхового взноса в белорусских рублях к базовому страховому тарифу дополнительно применяется корректировочный коэффициент 1.3

Источник: разработано авторами

В связи с решением Международного союза автомобильного транспорта (МСАТ) с 1 октября 2012 г. «Miller Insurance Services LLP» (Великобритания) назначен брокером Lloyd's, ответственным за размещение книжек МДП. Максимальный размер возмещения по книжке МДП по итогам 2017 г. составляет 100 000 Евро;

2. За 2017 год объём подписанной перестраховочной премии из-за рубежа составил 12 022.9 тыс. рублей, или 108,3 % от плана на 2017 год (план – 11 100.0 тыс. рублей): при этом объём премии, переданной в ретроцессию, составил 39 987.6 тыс. рублей, из которых зарубежным партнёрам передано 33 287.9 тыс. рублей, или 83.2 %, в том числе по страхованию ответственности перед таможенными органами (МДП) – 183.5 тыс. рублей.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Стоит отметить, что страховые организации РБ намерены повышать востребованность страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП и популяризировать его среди резидентов страны. В этой связи и РУП «Белорусская перестраховочная организация» обозначила некоторые задачи в данной сфере:

1. Перестрахование части гражданской ответственности по добровольному страхованию ответственности перевозчика перед таможенными органами в рамках Конвенции МДП 1975 года в объёме 172.5 тыс. рублей является одним из основных направлений стратегии деятельности государственного предприятия в 2018 г.;

2. Государственное предприятие передает в ретроцессию брокерской компании «Miller Insurance Services LLP» (Великобритания) 50 % ответственности по добровольному страхованию ответственности перевозчика перед таможенными органами в рамках Конвенции МДП 1975 г. По данному договору в 2018 г. государственное предприятие планирует передать 135 тыс. рублей зарубежным перестраховщикам;

3. Прогноз поступления перестраховочной премии: в бизнес-плане на 2018 г. предусмотрен темп роста начисленной перестрахо-

вочной премии в размере 110.5 % от начисленной в 2017 году, что составит 94 300.0 тыс. рублей. Выполнение планируемого объёма пере-страховочной премии предполагается достичь в том числе за счёт реализации договора перестрахования части ответственности по добровольному страхованию гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами в рамках Конвенции МДП 1975 года – 172.50 тыс. рублей. Осуществление поставленной задачи будет происходить в рамках мероприятий в области перестрахования в результате реализации договора квотного пропорционального перестрахования и ретроцессии гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами. В соответствии с данным договором государственное предприятие принимает в перестрахование риски гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами, застрахованные на условиях сострахования БРУСП «Белгосстрах» и БРУПЭИС «Белэксимгарант».

Таким образом, можно свидетельствовать о принятии мер страховыми организациями по развитию страхования гражданской ответственности перед таможенными органами с применением книжки МДП. Его рост будет способствовать развитию не только страхового рынка в стране, но и поддержанию статуса Республики Беларусь как экспортоориентированной страны.

Литература

1. *Конончук И. А.* Реализация налоговой политики, стимулирующей страхование в Республике Беларусь / И.А. Конончук // Экономика и банки. – 2017. – № 1. – С. 3–10.
2. *Пригодич И. А.* Подходы к определению сущности риска в различных теориях / И. А. Пригодич // Управление в социальных и экономических системах : материалы XXI Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 15 мая 2012 г. / Мин. ин-т упр. ; редкол.: Н. В. Суша [и др.]. — Минск, 2012. — С. 102–104.
3. Правила страхования / БРУСП «Белгосстрах». [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bgs.by/eventinsurance/12514>.
4. Добровольное страхование гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами (согласно Таможенной

конвенции о международной перевозке грузов с применением книжки МДП, 1975 г.) / БРУПЭИС «БЕЛЭКСИМГАРАНТ». [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.eximgarant.by/insurance/optional/corporate/mdp/>.

5. Страхование гражданской ответственности перевозчика перед таможенными органами / ЗАО «ТАСК». [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://task.by/corporate/responsibility/customs>.

6. Бизнес-план развития Республиканского унитарного предприятия «Белорусская национальная перестраховочная организация» на 2018 год / РУП «Белорусская национальная перестраховочная организация». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://belarus-re.com/views/delivery/files/business_plan_2018.pdf.

7. *Киевич А. В.* Основные тенденции и перспективы развития страхового рынка Республики Беларусь / А. В. Киевич // Современные аспекты экономики. – 2017. – № 4 (236). – С. 76-85.

References

1. *Kononchuk, I. A.* (2017). Implementation of tax policy stimulating insurance in the Republic of Belarus. *Economics and banks*, 1, 3-10.

2. *Prigodich, I. A.* (2012). Governance in social and economic systems: proceedings of

Стаття надійшла до редакції : 08.01.2019 р.

the XXI international. scientific.-prakt. conf., Minsk, 15 may 2012 / Min. in-t man.; ed: N.V. Susha [etc.]. Minsk, 102-104.

3. Insurance rules BRUII «Belgoss-trakh». Retrieved from: <http://bgs.by/eventinsurance/12514/>. – Date of access: 10.12.2018 [in Russian].

4. Voluntary insurance of civil liability of the carrier to the customs authorities (in accordance with the Customs Convention on international transport of goods under cover of TIR Carnets, 1975) / BRUIEII «Beleximgarant». – Retrieved from: <http://www.eximgarant.by/insurance/optional/corporate/mdp/>.

5. Insurance of civil liability of the carrier to the customs authorities / CJSIC «Task». – Retrieved from : <https://task.by/corporate/responsibility/customs/>.

6. Business plan for the development of the Republican unitary enterprise «Belarusian national reinsurance organization» for 2018 / RUI «Belarusian national reinsurance organization». Retrieved from: http://belarus-re.com/views/delivery/files/business_plan/business_plan_2018.pdf.

7. *Kievich, A. V.* (2017). Main trends and prospects of development of the insurance market of the Republic of Belarus. *Modern aspects of Economics*, 4 (236), 76–85.

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Пригодич И. А. Добровольное страхование гражданской ответственности перед таможенными органами / И. А. Пригодич, И. А. Конончук, А. В.Киевич // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 58–66.

УДК 336.67

JEL Classification: C51; G33; C52

СОЛОМЯНОВА-КИРИЛЬЧУК К. О.¹, ГРЕБЕНІКОВА О. В.²

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ДІАГНОСТУВАННЯ РИЗИКУ
БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

DOI: 10.32620/cher.2019.1.09

Постановка проблеми. В Україні питання діагностики ризику банкрутства актуалізується на тлі трансформаційних процесів в економіці. Вимушена переорієнтація на нові ринки і зміни в сталих господарських ланцюгів роблять особливо вразливими підприємства машинобудування. Тому наразі важливо завчасно виявляти проблеми з платоспроможністю і ступінь ризику настання банкрутства підприємств саме цієї галузі. *Мета статті* – обґрунтувати методику добору і сформувати систему показників, які забезпечать діагностування ступеню ризику банкрутства на основі даних фінансової звітності підприємства. *Об’єктом дослідження* є підприємства машинобудування України та процес формування системи показників, які дозволять визначити ступінь ризику банкрутства суб’єктів господарювання цієї галузі. *Методи, використані в дослідженні:* методи наукового пізнання, а саме аналіз і синтез, індукція, вимірювання, спостереження, формалізація, логіко-аналітичні прийоми, а також методологічний апарат фінансового аналізу та математичної статистики. *Основною гіпотезою* дослідження є припущення, що процес відбору показників, що ґрунтується на методах математичної статистики дозволить уникнути упередженості інших недоліків, які знижують якість діагностування банкрутства підприємств. *Виклад основного матеріалу.* Існуючі моделі діагностики банкрутства мають суттєві недоліки в частині підходу до відбору показників і кількості класів до яких може відноситись підприємство в залежності від наявного ступеню ризику банкрутства. Тому авторами було запропоновано власний підхід для відбору діагностично значущих фінансових коефіцієнтів на базі t-критерію Стюдента, U-тесту Манна-Уїтні та коефіцієнту кореляції. Та на його основі сформовано систему показників діагностування банкрутства. *Оригінальність та практична значимість* дослідження полягає в тому, що математично обґрунтовано систему показників, яка максимально підкреслює приналежність машинобудівного підприємства до того чи іншого класу ризику банкрутства, що відповідає сучасним принципам доказових досліджень. *Висновки та перспективи подальших досліджень:* на основі визначеної системи показників буде побудовано модель діагностування банкрутства машинобудівних підприємств України.

Ключові слова:

діагностування банкрутства, система показників, параметричні критерії, непараметричні критерії, фінансові коефіцієнти, підприємства машинобудування, ризик банкрутства.

**FORMATION OF THE INDICATORS SYSTEM FOR DIAGNOSTIC MACHINE-BUILDING
ENTERPRISES FAILURE RISK**

Formulation of the problem. The issues of failure risk diagnosing were actualized in Ukraine against the background of transformation processes in the economy. Enterprises are particularly vulnerable due to the forced reorientation to new markets and changes in permanent business relations. Therefore, it is now important to identify in insolvency problems and the risk of enterprises’ failure of this industry. *The purpose of the research* is to substantiate the method of selection and form a system of indicators that will provide diagnostics of the failure risk based on the financial statements of the company. *The subject of the re-*

¹ **Соломянова-Кирильчук Катерина Олегівна**, аспірант кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковський «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Solomianova-Kirilchuk Kateryna, post-graduate student of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-1920-4321

e-mail: solomyanova-kirilchuk@ukr.net

² **Гребенікова Олена Володимирівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковський «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Grebenikova Olena, Ph.D. in Economics, Assistant professor of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-2695-4630

e-mail: grebenikova@ukr.net

search is the Ukrainian machine-building enterprises and the process of forming a system of indicators, which will determine the failure risk of business entities. *The methods of the research:* methods of scientific knowledge, such as analysis and synthesis, induction, measurement, observation, formalization, logical and analytical techniques, as well as the methodological apparatus of financial analysis and mathematical statistics. *The hypothesis of the research* is the assumption that the process of selecting indicators based on the methods of mathematical statistics will avoid bias of other shortcomings that reduce the quality of enterprises' failure diagnosing. *The statement of basic materials.* The existing models of failure diagnostics have serious shortcomings in terms of the approach to the selection of indicators and the number of classes, which the enterprise may belong to, depending on the existing risk of bankruptcy. Therefore, the authors proposed their own approach to the selection of diagnostically significant financial ratios based on the Student's t-test, the Mann-Whitney U-test and the correlation coefficient. A system of indicators of failure diagnosing has formed based on this approach. *The originality and practical significance of the research* is that a system of indicators is mathematically substantiated, what corresponds to the modern principles of evidence-based research and maximally emphasizes that the machine-building enterprise belongs to a particular failure risk class. *Conclusions and perspectives of further research:* the researchers are going to build a failure diagnostic model for Ukrainian machine-building enterprises based on the determined system of indicators.

Key words:

failure diagnostic, a system of indicators, parametric criteria, non-parametric criteria, financial ratios, machine-building enterprises, failure risk.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ДИАГНОСТИРОВАНИ РИСКА БАНКРОТСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

Постановка проблемы. В Украине вопросы диагностирования риска банкротства актуализировались на фоне трансформационных процессов в экономике. Из-за вынужденной переориентации на новые рынки и изменения постоянных хозяйственных связей особенно уязвимыми являются предприятия машиностроения. Поэтому сейчас важно заблаговременно выявлять проблемы с платежеспособностью и степень риска наступления банкротства предприятий именно этой отрасли. *Цель статьи* – обосновать методику отбора и сформировать систему показателей, которые обеспечат диагностику степени риска банкротства на основе данных финансовой отчетности предприятия. *Объектом исследования* являются предприятия машиностроения Украины и процесс формирования системы показателей, которая позволит определить степень риска банкротства субъектов хозяйствования этой отрасли. *Методы, используемые в исследовании:* методы научного познания, а именно анализ и синтез, индукция, измерения, наблюдения, формализация, логико-аналитические приемы, а также методологический аппарат финансового анализа и математической статистики. *Основной гипотезой исследования* является предположение, что процесс отбора показателей, основанный на методах математической статистики, позволит избежать предвзятости других недостатков, которые снижают качество диагностирования банкротства предприятий. *Изложение основного материала.* Существующие модели диагностики банкротства имеют серьезные недостатки в части подхода к отбору показателей и количества классов, к которым может относиться предприятие в зависимости от имеющейся степени риска банкротства. Поэтому авторами был предложен собственный подход к отбору диагностически значимых финансовых коэффициентов на базе t-критерия Стьюдента, U-теста Манна-Уитни и коэффициента корреляции. На основе этого подхода сформирована система показателей диагностирования банкротства. *Оригинальность и практическая значимость исследования* заключается в том, что математически обоснована система показателей, соответствующая современным принципам доказательных исследований, которая максимально подчеркивает принадлежность машиностроительного предприятия к тому или иному классу риска банкротства. *Выводы и перспективы дальнейших исследований:* на основе сформированной системы показателей будет построена модель диагностирования банкротства машиностроительных предприятий Украины.

Ключевые слова:

диагностирование банкротства, система показателей, параметрические критерии, непараметрические критерии, финансовые коэффициенты, предприятия машиностроения, риск банкротства.

Постановка проблеми. В країнах з вільним ринком механізм банкрутства дозволяє природним чином регулювати відносини між суб'єктами економічних відносин і забезпечувати механізми здорової конкуренції. В

Україні останніми роками розпочато глибокі реформи, що відкривають нові можливості для розвитку економіки держави, але можуть послабити стан окремих учасників ринку, які з тих чи інших причин неспроможні своєчас-

но і адекватно відреагувати на зміни [1, 2]. Таким чином, в Україні питання завчасної діагностики, профілактики і подолання кризових явищ залишаються актуальними.

Підприємство будь якої галузі й розміру може виявитися нездатним розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Тобто в залежності від поточної ситуації усі підприємства мають певний ступінь ризику неплатоспроможності і банкрутства. Масове погіршення ситуації може викликати системні економічні проблеми. Тому важливо своєчасно діагностувати проблеми і вжити превентивних заходів.

Машинобудування завжди було важливою ланкою у народному господарстві України, що відмічають і інші дослідники [3]. Під час криз воно виявлялось однією з найстійкіших галузей. Окрім того, продукція наукомістких інноваційних галузей формує максимальну додану вартість і є характерною для країн з високим потенціалом. Зазначені факти зумовили актуальність дослідження ризиків банкрутства і кризових процесів саме у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями діагностування банкрутства займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема: Е. Альтман [4], У. Бівер, Дж. Аргенті, А. П. Ковальов, О. В. Максимов, Л. О. Лігоненко, О. О. Терещенко, А. М. Поддєрьогін, І. А. Бланк, Т. С. Клебанова, Е. А. Андрущак, Н. Н., Г. Д. Боднер [5], І. І. Нескородєва [6], Н. Н. Пойда-Носик [7], О. Л. Тимошук [8] й інші. Незважаючи на численність досліджень, запропоновані в них методики і моделі мають суттєві недоліки: 1) майже не враховується галузева складова; 2) відсутня градація ступенів ризику банкрутства підприємства; 3) моделі не оновлюються з урахування макроекономічної ситуації характерної для конкретного часового проміжку; 4) добір показників для моделей, що розробляються у цих дослідженнях, відбувається на основі аналітичних методів і експертних оцінок і, як правило, не має математичного підґрунтя, яке забезпечує виявлення існуючих суттєвих закономірностей.

Важливість виключення зазначених недоліків обумовлює необхідність розробки нових підходів до діагностики банкрутства.

Аналіз позитивних і негативних рис існуючих методів аналізу дозволив визначити, що

використання кількісних є найбільш доцільним і зручним [9]. Враховуючи багатовимірність описання станів підприємства, як складної виробничо-економічної системи перевагу було надано методології дискримінантного аналізу на основі коефіцієнтів (показників), які розраховуються за даними бухгалтерської звітності і всебічно описують стан підприємства.

Зазвичай дослідники обмежуються лише однією функцією, за допомогою якої отримані результати дискримінуються лише на два класи. Але в загальному випадку максимальна кількість дискримінантних функцій може дорівнювати кількості класів поділу без одиниці [10, с. 126]. Тому автори визначили за необхідне побудувати градаційну модель, що дозволить діагностувати ступінь поточного ризику банкрутства підприємства, а не лише констатувати приналежність його до класу платоспроможних чи неплатоспроможних.

Отже, **метою статті** і першим етапом, який зумовлює успішність подальших розрахунків, є формування системи показників, на основі яких буде побудовано модель. З одного боку вони мають всебічно описувати стан підприємства, з іншого – до моделі мають увійти тільки статистично значущі показники, які найбільше характеризують різницю між наявним ступенем ризику банкрутства підприємств у різних класах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Добір показників було здійснено у декілька етапів.

1. Визначення 4 класів, що характеризують різний ступінь ризику банкрутства, і критеріїв віднесення спостережень до кожного з них.

2. Формування бази спостережень (об'єктів) для аналізу. Під одним спостереженням маються на увазі дані бухгалтерської звітності одного машинобудівного підприємства за один календарний рік за 2013–2018 роки [11].

3. Розподіл спостережень за класами.

4. Визначення первісного пулу коефіцієнтів, які всебічно описують фінансово-господарський стан підприємства.

5. Розрахунок коефіцієнтів з п.4 для кожного спостереження.

6. Відбір статистично значущих коефіцієнтів, що дозволяють диференціювати об'єкти за класами.

На першому етапі було визначено чотири групи підприємств, які за ступенем ризику настання банкрутства було поділено на:

- малоймовірне (N – normal);
- невеликий ризик (T – temporary problems);
- висока ймовірність (I – insolvency);
- критична ймовірність (C – crisis).

Підприємство відносили до тієї чи іншої групи за принципом, який викладено у Наказі Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [12]. Бо саме їх розроб-

лена для забезпечення однозначності підходів при оцінюванні фінансово-господарського стану підприємств. Однак умови рознесення підприємств за класами платоспроможності, що запропоновано у методичних рекомендаціях було дещо модифіковано. Це обумовлено, насамперед двома причинами. По-перше, на основі умов, які описані у методиці, не завжди можливо коректно і однозначно класифікувати досліджуваній об'єкт. А по-друге, загальний стан підприємств галузі, фінансова політика підприємств, а також якість звітностей викривлюють загальний поділ на класи підприємств машинобудування.

Отже, у табл. 1 наведено умови віднесення досліджуваних підприємств (спостережень) до певного класу.

Т а б л и ц я 1

Принцип поділу досліджуваних підприємств на класи

Клас (група)	Критеріальні значення коефіцієнта			
	Коефіцієнт поточної платоспроможності	Коефіцієнт забезпечення власними засобами	Коефіцієнт покриття	Чистий прибуток
	1	2	3	4
Низький ступінь ризику банкрутства (N-normal)	>0	>0,1	>1,5	>0
	<0			(якщо $ гр.4/гр.1 \geq 0,85$)
Середній ступінь ризику банкрутства (T-temporary)	<0	>0,1	>1,5	>0
	<0			(якщо $ гр.4/гр.1 \leq 0,10$)
Високий ступінь ризику банкрутства (I-insolvency)	<0	<0,1	$1,1 < K_n \leq 1,5$	<0
	>0	<0,1	>1,5	>0
		>0,1	<1,5	
Критичний ступінь ризику банкрутства (C-crisis)	<0	<0,1	<1,05	<0

Джерело: розроблено авторами на підставі [13]

Аналітичним шляхом більш ніж зі 300 спостережень для дослідження було відібрано 172. Було вилучено підприємства з валютою балансу менш ніж 10 млн.грн., а також ті, що відрізнялися низькою якістю і неповнотою даних. З тих, які залишились базуючись на принципі, що представлено у таблиці 1, було сформовано чотири класи: N (22 спостереження), T (48 спостереження), I (73 спостереження), C (29 спостережень).

При формуванні первісної системи показників (коефіцієнтів) дослідники, здебільшого

спираються на показники, що описують суто фінансову складову стану підприємства не приділяючи достатньої уваги тим, що характеризують майновий стан, основні засоби підприємства, його господарську діяльність. Але перелічені показники відіграють суттєву роль при діагностуванні платоспроможності машинобудівних підприємств.

Отже, авторами сформовано первісну систему коефіцієнтів (табл. 2), що найповніше описує фінансово-господарський стан підприємств і найчастіше використовуються

Первісна система коефіцієнтів для діагностування ступеню платоспроможності

Номер показника	Назва показника
1	2
Коефіцієнти майнового стану	
1	Коефіцієнт мобільності
2	Коефіцієнт виробничого потенціалу
3	Індекс постійного активу
4	Коефіцієнт трансформації
5	Частка основних засобів у активі
6	Частка нематеріальних активів у активі
7	Коефіцієнт зносу основних засобів
8	Фондовіддача
9	Рентабельність (збитковість основних засобів)
Коефіцієнти оборотних активів	
10	Коефіцієнт оборотності запасів
11	Частка виробничих запасів у запасах
12	Частка незавершеного виробництва у запасах
13	Частка готової продукції у запасах
14	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості
15	Коефіцієнт оборотності чистої дебіторської заборгованості
16	Забезпеченість запасів ВОЗ
17	Забезпеченість ОА ВОЗ
18	Співвідношення ДЗ и КЗ
Коефіцієнти, що характеризують власний капітал	
19	Коефіцієнт оборотності ЧКЗ
20	Коефіцієнт фінансової автономії
21	Коефіцієнт фінансової стабільності
22	Коефіцієнт фінансової стійкості
23	Коефіцієнт маневреності власного капіталу
24	Коефіцієнт структури довгострокових джерел фінансування
25	Коефіцієнт структури покриття довгострокової заборгованості
26	Коефіцієнт концентрації короткострокової заборгованості
27	Коефіцієнт накопичення власного капіталу
Показники фінансової стійкості	
28	Частка ВОЗ в активах
29	Коефіцієнт покриття запасів нормальними джерелами фінансування
30	Коефіцієнт іммобілізації ВОЗ
31	Коефіцієнт автономії джерел формування запасів
32	Коефіцієнт маневреності ВОЗ
33	Коефіцієнт Бівера
Показники платоспроможності і ліквідності	
34	Коефіцієнт покриття
35	Коефіцієнт швидкої ліквідності
36	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
37	Коефіцієнт ліквідної платоспроможності
38	Коефіцієнт забезпеченості поточної діяльності власними коштами
Коефіцієнти, що характеризують рентабельність та ділову активність	
39	Операційний цикл
40	Фінансовий цикл
41	Коефіцієнт оборотності власного капіталу
42	Коефіцієнт оборотності іммобільних активів
43	Коефіцієнт оборотності мобільних активів
44	Коефіцієнт оборотності готової продукції
45	Коефіцієнт оборотності незавершеного виробництва
46	Рентабельність активів
47	Рентабельність інвестованого капіталу

1	2
48	Рентабельність власного капіталу
49	Рентабельність необоротного капіталу
50	Рентабельність оборотного капіталу
51	Рентабельність продукції
52	Рентабельність операційної діяльності
53	Рентабельність виробництва
54	Рентабельність продажів за чистим прибутком
55	Коефіцієнт дивідендних виплат
56	ЕВІТ (прибуток до вирахування відсотків і податків)
57	Коефіцієнт відношення боргу до ЕВІТ
58	Рентабельність продаж на основі чистого грошового потоку
59	Коефіцієнт тривалості обслуговування боргу
60	Співвідношення операційного і інвестиційного потоків

Джерело: узагальнено авторами на підставі [13, 14, 15]

при комплексному фінансовому аналізі. До її складу увійшло 60 коефіцієнтів, перелік яких представлено у табл. 2.

Далі ці показники було розраховано для кожного спостереження. Щоб узгодити часові розбіжності форм фінансової звітності, показники балансу було взято середні за період.

Наступний етап – відбір найбільш значущих показників діагностики ризику банкрутства буде здійснюватися тричі, за парами класів N і T, T і I, I і C., оскільки значення тих коефіцієнтів, що суттєво відрізняються, наприклад, у представників групи N і T, можуть бути дуже схожими у спостережень групи T і I.

Селекція показників із первісної системи базується на наступних принципах:

- відповідність системи ознак задачам діагностичного дослідження;
- можливість чіткого визначення алгоритмів розрахунку показників-індикаторів кризи;
- охоплення максимальної кількості аспектів діяльності підприємства;
- лінійна незалежність один від одного показників, які ввійшли до системи, та максимальна кореляція з тими, що не ввійшли до неї;
- оптимальна кількість показників, яка дозволить, з одного боку, максимально описати стан підприємства, з іншого – спростити систему;
- кожен показник має бути підпорядкований нормальному розподілу.

Формування діагностичної системи показників, що відповідає зазначеним вимогам,

здійснювалося на основі показників t-критерію Стьюдента, непараметричного U-тесту Манна-Уїтні і коефіцієнту кореляції.

Розрахунки проводились за допомогою ППП Statistica та EXEL у декілька етапів.

1. Для перевірки гіпотези щодо наявності статистично значущої відмінності між значеннями коефіцієнтів у класах, що порівнюються, використовуються статистичні тести для незалежних вибірок: t-критерій Стьюдента і U-тест Манна-Уїтні. Стосовно того, який критерій є пріоритетним існують декілька думок.

Так деякі дослідники стверджують, що t-критерій Стьюдента використовується, якщо значення коефіцієнтів у обидвох класах підпорядковуються нормальному розподілу. Якщо хоча б для одного класу значення коефіцієнта не підпорядковуються нормальному розподілу, використовується непараметричний критерій Манна-Уїтні, оскільки вибірки є незалежними [16, с.212].

З іншого боку є думка, що за умови, що об'єм вибірки більший за 20, то розподіл U статистики швидко сходиться до нормального [17]. У випадку даного дослідження об'єм кожної з вибірок перевищує 20 спостережень.

Автори підтримують думку [18], щодо універсальної рекомендації – використовувати обидва методи, якщо результати не будуть мати суттєвої різниці, приймати рішення на їх основі.

Отже для кожного коефіцієнта на основі значень за двома суміжними класами роз-

раховувалось фактичне значення критерію Стьюдента та U-тест. Показник відбирався до подальшого дослідження, якщо p-value для обох критеріїв був менший за 0,05. У такому випадку з вірогідністю 95% середні значення коефіцієнту за класами відрізняються., тобто різниця між підприємствами у різних класах є суттєвою і статистично достовірною.

2. Оскільки параметричні методи мають більшу статистичну потужність [19] далі відбір ґрунтувався на критерії Стьюдента. Значення t-критерію за модулем для коефіцієнтів, що залишилися, було проранжовано у порядку зменшення значущості. Перший коефіцієнт відбирався до результуючої системи показників. Кожен наступний показник порівнювався за коефіцієнтом кореляції з тими, що вже було відібрано. Якщо коефіцієнт кореляції був менший за 0,5 для класів N і T, T і I, або за 0,4 для класів I та C, то показник додавався до результуючої системи.

Зазначені операції було здійснено для кожної пари класів. Таким чином, було сформовано наступні системи показників.

Низький/середній ступінь ризику банкрутства:

- частина незавершеного виробництва у запасах;
- коефіцієнт фінансової стійкості
- коефіцієнт іммобілізації ВОЗ;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт ліквідної платоспроможності;
- рентабельність продажів за чистим прибутком.

Середній/високий ступінь ризику банкрутства:

- частка основних засобів у активі
- коефіцієнт зносу основних засобів
- фондовіддача
- забезпеченість запасів ВОЗ;
- частка ВОЗ в активах;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт оборотності іммобільних активів;
- коефіцієнт оборотності незавершеного виробництва;
- рентабельність продукції.

Високий/критичний ступінь ризику банкрутства:

- коефіцієнт трансформації;
- частка основних засобів у активі;

- коефіцієнт оборотності запасів;
- забезпеченість ОА ВОЗ;
- коефіцієнт структури довгострокових джерел фінансування;
- частка ВОЗ в активах;
- коефіцієнт автономії джерел формування запасів;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- фінансовий цикл;
- коефіцієнт оборотності іммобільних активів;
- рентабельність інвестованого капіталу;
- рентабельність виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже отримано системи показників, які всебічно описують досліджувані об'єкти і якнайбільше підкреслюють різницю і забезпечують максимальну дискримінацію спостережень між двома суміжними групами. На основі отриманих результатів буде побудовано градаційну системну математичну модель діагностування ризику банкрутства підприємств машинобудування.

Література

1. Зверяков М. І. Уроки ринкової трансформації в Україні / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2016. – № 8 (657). – С 7–25.
2. Білорус О. Г. Глобальна структурна криза та трансформації фінансової світсистеми / О. Г. Білорус // Фінанси України. – 2014. – № 4. – С. 32 – 45.
3. Кривецький І. О. Аналізування стану та тенденцій розвитку машинобудівних підприємств в Україні / І. О. Кривецький // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2014. – № 794. – С. 29 – 36.
4. E. Altman. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // Journal of Finance. – 1968. - №22, pp. 589-610.
5. Боднер Г.Д. Методи прогнозування фінансового стану підприємства на сучасному / Г.Д. Боднер, Д.М. Хараїм // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2014 – №2 – С. 14 – 18.

6. *Нескородєва І. І.* Діагностика банкрутства підприємства з використанням технології факторного аналізу / І. І. Нескородєва, С.А. Пустовгар // *Фінанси України*. – 2014. – № 7. – С. 114–125.

7. *Тимошук О. Л.* Оцінювання ймовірності банкрутства підприємств за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж / О. Л. Тимошук, К. М. Дорундяк // *Системні дослідження та інформаційні технології*. – 2018 – № 2 – С.22 – 34.

8. *Пойда-Носик Н. Н.* Дослідження сутності та причин банкрутства підприємств / Н. Пойда-Носик // *Облік, аудит і аналіз*. – 2009. – №4 (17). – С. 304 – 308.

9. *Гребенікова О.В.* Дискримінантна модель діагностики неплатоспроможності українських підприємств машинобудування / О.В. Гребенікова, К.О. Соломянова-Кирильчук // *Фінанси України* – 2007. – №12. – С. 129 – 137.

10. *Григорук Т.М.* Багатомірне економіко-статистичне моделювання: Навч. посібник для студентів ВНЗ. – Львів: «Новий світ-2000». 2006. – 148с.

11. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: www.smida.gov.ua/emitents

12. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006 № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06>

13. *Шеремет А.Д.* Методика фінансового аналізу діяльності комерційних організацій 2-е изд., перераб. и доп./ А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 208 с.

14. *Крамаренко Г.О.* Фінансовий аналіз. Підручник. / Г.О. Крамаренко, О.С. Чорна // К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.

15. *Лахтіонова Л.А.* Аналіз платоспроможності та ліквідності суб'єктів підприємницької діяльності: Монографія / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2010. – 657 с.

16. *Кельмансон І. А.* Методология исследования в клинической психологии: учеб. пособие. – Санкт-Петербург: СпецЛит, 2017. – 328с.

17. Офіційний сайт ППП Statistica розділ «Help» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://documentation.statsoft.com/STATISTICA_Help.aspx?path=Nonparametrics/NonparametricAnalysis/Dialogs/StartupPanel/NonparametricsStatisticsStartupPanelMannWhitneyUtest

18. *Корнеев А. А.* Условия применимости критериев Стьюдента и Манна–Уитни / А. А. Корнеев, А. Н. Кричевец // *Психологический журнал* – 2011. – Т. 32. – № 1 – с. 97–110.

19. Электронный учебник по статистике компании StatSoft, Inc., создателя системы STATISTICA [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://statsoft.ru/home/textbook/default.htm>

References

1. *Zveryakov, M. I.* (2016). Lessons of the market transformation in Ukraine. *Economy of Ukraine*, 8 (657), 7–25.

2. *Bilorus, O. G.* (2014). Global structural crisis and transformation of the world financial system. *Finance of Ukraine*, 4, 32 – 45.

3. *Kryvetskyi, I. O.* (2014). Analyzing the status and trends of development of machine-building enterprises in Ukraine. *Thematic Series of Visnyk (Official Gazette) of Lviv Polytechnic National University: Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, 794, 29–36.

4. *Altman, E.* (1968) *Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*. *Journal of Finance*, 22, 589-610.

5. *Bodner, H. D. & Harpurpose, D. M.* (2014). Methods of forecasting the financial condition enterprises at the present stage. *Scientific Herald: Finance, Banks, Investments*, 2, 14–18.

6. *Neskorodieva, I. I. & Pustovgar, S. A.* (2014). Diagnostics of bankruptcy by using factor analysis technology. *Finance of Ukraine*, 7, 114 –125.

7. Tymoshchuk, O. L., Dorundiak, K. M. (2018). Assessment of the probability of bankruptcy of companies using discriminant analysis and neural networks. System research and information technologies, 2, 22 – 34.

8. Poyda-Nosyk, N. N. (2009). Investigation of the essence and causes of bankruptcy of enterprises. Accounting, audit and analysis, 4 (17), 304–308.

9. Grebenikova, O. V. & Solomianova-Kyrylchuk, K. O. (2007). Discriminant model for insolvency diagnostic of Ukrainian machine-building enterprises. Finance of Ukraine, 12, 129 – 137.

10. Hryhoruk, T. M. (2006). Multi-dimensional economic-statistical modeling: a guide for university students. Lviv: Novyii Svit 2000, 148.

11. Official webpage of Stock market infrastructure development agency of Ukraine. Retrieved from: www.smida.gov.ua/emitents

12. The order of the Ministry of Economy of Ukraine On Approval of Methodological Recommendations on Identification of Insolvency Signs of the Enterprise and Signs of Action to Conceal Bankruptcy, Fictitious Bankruptcy or to bring Bankruptcy from January 19, 2006 No. 14 Retrieved from:

Стаття надійшла до редакції : 17.01.2019 р.

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665>.

13. Sheremet, A. D., Negashev, E. V. (2008). Methodology of financial analysis of the activities of commercial organizations (second edition). Moscow: INFRA-M, 208.

14. Kramarenko, H. O. Chorna, O. Y. (2008). Financial analysis. Textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 392.

15. Lahtionova, L. A. (2010) Analysis of Solvency and Liquidity of Business Entities: Monography. Kyiv: KNEU, 657.

16. Kelmanson, I. A. (2017). Research Methodology in Clinical Psychology: study guide. Saint-Petersburg: SpetsLit, 328.

17. Official webpage of Statistica software. Section «Help». Retrieved from: <http://documentation.statsoft.com/STATISTICA/Help.aspx?path=Nonparametrics/NonparametricAnalysis/Dialogs/StartupPanel/NonparametricsStatisticsStartupPanelMannWhitneyUtest>

18. Korneev, A. A. & Krichevets, A. N. (2011). Conditions for Student t-test and Mann–Whitney U-test application. Psychological journal, vol. 32 (1), 97–110.

19. Online tutorial on statistics of StatSoft, Inc., the creator of the STATISTICA software. Retrieved from: <http://statsoft.ru/home/textbook/default.htm>.

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Соломянова-Кирильчук К. О. Формування системи показників діагностування ризику банкрутства підприємств машинобудування / К. О. Соломянова-Кирильчук, О. В. Гребенікова // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 67–75.

УДК 336.1.003.13
JEL Classification: L53

ЄВТУШЕНКО М. В.¹

МЕТОДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЕВМ У ФІНАНСОВІЙ ДІАГНОСТИЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.10

Постановка проблеми. В умовах посилення невизначеності ринкового середовища, забезпечення стабільного відтворення вартості господарюючих суб'єктів актуалізує використання відповідних інструментів управління, зокрема, фінансової діагностики. *Мета статті.* Обґрунтувати доцільність впровадження методів менеджменту на основі очікувань (ЕВМ) для здійснення фінансової діагностики ефективності діяльності господарюючих суб'єктів. *Предметом дослідження* є теоретичні положення та методичні підходи до формування системи фінансової діагностики в управлінні вартістю суб'єктів господарювання з урахуванням ринкових очікувань. *Методи, використані в дослідженні:* наукового пізнання, індукції, систематизації та теоретичного узагальнення. *Гіпотезою стало припущення,* що врахування впливу ринкових очікувань в процесі управління підприємствами є основою розвитку методичних засад фінансової діагностики в управлінні вартістю господарюючих суб'єктів на основі використання методів менеджменту ЕВМ. *Виклад основного матеріалу.* На основі результатів дослідження запропоновані підходи та система показників щодо здійснення фінансової діагностики та оцінювання ефективності діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної) господарюючих суб'єктів. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає в обґрунтуванні методичного забезпечення фінансової діагностики орієнтованої на управління вартістю підприємств: методи менеджменту ЕВМ, системи показників і критеріїв оцінювання економічно доданої вартості та ефективності діяльності. *Висновки дослідження.* Використання методів менеджменту ЕВМ і фінансової діагностики дозволяє визначати відхилення внутрішньої вартості від ринкової та приймати відповідні управлінські рішення щодо інвестицій.

Ключові слова:

фінансова діагностика, управління вартістю, господарюючі суб'єкти, менеджмент на основі очікувань (ЕВМ), ринкові очікування, ефективність діяльності, вартість.

THE METHODS OF ECONOMIC MANAGEMENT IN FINANCIAL DIAGNOSTICS OF THE EFFICIENCY OF THE VALUE OF THE COST OF BUSINESS ENTITIES

Formulation of the problem. In the conditions of increasing uncertainty of the market environment, ensuring the stable reproduction of the cost of economic entities, the use of appropriate management tools, in particular, financial diagnostics, is updated. *The purpose of the research.* To substantiate expediency of introduction of management methods on the basis of expectations (EBM) for carrying out of financial diagnostics of efficiency of activity of economic subjects. *The subject of the research* is the theoretical positions and methodical approaches to the formation of the system of financial diagnostics in the management of the cost of economic entities in the light of market expectations. *Methods used in the research:* scientific knowledge, induction, systematization and theoretical generalization. The hypothesis was that the consideration of the influence of market expectations in the process of enterprise management is the basis of the development of methodological principles of financial diagnostics in the management of the value of economic entities on the basis of the use of management methods of the EBM. *Presenting main material.* On the basis of the research results, the approaches and the system of indicators for the implementation of financial diagnostics and assessment of the effectiveness of activities (operational, financial, investment) of economic entities are proposed. *The originality and practical value* of the research is to substantiate the methodical provision of financial diagnostics of cost-oriented enterprises: the management methods of the EBM, the system of indicators and criteria for assessing the economically added value and efficiency of the activity. *Conclusions of the research.* The use of EBM management techniques and financial diagnostics allows you to determine the deviation of the internal cost from the market and make

¹ Євтушенко Марина Вікторівна, асистент кафедри «Корпоративні фінанси і контролінг», ДВНЗ «Київський національний економічний університету імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна.

Yevtushenko Maryna, assistant of Corporate Finance and Controlling Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kiev, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-0775-2737

e-mail: marinapanasyuk@ukr.net

appropriate management decisions regarding investments.

Key words:

financial diagnostics, cost management, business entities, management based on expectations (EBM), market expectations, performance, value.

МЕТОДЫ МЕНЕДЖМЕНТА ЭВМ В ФИНАНСОВОЙ ДИАГНОСТИКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СТОИМОСТЬЮ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Постановка проблемы. В условиях усиления неопределенности рыночной среды, обеспечения стабильного воспроизведения стоимости хозяйствующих субъектов актуализирует использование соответствующих инструментов управления, в частности, финансовой диагностики. *Цель статьи.* Обосновать целесообразность внедрения методов менеджмента на основе ожиданий (ЭВМ) для осуществления финансовой диагностики эффективности деятельности хозяйствующих субъектов. *Предметом исследования* являются теоретические положения и методические подходы к формированию системы финансовой диагностики в управлении стоимостью субъектов хозяйствования с учетом рыночных ожиданий. *Методы,* использованные в исследовании: научного познания, индукции, систематизации и теоретического обобщения. *Гипотезой* стало предположение, что учет влияния рыночных ожиданий в процессе управления предприятиями является основой развития методических основ финансовой диагностики в управлении стоимостью хозяйствующих субъектов на основе использования методов менеджмента ЭВМ. *Изложение основного материала.* На основе результатов исследования предложены подходы и система показателей по осуществлению финансовой диагностики и оценки эффективности деятельности (операционной, финансовой, инвестиционной) хозяйствующих субъектов. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в обосновании методического обеспечения финансовой диагностики ориентированной на управление стоимостью предприятий: методы менеджмента ЭВМ, системы показателей и критериев оценки экономически добавленной стоимости и эффективности деятельности. *Выводы исследования.* Использование методов менеджмента ЭВМ и финансовой диагностики позволяет определять отклонения внутренней стоимости рыночной и принимать соответствующие управленческие решения по инвестициям.

Ключевые слова:

финансовая диагностика, управление стоимостью, хозяйствующие субъекты, менеджмент на основе ожиданий (ЭВМ), рыночные ожидания, эффективность деятельности, стоимость.

Постановка проблеми. Створення і збереження вартості є головною метою сталого розвитку господарюючих суб'єктів та їх конкурентоспроможності. Виходячи з цього актуальним є застосування адекватних методів оцінки ефективності управління вартістю підприємств з урахуванням ринкових очікувань. Результати досліджень ринків капіталу свідчать про наявність ринкових впливів, що проявляються в розходженнях між ринковою і фундаментальною вартістю. Фінансові показники ефективності діяльності підприємств розраховані на основі бухгалтерських даних не враховують ринкові очікування, щодо зміни вартості активів та доходності акціонерів. Відсутність такої інформації може призвести до зниження капіталізації суб'єкту господарювання та ризиків бізнесу. Для здійснення аналізу відхилень від ринкової вартості найбільш придатними є перспективні методи фінансової діагностики результативності фінансового управління підприємств, зокрема, методи менеджменту на основі очікувань (EBM).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методи управління вартістю підприємств знаходиться у центрі уваги [1, 2, 3, 4, 5] зарубіжних та вітчизняних вчених серед яких: Ю. Аніскін, І. О. Бланк, М. П. Бутко, Ю. Вебер, А. Дайлен, Н. Данілочкіна, С. В. Данилочкін, А. Долгофф, Р. С. Каплан, Т. Коупленд, Х.-Ю. Кюппер, Е. Майер, Р. Манн, Л. Птащенко, Т. Райхман, В. Сержанов, О. О. Терещенко, С. Фалько, Х.-Й. Фольмут, Д. Хан, Р. Хілтон, П. Хорват, Ч. Хорнгрен, Д. Шнайдер, Х. Штіглер, А. І. Шигаєв, К. Штайнле. Фінансова діагностика як інструмент управління підприємств отримала розкриття у наукових працях [1, 6, 7]: І. Бланк, А. Вакуленко, В. Василенко, О. Гончарова, Т. Городня, О. Дейнеко, А. Даниленко, Н. Євдокімова, Л. Карась, М. Коротяєв, Л. Лігоненко, М. Мірошник, Н. Міценко, О. Олексюк, Р. Раппопорт, Б. Сербиновський, М. Скворцов, Е. Тарасов, М. Чумаченко, Г. Швиданенко, Р. Фатхудинова.

Проте, потребують подальшого дослідження та вирішення такі питання, що стосуються розвитку методичних засад фінансо-

вої діагностики в управлінні вартістю підприємств зокрема: оцінювання впливу ринкових очікувань на вартість підприємства на основі методів менеджменту ЕВМ, обґрунтування системи показників фінансової діагностики ефективності за видами діяльності, узагальнення та модифікація результатів фінансової діагностики для прийняття управлінських рішень.

Мета статті. Обґрунтування методів менеджменту ЕВМ у фінансовій діагностиці ефективності управління вартістю суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В управлінні вартістю основна увага приділяється внутрішньому контексту діяльності підприємств. Раппапорт і Мабуссін вперше звернули увагу, що компанія повинна перевершувати очікування ринку і запропонувати створення системи комунікацій з учасниками ринку капіталу, яка б дозволила виявляти інформаційні прогалини в прогнозах вартості компанії [7]. На основі їх підходу «інвестування в очікування», Коуплендом, Долгоффом доведено, що очікування сильніше впливають на сукупний дохід акціонерів і курсову вартість акцій компанії, ніж будь-який інший показник [4]. Оцінювання результативності діяльності господарюючих суб'єктів є основним завданням фінансового управління.

Для оцінювання ефективності управління вартістю господарюючих суб'єктів необхідним є використання спеціальних методів фінансової діагностики. Дослідження еволюції фінансових показників, що характеризують діяльність підприємства в рамках концепції управління вартістю, свідчить, що система показників вимірювання вартості постійно змінюється [1, 2, 4, 5]. На практиці для оцінки ефективності діяльності підприємств та прийняття управлінських рішень застосовуються різні інструменти: піраміда результативності (Performance Pyramid), призма результативності (Performance Prism), методи вартісно-орієнтованого управління (ValueBasedManagement) та менеджменту на основі очікувань (Expectations Based Management-ЕВМ) [4]. Сучасне уявлення про критерії ефективності діяльності підприємств пов'язано з величиною і динамікою його вартості. З цією метою необхідним є впровадження прогресивних методів фінансової діагностики.

Аналіз результатів дослідження дозволив зробити висновок, що в умовах посилення динамічності та не визначеності ринкового середовища функціонування підприємств доцільним є здійснення фінансової діагностики результативності управління вартістю підприємств з використанням методів ЕВМ заснованих на ринкових очікуваннях. Підхід ЕВМ передбачає врахування динаміки очікувань всіх економічних агентів в управлінні як фундаментальної, так і ринкової вартості. Основними передумовами фінансової діагностики ефективності діяльності підприємств на основі методів ЕВМ є:

- систематичне відстеження очікувань всіх економічних агентів (менеджерів, аналітиків й інвесторів) в процесі управління фундаментальної вартістю і формування стратегії зовнішніх комунікацій та розробки стратегічного плану.

- необхідність оцінки внутрішнього і зовнішнього потенціалу створення вартості з метою узгодження фундаментальної й ринкової вартості. Основною причиною відхилень від ринкової вартості є недостатність інформації про діяльність підприємства з урахуванням ринкових очікувань для потреб менеджменту.

- потреба акціонерів та економічних агентів у інформації щодо результативності управління вартістю для компенсації інвестиційного ризику протягом всього періоду прогнозування. Оцінка ефективності бізнесу ґрунтується на неокласичній моделі САРМ. Для нівелювання розходжень в оцінці вартості використовується показник економічного прибутку.

Метод ЕВМ базується на припущенні, що при розробці та впровадженні моделі управління вартістю компанії менеджерам слід враховувати очікування економічних агентів щодо вільних грошових потоків. Це обумовлює систематичне відстеження очікувань всіх економічних агентів (менеджерів, аналітиків, інвесторів) в процесі управління внутрішньою й ринковою вартістю та формуванні зовнішніх комунікацій. Ключовим завданням є фінансова діагностика результативності управління на основі використання методів менеджменту ефективності, що впливають на показник ЕВМ.

Структура фінансового управління в рамках ЕВМ наведена на рис. 1.

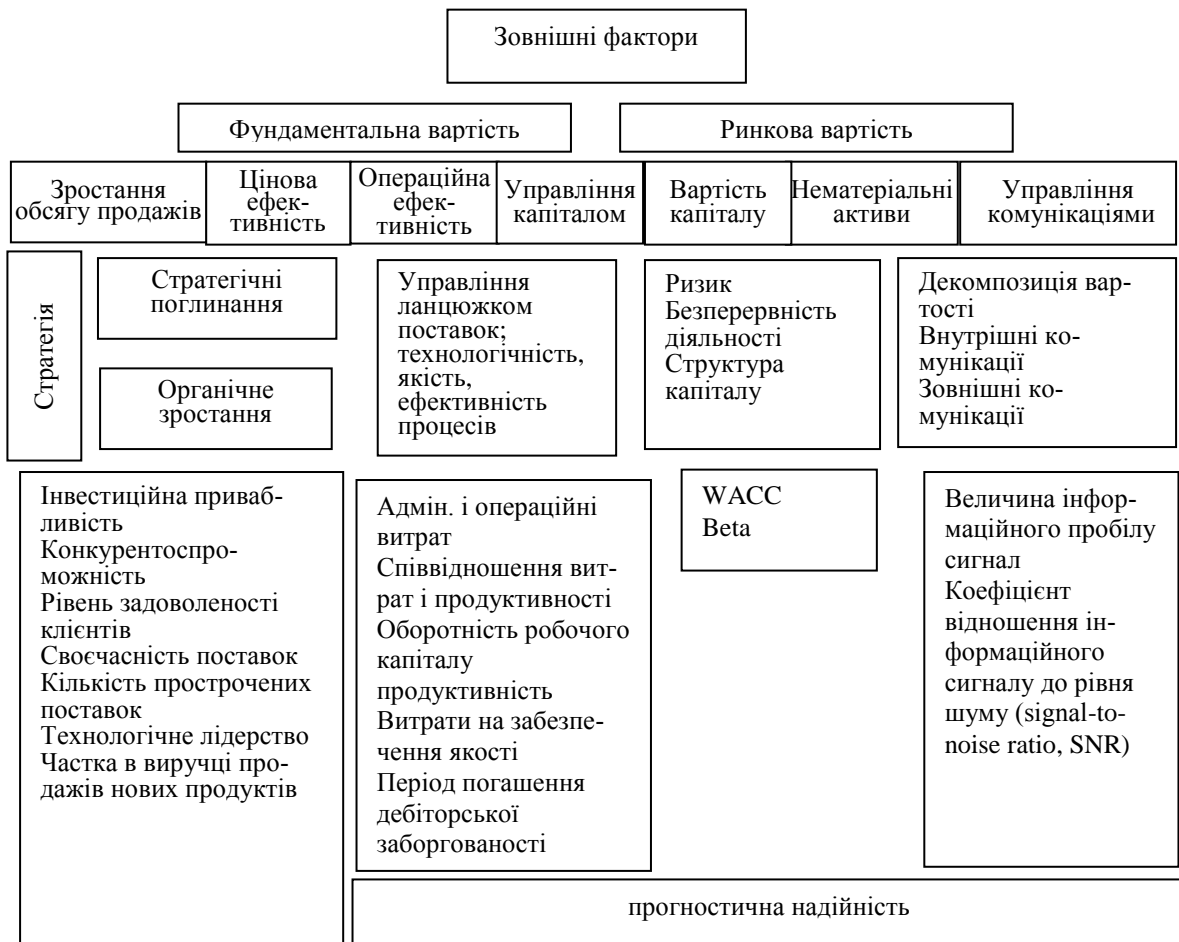

Рис. 1. Базовими концепціями фінансової діагностики є фінансова та ЕВМ.

Джерело: розроблено авторам

Для побудови ефективної системи фінансової діагностики слід вирішити проблему методичного забезпечення зокрема обґрунтування системи показників. Системи показників фінансової діагностики обумовлюється:

- 1) метою та завданнями управління вартістю підприємств;
- 2) необхідністю прийняття рішень щодо вкладень нових інвестицій;
- 3) необхідністю виявлення та оцінювання резервів підвищення ефективності діяльності підприємств. Для здійснення фінансової діагностики результативності діяльності використовуються різні моделі, які розкриті в економічній літературі [4]: модель економічної доданої вартості -economic value added (EVA); модель добавленої акціонерної вартості - shareholders valueadded (SVA), CVA. Вказані моделі дозволяють пов'язувати критерії ефективності фінансових і інвестиційних рішень зі зміною вартості компанії та застосовуються для оцінки

ефективності діяльності компанії, створення систем мотивації, поліпшення зовнішніх і внутрішніх комунікацій на підприємствах.

Методи ЕВМ є найбільш придатними для здійснення фінансової діагностики ефективності діяльності підприємств за таких обставин:

- 1) забезпечення чіткого зв'язку між критеріями ефективності поточних операцій і вартістю підприємства [5]: ключові фактори вартості – фінансова діагностика результативності - оцінка вартості підприємств.
- 2) Показники, які відображають зміни акціонерного капіталу враховують динаміку ринкових очікувань, корелюють з прийняттям управлінських рішень і результатами оцінки ефективності менеджменту. Вартість підприємств розраховується на основі очікувань, які узагальнюються аналітиками на основі передачі певних сигналів ринку щодо майбутнього розвитку бізнесу. В якості параметра очікувань може виступати будь-

яка змінна: прибуток фірми, валютний курс, наявний дохід [4]. Очікування можуть істотно впливати на динаміку результативності діяльності підприємств і прийняття управлінських рішень.

3) Необхідність формування інформації щодо ринкових очікувань та модифікації для здійснення фінансової діагностики з метою мінімізації відхилень в оцінках внутрішньої і ринкової вартості компанії. Ринкова вартість компанії відрізняється від фундаментальної оцінки (внутрішньої) у зв'язку з чим передбачається виявлення відхилень між очікуваннями менеджменту підприємства та ринковими очікуваннями;

4) Необхідність здійснення фінансової діагностики вартості підприємств з урахуванням очікувань на основі використання методу дисконтованого грошового потоку (DCF) для розробки фінансових прогнозів. Якщо оцінка внутрішньої вартості компанії відповідає ринковій вартості компанії, то необхідно здійснювати моніторинг внутрішніх і ринкових очікувань з метою забезпечення дохідності бізнесу на рівні не нижче вартості капіталу. Якщо різниця між оцінками велика, то необхідно виявити причини з метою їх уникнення або прийняти відповідні рішення щодо підвищення вартості компанії.

Показник на основі очікувань EBM є сполучною ланкою між заданими критеріями ефективності діяльності, системою її оцінки і досягнутими результатами. Він розраховується як різниця між фактичним і очікуваним економічним прибутком. У загальному вигляді показники фінансової діагностики результативності управління внутрішньої вартістю можна розмежувати за видами діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної).

1) Показник ефективності операційної діяльності відображає можливий приріст економічної доданої вартості (EVA) за рахунок зростання рентабельності інвестованого капіталу та розраховується за формулою (1):

$$EBM = (ROIC_{\text{факт}} - ROIC_{\text{очік.}}) * I_{\text{очік.}} \quad (1)$$

На основі розмежування ROIC за моделлю Дюпон на фактори вартості можна визначити цільові нормативи (ключові показники) створення вартості за рівнями відповідальності.

2) Показник EBM ефективності фінансової діяльності характеризує потенціал створення економічно доданої вартості за рахунок зниження вартості залученого капіталу необхідного для реалізації проекту (2):

$$EBM = (WACC_{\text{факт}} - WACC_{\text{очік.}}) * I_{\text{очік.}} \quad (2)$$

WACC використовується при прийнятті рішень щодо планування структури капіталу, оцінки вартості активів та вибору інвестиційних проектів [4]. При розрахунку очікуваної величини WACC власного и залученого капіталу враховується очікувана структура капіталу.

3) Показник EBM ефективності інвестиційної діяльності характеризує потенціал створення економічної доданої вартості в результаті зростання (порівняно з очікуванням) капіталу на розвиток підприємств з урахуванням співвідношення фактичного рівня ROIC і WACC (3):

$$EBM = (ROIC_{\text{факт}} - WACC_{\text{факт}}) * I_{\text{факт}} - I_{\text{очік.}} \quad (3)$$

На основі порівняння WACC й очікуваної дохідності інвестицій приймаються рішення щодо розробки і реалізації програми комунікації з інвесторами та вкладень в нові інвестиційні проекти. Створення вартості (згідно EBM) виникає в наступних випадках:

1) якщо рентабельність інвестованого капіталу перевищує очікувану;

2) якщо рівень WACC нижче очікуваного;

3) якщо рентабельність нових інвестицій вище WACC.

Отже, врахування ринкових очікувань у фінансовому управлінні є важливим елементом оцінки потенціалу зростання курсової вартості акцій компанії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інструментом поліпшення комунікацій узгодженості зі стейкхолдерами на основі інформації щодо ринкових очікувань та перспектив бізнесу є фінансова діагностика ефективності діяльності господарюючих суб'єктів. Причинно-наслідковий зв'язок між ефективністю операційної та фінансової діяльності й створенням нової вартості суб'єкта господарювання проявляється в процесі оцінки його очікувань фінансових результатів. Подоланню інформаційної асиметрії та уник-

нення розходжень між фундаментальною і ринковою вартістю сприятиме діагностика внутрішнього й зовнішнього потенціалу створення вартості підприємств. Доведено, що методи менеджменту ЕВМ є найбільш придатними для фінансової діагностики та системного аналізу впливу ринкових очікувань на економічну додану вартість окремих видів діяльності з метою прийняття управлінських рішень щодо забезпечення дохідності бізнесу. Запропонована система показників оцінювання ефективності за видами діяльності підприємств надає можливість оцінити потенціал створення вартості та визначити цільові параметри за рівнями відповідальності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування методичних положень щодо комплексної фінансової діагностики результативності управління підприємств.

Література

1. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е. А. Ананькина, С. В. Данилочкин, Н. Г. Данилочкина и др. ; под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 279 с.
2. *Horvath P. Controlling / Peter Horvath. [12 Auflage]. — Munchen, 2011. — 848 p. doi: 10.15358/ 9783800644551*
3. *Stewart B. The Quest for Value: a Guide for Senior Managers. New York: Harper Collins Publishers, 1991. – 800 p.*
4. Коупленд, Т. Expectations-Based Management. Как достичь превосходства в

Стаття надійшла до редакції : 10.02.2019 р.

управлении стоимостью компании / Т. Коупленд, А. Долгофф; [пер. Э.В. Кондуковой]. – М. : Эксмо, 2009. – 384 с.

5. *Kaplan R. Risk Management – The Revealing Hand / R. Kaplan A. Mikes // Journal of Applied Corporate Finance. – 2016. – № 28(1). – С. 8–18.*

6. *Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – К. : «НИКА – Центр», 2000. – 544 с.*

7. *Раппопорт В. Ш. Диагностика управления : практический опыт и рекомендации / В. Ш. Раппопорт. – М. : Экономика, 1988. – 127 с.*

References

1. *Anankina, E. A. & Danilochkina, S.V. (2002). Controlling as an enterprise management tool. Mosocow: UNITI, 279.*
2. *Horvath, P. (2011). Controlling. [12 Auflage]. Munchen, 848. doi: 10.15358/ 9783800644551*
3. *Stewart B. (1991). The Quest for Value: a Guide for Senior Managers. New York: Harper Collins Publishers, 800.*
4. *Copeland, T. & Dolgoff, A. (2009). Expectations-Based Management. How to achieve excellence in cost management company / T. Copeland, A. Dolgoff. Moscow: Eksmo, 384.*
5. *Kaplan, R. & Mikes, A. (2016). Risk Management – The Revealing Hand. Journal of Applied Corporate Finance, № 28(1), 8–18.*

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Євтушенко М. В. Методи менеджменту ЕВМ у фінансовій діагностиці ефективності управління вартістю суб'єктів господарювання / М. В. Євтушенко // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 76–81.

КЛАСТЕРИ ПІДПРИЄМСТВ: ВІРТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

DOI: 10.32620/cher.2019.1.11

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України вимагає обґрунтованого методологічного підходу до визначення дієвості та достовірності існування кластерів, їх прикладної цінності та віртуальності з метою подальших аспектів розвитку теоретичних засад управління підприємствами в умовах сучасних тенденцій розвитку національної економіки. *Метою дослідження* означено дослідження практики використання кластерів у сучасній українській реальності, виявлення її віртуальних складових, оцінювання ролі кластероутворень для розвитку теорії і практики управління економікою підприємств та їх впливу на конкурентоспроможність національної економіки та підтриманні руху до європейського й світового співтовариства. *Об'єктом дослідження* виступає господарська діяльність підприємств різних галузей економіки України, котрі перебувають у пошуку нових напрямів інноваційного розвитку на основі створення різних видів кластерів. *Методологічною основою дослідження* стали способи і принципи наукового пізнання загальних та спеціальних методів і прийомів, що використані у процесі обґрунтування дієвості й прикладної цінності використання кластероутворень. У тому числі методи систематизації і узагальнення використані для аналізу існуючих підходів до створення кластерів у різних галузях діяльності підприємств; індукції та дедукції – для обґрунтування прикладної цінності кластероутворень; міждисциплінарної аналогії – для оцінювання віртуальності застосування та адаптування кластерів до умов функціонування сучасних підприємств. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення, що сучасні кластерні утворення в різних галузях національної економіки України мають більш віртуальне ніж практичне застосування, а значить - основною подальшого їх розвитку має стати законодавчо-нормативне їх визначення та використання у напрямі створення конкурентоздатної продукції. *Виклад основного матеріалу.* Доведено, що застосовувані методи кластеризації мають схожість з вірогідними методиками здійснення прогнозу, коли планується різновид допустимих станів економічних систем. Загальне вірогідне уявлення про розвиток самого кластеру не дає достовірної інформації про розвиток одиничних підприємств у ньому, тому поведінка кожного суб'єкту у таких кластерних об'єднаннях має ще більш випадковий характер, ніж сама вірогідна діяльність кластеру. Існує вірогідність того, що не кожний суб'єкт буде послідовно і рухатись за сценарієм, який запропонований у кластерному об'єднанні, а буде втілювати той, що відповідає його уявленням про благополуччя та потреби. У роботі розкрити механізми уявлення учасників кластеру про корисність, задоволеність систему цінностей, яку несе в собі створення різних кластерів. Запропоновані підходи до розгляду кластерних утворень мають *оригінальність та практичну значимість* і дозволяють спрямувати процеси створення кластерів на визначення сумісних цінностей й потреб для їх учасників та отримання суспільних економічних ефектів від цього. Проведене дослідження дозволило сформулювати *висновок*, що кластероутворення мають приховані потенціали, що не дозволяють ефективно розвивати економіку підприємств, а враховуючи віртуальні особливості сприйняття кластероутворень, слід звернути увагу на необхідність: створення законодавчо-нормативної бази щодо функціонування кластерів, наявність інструментів державної підтримки діяльності кластерів на регіональному та національному рівнях для створення конкурентоздатної продукції; створення сумісних цінностей й потреб у взаємовідносинах в середині кластерів та отримання об'єктивних прикладних ефектів щодо функціонування кластероутворень.

Ключові слова:

кластери підприємств, віртуальність, прикладна цінність, конкурентоздатна продукція.

CLUSTERS OF ENTERPRISES: VIRTUAL AND PRACTICE OF APPLICATION

Formulation of the problem. The modern stage the development of Ukraine economy is require the

¹ **Калінеску Тетяна Василівна**, д-р екон. наук, завідувач кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Calinescu Tetyana, Professor, Ph.D. in Economics, Head of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-4919-5788

e-mail: tetyana.calinescu@gmail.com

reasonable methodological aspects to determination of effectiveness and authenticity the existence of clusters, its the applied value and virtual for the purpose of further aspects of development the theoretical principles of management enterprises in the conditions the modern progress of national economy trends. *A research purpose* is mark research of practice the using of clusters in modern Ukrainian reality, exposure of its virtual constituents, evaluation the role of clustering for development of theory practices the management of enterprises and its influence an economy on the competitiveness of national economy and maintenance of motion to the European and world society. As *an object of research* economic activity of enterprises the different industries comes forward economies of Ukraine, which are in the search of new directions of innovative development on the basis of creation of different types of clusters. *Methods and principles of scientific cognition* of general and special methods and receptions became methodological basis of research that the effective used in the process of ground and the applied value of the use of clustering. Including the methods of systematization and generalization? what are used for the analysis of the existent aspects of creation the clusters in different industries of activity of enterprises; inductions and deductions, what are use for the ground of the applied value of clustering; between disciplinary analogy, what are use for the evaluation the virtual of application and adaptation of clusters to the operating of modern enterprises conditions. Supposition became the basic *hypothesis of research*, that modern cluster educations in different industries of Ukraine national economy have more virtual than practical application, and - basic its further development its legislatively-normative determination and use must become in the direction of creation the competitive products. *The statement of basic materials*. It is well-proven that the applied methods of clustering have likeness with the reliable methods of realization of prognosis, when the variety of the possible states of the economic systems is planned. Common reliable idea about development does not give reliable information a cluster about development of single enterprises in it, that is why conduct each in such cluster associations more casual character, than reliable activity to the cluster, has yet a subject. There is authenticity of that not every subject will be consistently and to move on a scenario which is offered in a cluster association, but will incarnate that which answers its idea about prosperity and necessities. In-process of expose was wrote the mechanisms of presentation the participants of cluster about a utility, satisfaction system of values, which is carried in itself by creation of different clusters. Offered approach consideration about cluster society have *originality and practical meaningfulness* and allow to send processes creation of clusters on determination of compatible values and necessities for its participants and receipt of public economic effects from it. The conducted research allowed to formulate a *conclusion*, that clustering have the hidden potentials, that not allow effective develop the economy of enterprises, but take in attention the virtual features of perception the clustering, it follows to pay attention to necessity: creation of legislatively-normative base in relation to functioning of clusters, presence of instruments the state support of activity of clusters on regional and national levels for creation of competitive products; creation of compatible values and requirements in mutual relations in a middle clusters and receipt of the objective applied effects in relation to functioning of clustering.

Key words:

clusters of enterprises, virtual, applied value, competitive products.

КЛАСТЕРЫ ПРЕДПРИЯТИЙ: ВИРТУАЛЬНОСТЬ И ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ

Постановка проблемы. Современный этап развития экономики Украины требует обоснованного методологического подхода к определению реальности и достоверности существования кластеров, их прикладной ценности и виртуальности с целью дальнейших аспектов развития теоретических принципов управления предприятиями в условиях современных тенденций развития национальной экономики. *Целью статьи* является исследование практики использования кластеров в современной украинской реальности, выявление ее виртуальных составляющих, оценка роли кластерообразований для развития теории и практики управления экономикой предприятий, их влияния на конкурентоспособность национальной экономики и поддержки вхождения в европейское и мировое содружество. В качестве *объекта исследования* выступает хозяйственная деятельность предприятий разных отраслей экономики Украины, которые находятся в поиске новых направлений инновационного развития на основе создания разных видов кластеров. *Методологической основой исследования* стали способы и принципы научного познания, общие и специальные методы, приемы, которые использованы в процессе обоснования достоверности и прикладной ценности кластерообразований. В том числе методы систематизации и обобщения, которые использованы для анализа существующих подходов к созданию кластеров в разных отраслях деятельности предприятий; индукции и дедукции - для обоснования прикладной ценности кластерообразований; междисциплинарной аналогии - для оценки виртуальности применения и адаптации кластеров к условиям функционирования современ-

ных предприятий. *Основной гипотезой исследования* стало предположение, что современные кластерные образования в разных отраслях национальной экономики Украины имеют больше виртуальное, чем практическое приложение, а значит - основой дальнейшего развития должно стать их законодательно-нормативное определение и использование в направлении создания конкурентоспособной продукции. *Изложение основного материала.* Доказано, что применяемые методы кластеризации имеют сходство с действующими методиками осуществления прогнозов, когда планируются разновидности допустимых состояний экономических систем. Общее представление о самом кластере не дает достоверной информации о развитии единичных предприятий в нем. Поэтому поведение каждого субъекта в таких кластерных объединениях имеет случайный характер, чем сама реальная деятельность кластера. Дается предположение о том, что не каждый субъект будет последовательно двигаться в соответствии со сценарием, который предложен в кластерном объединении, а будет воплощать тот, который отвечает его представлениям о благополучии и потребностях. В работе раскрыты механизмы представления участников кластера о полезности, удовлетворенности системой ценностей, которую несет в себе создание разных кластеров. Предложенные подходы к рассмотрению кластерных образований имеют *оригинальность, практическую значимость* и позволяют направлять процессы создания кластеров на определение совместимых ценностей и потребностей для их участников и получение общественных экономических эффектов от этого. Проведенное исследование позволило сформулировать *вывод*, что кластерообразования имеют скрытые потенциалы, что не позволяют эффективно развивать экономику предприятий, а учитывая виртуальные особенности восприятия кластерообразований, следует обратить внимание на необходимость: создания законодательно-нормативной базы функционирования кластеров, наличие инструментов государственной поддержки деятельности кластеров на региональном и национальном уровнях для создания конкурентоспособной продукции; создания совместимых ценностей и потребностей во взаимоотношениях в середине кластеров и получение объективных прикладных эффектов от функционирования кластерообразований.

Ключевые слова:

кластеры предприятий, виртуальность, прикладная ценность, конкурентоспособная продукция.

Постановка проблеми. Функціонування кластерів у регіонах у більшості країн стає основою розвитку продуктивних сил і економічних відносин. Проте навіть самі автори існуючих теорій кластеризації [1, с. 2, 16, 18; 2, с. 171–210] доводять не стільки практичну цінність кластеризації, скільки пізнавальний, віртуальний аспект його сприйняття, який не можливо побудувати реально, а тільки шляхом проведення експериментів та формування віртуальних моделей на кшталт інноваційних [3, с. 7], екосистем [1, с. 18; 2, с. 140 - 153] енергетичних [4, с. 12] та туристичних [5] об'єднань. Якщо з реальністю існування об'єднань можна погодитись, то от про існування кластерів у практичній діяльності можна мати уявлення тільки віртуально. Тому виникає потреба обґрунтовувати дієвість і достовірність існування кластерів, їх прикладну цінність та сприйняття їх віртуальності з метою подальших аспектів розвитку теоретичних засад управління підприємствами в умовах сучасних тенденцій розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наведені дослідження і публікації стосовно кластероутворень в системі розвитку регіонів [4], координації розвитку регіональних кластерів підприємств [1, 2] та розвитку регіональних ринків України на засадах кластеризації [3, 5] доводять необхідність емпіричного доказу віртуальності запропонованих кластеризацій та розробці методичних підходів і прикладних аспектів щодо реалізації цієї наукової проблеми в умовах існування нової організаційної форми як віртуальна організація [6, 7, 8].

Проте, незважаючи на публікації та дослідження з цієї проблематики, поки що детально не висвітлені особливості формування віртуальних кластерних утворень у реаліях сучасної економіки. Актуальність досліджуваної проблематики в Україні пов'язана з труднощами, які полягають у відсутності інформації щодо реальному розвитку кластерів. Навіть та інформація, що пропагується наразі у наукових виданнях із зарубіжного досвіду використання кластерів, подається не з точки зору прикладного емпіричного дослідження

[9], а тільки підкреслює значимість, інноваційність та доцільність використання існуючої класифікації кластерів для глобального економічного середовища.

Тому **метою статті** є дослідження практики використання кластерів у сучасній українській реальності, виявлення її віртуальних складових та оцінювання значення кластероутворень для розвитку теорій і практики управління економікою підприємств та їх впливу на конкурентоспроможність національної економіки у її русі до європейського й світового співпростору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосовувані методи кластеризації доводять їх схожість з вірогідними методиками здійснення прогнозу, коли планується різновид допустимих станів економічних систем. А на цій основі вибудовується якась прогностична модель. Проте за таким підходом існують необхідність приймати за очевидне деякі парадокси, як [10, с. 353]: 1) статистичну достовірність прогнозів, що підтверджує той факт, що коли дуже часто використовувати прогноз, то беззаперечно якась його частина може бути виправдана, незалежно від глибини його обґрунтованості. Проте це не може підтверджувати його корисність; 2) поглибленого трактування прогностичних формулювань, що пояснює той випадок, коли не досить ясно те, що очікується, а тим більше не досить є зрозумілим те, що отримується; 3) одиницності, коли приймається одне єдине рішення на основі вірогідного прогнозу; 4) неможливості довготерміновості, керуючись тим, що прогнози приймають окремі індивіди чи група осіб, що керуються своїми емоціями та страстями.

Звідси виникає питання щодо доцільності та виправданості використання вірогідних станів економіки підприємств в процесі кластеризації та у якості припустимих напрямів розвитку. Відповісти на це питання неможливо однозначно. Тобто можна говорити про існуванні декілька допустимих станів економіки підприємства під впливом створення різних видів кластерів. А значить, спираючись на різні концепції розвитку кластерів можна мати деякі моделі поведінки та розвитку економіки підприємства. Проте загальне

вірогідне уявлення про розвиток самого кластеру не дає достовірної інформації про розвиток одиничних підприємств у ньому, бо кожен економічний суб'єкт тяжіє до вибору таких альтернативних рішень, що за прогнозами мають більш вірогідний характер. Тому поведінка кожного суб'єкту у таких кластерних об'єднаннях має ще більш випадковий характер, ніж сама вірогідна діяльність кластеру. Тому передбачити можливість успіху чи доводити ефективність спільної роботи підприємств у такому кластері – досить проблематично, бо передбачає достатню нескоординованість, неузгодженість дій кожного суб'єкту, який керується своїми особистими інтересами та очікуваннями. І якщо стратегічну координацію розвитку підприємств у рамках кластерів хоч якось можна спрогнозувати, то от тактичну – буде робити не коректно, виходячи з того, що кожний суб'єкт за такою організацією є вільним у своїх діях, хоча і рухається у рамках встановлених обмежень [2, с. 92–120] та можливого передбачення на майбутнє, проте це можуть бути і протирічними тенденціями, що викликані сію хвилинними умовами, які кожен день оновлюються, особливо за умов розвитку сучасної економіки України та тими державними стратегічними курсами, що реалізуються наразі.

Тому від вірогідності кластеризації підприємств слід переходити до парадоксів їх популярності й розвитку. І тут можна звернутися до позицій О. Л. Вугальтера [10, с. 353], а саме, що парадокс запровадження кластерів як раз зводиться до визначення того факту, що:

1. Якщо досить часто обґрунтовувати і досліджувати кластеризацію, то якась частина досліджені може бути виправдана, проте це не підтверджує їх корисність.

2. Поверхнєве і узагальнене трактування кластерів, прогнозування їх створення та розвитку не дає точного уявлення про те, що буде отримано в процесі кластеризації. Тому не має сенсу вимагати від кластеризації економічного ефекту від участі кожного суб'єкту, чого немає і не може бути ні в одній із заявлених праць [1, 2, 3, 4]. Хоча в деяких працях і йде мова про наявність та необхідність соціального та інших видів ефектів [5, с.

64–66], проте подалі не виникає ніякої згадки яким чином він може розраховуватись. А це означає що:

3. Парадокс стає єдиним прийнятним рішенням на основі подібних вірогідних утворень.

4. Кожен суб'єкт у такому об'єднанні може вибирати тільки довготермінові прогнози для вибору своєї тактичної поведінки, за якою реалізуються усі його інтереси. До речі, до цих суб'єктів кластероутворення відносяться [11]: 1) держава, що має забезпечувати стабільне економічне зростання та вважену інтеграцію соціально-економічної системи; 2) регіон, в рамках якого формується конкурентоспроможна регіональна соціально-економічна система з метою залучення інвестицій, притоку робочої сили та забезпечення благополуччя населення; 3) підприємство, у діяльності якого можуть виникати синергетичні ефекти за рахунок галузевої, регіональної та здійснення горизонтальної та вертикальної кластеризації, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки; 4) людина, котра є працівником, і учасником процесу кластеризації, забезпечує реалізацію міждисциплінарних компетентностей, можливість створення різних кар'єрних траєкторій в середині кластеру та збільшує конкурентоспроможність ринку праці.

5. Якщо існує тільки один варіант прогнозу у вигляді кластерного об'єднання підприємств і стратегій його розвитку, то існує вірогідність того, що не кожний суб'єкт буде послідовно її втілювати. Він переважно буде рухатись за своїм сценарієм, що відповідає його уявленням про благополуччя та потреби.

І тут запускаються зовсім інші механізми уявлення учасників кластеру про корисність і задоволеність від участі у ньому. Слід також говорити і про систему цінностей, яку несе в собі створення різних кластерів. Не секрет, що більшість кластерів створюються не стільки з метою реальної корисності, скільки для популяризації самого процесу [11, с. 66] і його віртуальної ефективності та корисності. А це означає, що слід шукати відповіді на поставлені питання через розкриття споживчих цінностей та задоволеності від участі у таких кластероутвореннях. Проте питання

про систему споживчих цінностей – одне із найскладніших в економічній теорії. Ще нікому не вдавалось надати достатньо точне і зрозуміле визначення «потреб» [10, с. 177], бо вони витікають із складної природи сприйняття їх окремим індивідумом та суспільством. Більш того, центральний елемент визначення цього терміну - є визнання найбільш загальних «людських потреб», що знаходиться на перетинанні різних галузей знань і сприйняття їх через відчуття, свідомість, фізіологічний стан, соціальні орієнтири, поведінку людини і таке інше. Проте, не зважаючи на певну складність, згідно «теорії корисності», яку ввів Д. Бентам ще у 19 сторіччі, існує її визначення як задоволення, що отримують люди від споживання товарів і послуг. Звідси постає необхідність визначати цінність самого предмету споживання. А якщо слідувати визначенню «цінності предмету» за Ж.-Б. Сеєм (ще одним класиком політекономії 19 сторіччя [12]), то до поки вона не встановлена, то вона є довільною і невизначеною. Тобто власник будь-якого предмету може визначати її цінність як завгодно високою (що саме й роблять ідеологи кластероутворень), але від цього ніхто більш «багатим» не стане і не отримає певної корисності від цього. Тому, безумовно, можна визнавати за певним предметом якусь цінність лише по відношенню до його застосування (практичної цінності), шляхом зіставлення з [10, с. 177–178]: 1) часткою витраченої на його виробництво праці; 2) тривалістю часу, впродовж якого людина може прожити без цього предмету; 3) доступністю предмету (як достатньо швидко й легко можна отримати цей предмет); 4) можливістю розпоряджатися цим предметом таким чином, що дійсно застосувати його для задоволення певних потреб.

Окрім того, задоволеність має дві сторони: раціональну та ірраціональну [13]. Якщо раціональна задоволеність має певний зв'язок із знаннями, а саме передбачає встановлення більш-менш науково обґрунтованих вимог до споживання та його структури [10, с. 179], то от ірраціональна – пов'язана із бажаним, але не завжди обґрунтованим вибором та пропозицією. І саме ірраціональність слід вибирати мірилом кластероутворень, які не

можуть бути пронормовані, а значить не можливо означити їх абсолютні межі та оцінити реальну потребу щодо їх створення.

Оцінюючи потреби, та їх задоволеність слід говорити і про часткову задоволеність відносно до ситуації, яка наразі розповсюджена, та про сукупну, що вимірюється різними часовими періодами. Тоді маємо справу із взаємозалежною корисністю, яка може визначатися таким чином [10, с. 181]:

а) взаємозамінна корисність, коли будь-яка корисність певного продукту може підмінятися іншою або використовуватися одночасно;

б) додаткова, що підкреслює той факт, що споживач не може обійтись без товарів, а значить корисність кожного – важлива для споживача;

в) еквівалентна, тобто корисності, що доповнюють одна одну. Особливо це працює коли кожен окремий товар не має ніякої вигоди, проте вони мають зовсім іншу вигоду, коли об'єднуються;

г) альтернативна корисність або взаємовиключна, що потребує навіть спеціальної освіти, щоб довести неможливість одночасно мати корисність від одних і ті ж самих подібних пропозицій;

д) імпліцитна корисність або проблемо пов'язана, що передбачає наявність однієї корисності за умови існування іншої;

е) взаємно байдужа або самостійно цінна корисність, що завжди має свою особисту цінність і певну групу прихильників.

Виходячи із означених якостей корисності можна впливати на співвідношення корисності і регулювати привалювання однією над іншою для формування лояльності суспільства та сприйняття нових технологій розвитку економіки підприємств, регіонів та національної економіки саме на шляху кластерних утворень.

Українське законодавство сьогодні не дає відповіді на питання «що таке кластер», не зважаючи на активне використання цього поняття. Відсутнє чітке та однозначне визначення поняття «кластер» і в міжнародній практиці. Проте розділ 1, глави 7 (ст. 63, 70), 9 (ст. 80) і 12 (ст. 120) Господарського кодексу України [14] передбачають різні організа-

ційно-правові форми об'єднань підприємств такі як: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни та інші об'єднання підприємств, передбачені законом (союзи, спілки, асоціації підприємців, тощо). Безумовно, можна порівнювати ці форми об'єднань підприємств з кластером та вважати, що кластер може існувати в одній з таких організаційно-правових форм або бути окремою формою об'єднання підприємств. Проте існує думка серед фахівців – юристів, що потрібно створювати певну нормативну базу для кластерних утворень, бо кластери [15]: 1) не визначають спеціальних органів управління (на відміну від корпорацій та концернів); 2) мають постійний характер діяльності (на відміну від консорціумів); 3) створюються не лише з метою постійної координації господарської діяльності підприємств (на відміну від асоціацій); 4) тісно взаємодіють із навчальними закладами, органами місцевого самоврядування тощо та можуть отримувати підтримку від держави або місцевих органів влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наразі кластероутворення демонструють прихований потенціал у сфері ефективного розвитку економіки підприємств. Тому доцільність вивчення світового досвіду діяльності кластерів і впровадження його в економіку України та її підприємств – не викликає сумніву. Проте, враховуючи віртуальні особливості сприйняття кластероутворень, слід звернути увагу і зробити акцент на необхідності: 1) створення законодавчо-нормативної бази щодо функціонування кластерів та їх віртуального існування; 2) механізмів та інструментів державної підтримки діяльності кластерів на регіональному та національному рівнях, виходячи з вимог створення конкурентоздатної продукції; 3) забезпечення готовності персоналу й інфраструктури підприємств до нового рівня інформаційно-комунікаційних відносин в умовах створення сумісності щодо цінностей й потреб у взаємовідносинах в середині кластерів; 4) отримання об'єктивних прикладних ефектів щодо функціонування кластероутворень.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку прикладних методик вимі-

рювання сумісних ефектів від участі у кластерних утвореннях та оцінювання вимог і потреб сучасних підприємств щодо входження у подібні об'єднання.

Література

1. *Галгаш Р. А.* Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук за спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Р.А. Галгаш. – Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2018. – 41 с.

2. *Галгаш Р. А.* Регіональні кластери підприємств: розвиток та стратегічна координація: монографія / Р.А. Галгаш. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – 344 с.

3. *Андрєєва К. А.* Процеси кластероутворення в системі інноваційного розвитку регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / К.В. Андрєєва. – Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2017. – 20 с.

4. *Гулак Д. В.* Розвиток електроенергетичного ринку України на засадах регіональної кластеризації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Д. В. Гулак. – Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2017. – 19 с.

5. *Бакурова А. В.* Кластери як метод стимулювання попиту на туристичні послуги в умовах кризи / А. В. Бакурова, А. В. Діденко, О. Ю. Попова // Модернізація та структурна трансформація соціально-економічної системи України: комунальна компонента організації обслуговування промислового підприємства: монографія / за заг. ред. О.В. Покатаєвої, Г.Ю. Кучерової. – Запоріжжя: КПУ, 2015. – С. 63–82.

6. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

7. *Найпак Д. В.* Методичні основи формування віртуальних підприємств / Д. В.

Найпак // Комунальне господарство міст. Вип. 117, 2014. – С. 68–71.

8. *Гощинський А.* Віртуальні кластери як об'єкти інтегрованого маркетингового управління / А. Гощинський // Маркетинг в Україні. – 2009. – №2. – С. 47 – 50.

9. *Ринейська Л. С.* Кластери у сучасній глобальній економіці / Л.С. Ринейська // Ефективна економіка. – №5, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

10. *Вугальтер А. Л.* Фундаментальная экономия. Динамика / А. Л. Вугальтер. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 371 с.

11. *Дмитриев Ю.* Кластерный подход в обеспечении субъектов социально-экономической деятельности / Ю. Дмитриев, А. Берг // Современная конкуренция. – 2012. – №5. – С. 40–42.

12. *Сей Ж-Б.* Трактат по политической экономии / Ж-Б. Сей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eklit.agava.ru,2004\(1803\)](http://eklit.agava.ru,2004(1803)).

13. *Калінеску Т. В.* Раціональність та ірраціональність реформ в оподаткуванні / Т.В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2011. – №1. – С. 35 – 38.

14. Господарський Кодекс України у редакції від 07.02.2019 на підставі закону №2473-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15)

15. *Терсіна О.* Кластерна революція в Україні. Кластер як форма об'єднання підприємств та особливості його створення і розвитку в Україні / О. Терсіна // Юридична Газета online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com>

Reference

1. *Galgash R.A.* (2018). Strategic coordination of development of the regional clusters of enterprises: Manuscript of doctor's degree for specialty 08.00.04 – Enterprise Economics and management (by forms of economics activities) and specialty 08.00.05 – Development of Productive Force and Regional Economics. Severodnetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 41.

2. *Galgash, R.A.* (2017). Regional clusters of enterprises: development and strategic coordination. Severodonetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 344 c.

3. *Andreeva, K.A.* (2017). Cluster formation in the system of innovative development of the region: Manuscript of candidate degree for specialty 08.00.05 – Development of Productive Force and Regional Economics. Severodonetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 20.

4. *Gulak, D.* (2017). Development of Electric Power in Terms of Regional Clustering: Manuscript of candidate degree for specialty 08.00.05. – Development of Productive Force and Regional Economics. Severodonetsk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 19.

5. *Bakurova, A.V. & Didenko, A.V. & Popova, O.Y.* (2015). Clusters as method of stimulation of demand on tourist services in the conditions of crisis. In of a book: Modernization and structural transformation of the socio-economic system of Ukraine: communal component of organization of maintenance the industrial enterprise. By editors O.V. Pokataeva, G.Y. Kucherova. – Zaporizhzhia: CPU, 63 – 82.

6. *Kastels, M.* (2000). Informative epoch: economy, society and culture. Moscow: SC HSE, 608.

7. *Naipak, D.* (2014). Methodological Basis of the Virtual Enterprises Formation. Communal economy of cities. Vol. 117, 68–71.

8. *Gostshynskiy, A.* (2009). Virtual clusters as objects of computer-integrated marketing management. Marketing in Ukraine. 2, 47 – 50.

9. *Ryneyskaya, L.S.* (2016). The Clusters in the Modern Global Economy. Effective Economy, 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua>

10. *Vugalter, A.L.* (2007). Fundamental economy. Dynamics. Moscow: CAC Published House “Economy”, 371.

11. *Dmytriev, Y.* (2012). Cluster approach to providing of subjects the socio-economic activity. Modern competition, 5, 4 –42.

12. *Sei, J-B.* (2004). *Treatise on a political economy.* Retrieved from: [http://eklit.agava.ru,2004\(1803\)](http://eklit.agava.ru,2004(1803)).

13. *Calinescu, T* (2011). Rationality and irrationality of reforms are in taxation. Time Description of Economic Reforms, 1, 35–38.

14. Economic Codex of Ukraine (in a release from 07.02.2019 on the basis of law №2473 – VIII). Retrieved from: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15)

15. *Tersina, O.* (2016) Cluster revolution in Ukraine. A cluster as form of association of enterprises and feature of its creation and development in Ukraine. Legal Newspaper online. Retrieved from: <http://yur-gazeta.com>

Стаття надійшла до редакції : 05.02.2019 р.

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Калінеску Т. В. Кластери підприємств: віртуальність та практика застосування / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 82 –89 .

УДК 336.02

JEL Classification: Q18

МУСТАФАЕВ А. А.¹

КОНЦЕПТУАЛЬНО-КРИТЕРИАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОБЕСПЕЧЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АПК СЕВЕРНОГО РЕГИОНА

DOI: 10.32620/cher.2019.1.12

Постановка проблемы. Одной из ключевых задач устойчивого развития АПК Республики Коми является разработка концептуальных основ повышения его конкурентоспособности в условиях рыночного хозяйствования. *Цель статьи* состоит в разработке теоретико-методологических основ конкурентоспособности регионального АПК. В качестве основной практической задачи выбран перевод предприятий АПК на высокотехнологичную индустриально-интеллектуальную основу. *Предметом исследования* является оценка конкурентоспособности АПК региона с учетом его отраслевых и территориальных особенностей и интеграционных мотивов. *Методы, использованные в исследовании:* научная абстракция, анализ и синтез, системный подход, исторический и логический метод, наблюдение, информационные технологии. *Гипотеза исследования* состоит в возможности обеспечения высокой конкурентоспособности АПК на перспективу через решение стратегических задач его функционирования. *Изложение основного материала.* Принципы повышения конкурентоспособности АПК региона изложены в основных её направлениях и задачах. Учитывая слабое финансово-экономическое состояние мелких и средних предприятий, предложено создать крупные интегрированные образования, имеющие значительные конкурентные преимущества. *Оригинальность и практическая значимость исследования* заключается в том, что конкурентоспособность рассматривается как ключевая экономическая категория, способная характеризовать положительные и отрицательные стороны жизнедеятельности АПК. *Выводы исследования* состоят в обеспечении расширенного воспроизводства АПК региона, производства и сбыта более привлекательных товаров для потребителей, в достижении высокой конкурентоспособности АПК региона, укреплении позиций на рынке по качественным и ценовым характеристикам товарной продукции.

Ключевые слова:

конкурентоспособность, критерии, высокотехнологичный, рынок, товарная продукция, интеграционное поведение, методы управления.

CONCEPTUAL-CRITERIAL APPROACH TO ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NORTHERN REGION

Formulation of the problem. Formulation of the problem. One of the key objectives of the sustainable development of the agro-industrial complex of the Republic of Komi is the development of a conceptual framework to increase its competitiveness in a market economy. *The purpose of the research* is to develop the theoretical and methodological foundations of the competitiveness of the regional agro-industrial complex. The main practical task is the transfer of agricultural enterprises to a high-tech industrial and intellectual basis. *The object of the research* is the assessment of the competitiveness of the agro-industrial complex of the region, taking into account its sectoral and territorial features and integration motives. *The methods used of the research:* scientific abstraction, analysis and synthesis, systems approach, historical and logical method, observation, information technology. *The hypothesis of the research* is the possibility of ensuring the high competitiveness of the agro-industrial complex for the future through the solution of the strategic tasks of its operation. *The statement of*

¹ **Мустафаєв Азіз Агасалімович**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Уральського відділу Російської академії наук, м. Сиктивкар, Комі, Росія.

Mustafayev Aziz, Ph.D. in Economics, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

ORCID ID: 0000-0002-5142-8360

e-mail: mustafaev@iespn.komisc.ru

basic materials. The principles of increasing the competitiveness of the agro-industrial complex of the region are outlined in its main directions and tasks. Given the weak financial and economic state of small and medium-sized enterprises, it was proposed to create large integrated education with significant competitive advantages. *Originality and practical significance of the research* in the fact that competitiveness is seen as a key economic category capable of characterizing the positive and negative aspects of the life of the agro-industrial complex. *Conclusions of the research* are to ensure the expanded reproduction of the regional agro-industrial complex, the production and sale of more attractive goods to consumers, to achieve high competitiveness of the regional agro-industrial complex, to strengthen market positions in terms of quality and price characteristics of commercial products.

Key words:

competitiveness, criteria, high-tech, market, commodity products, integration behavior, management methods.

**КОНЦЕПТУАЛЬНО- КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК ПІВНІЧНОГО РЕГІОНУ**

Постановка проблеми. Одним з ключових завдань сталого розвитку АПК Республіки Коми є розробка концептуальних основ підвищення його конкурентоспроможності в умовах ринкового господарювання. *Мета статті* полягає в розробці теоретико-методологічних основ конкурентоспроможності регіонального АПК. В якості основної практичного завдання обраний переклад підприємств АПК на високотехнологічну індустріально-інтелектуальну основу. *Предметом дослідження* є оцінка конкурентоспроможності АПК регіону з урахуванням його галузевих і територіальних особливостей та інтеграційних мотивів. *Методи, використані в дослідженні:* наукова абстракція, аналіз і синтез, системний підхід, історичний і логічний метод, спостереження, інформаційні технології. *Гіпотеза дослідження* полягає в можливості забезпечення високої конкурентоспроможності АПК на перспективу через рішення стратегічних завдань його функціонування. *Виклад основного матеріалу.* Принципи підвищення конкурентоспроможності АПК регіону викладені в основних її напрямках і завданнях. З огляду на слабе фінансово-економічний стан дрібних і середніх підприємств, запропоновано створити великі інтегровані освіти, які мають значні конкурентні переваги. *Оригінальність і практична значущість дослідження* полягає в тому, що конкурентоспроможність розглядається як ключова економічна категорія, здатна характеризувати позитивні і негативні сторони життєдіяльності АПК. *Висновки дослідження* полягають в забезпеченні розширеного відтворення АПК регіону, виробництва і збуту більш привабливих товарів для споживачів, в досягненні високої конкурентоспроможності АПК регіону, зміцнення позицій на ринку за якісними і ціновими характеристиками товарної продукції.

Ключові слова:

конкурентоспроможність, критерії, високотехнологічний, ринок, товарна продукція, інтеграційне поведінку, методи управління.

Постановка проблемы. Одна из ключевых задач АПК Республики Коми состоит в повышении конкурентоспособности его сфер и предприятий. Конкурентоспособность АПК играет важную роль в удовлетворении растущих потребностей населения в продовольствии, а перерабатывающих сфер – в сельскохозяйственном сырье. Если обратить внимание на функциональные масштабы АПК России, то заметим, что он имеет достаточно высокий удельный вес в экономике страны. Достаточно сказать, что сегодня в сельском хозяйстве России и зависимой от него пищевой промыш-

ленности занято более 10 млн. человек, или 17% (в Республике Коми – 2,1%) от общего занятого населения страны. При этом удельный вес данной сферы в ВВП составляет около 15-17% (в регионе – 2,6%), она играет важную роль в жизнеобеспечении населения. Учитывая, что агропромышленный комплекс, особенно его главное звено – сельское хозяйство, всегда был и будет «кормильцем страны», важная задача состоит в обеспечении высокой конкурентоспособности ее предприятий [1, с. 390].

Исходя из значительной важности функционирования АПК региона, особую

актуальность приобретает всестороннее и равноправное развитие его сфер и предприятий – укрепление их межотраслевых интеграционных основ. Следовательно, в условиях рыночного хозяйствования, основная цель АПК региона состоит в обеспечении его предприятий высоким уровнем конкурентоспособности через приобретение значительных конкурентных преимуществ выпускаемой товарной продукции. Для достижения данной цели необходимо решить нижеследующие задачи: а) активизировать процессы перевода регионального агропромышленного производства на высокотехнологичную индустриально-интеллектуальную основу с прогрессивными методами управления; б) ускорить процессы кругооборота операционных активов, обеспечить рациональное сочетание между используемыми ресурсами, а, главное, основными факторными составляющими производства – землёй, трудом и капиталом; в) достигнуть выпуска товарной продукции с высококачественными потребительскими свойствами и низкими издержками производства и сбыта. Конкурентоспособность продукции АПК должна характеризоваться более качественными товарными свойствами, отражаемыми как в повышенном спросе, так и в более низкой себестоимости, чем предыдущие аналоги.

Анализ последних исследований и публикаций. Исходя из отраслевых особенностей и специфики функционирования АПК, отметим, что проблемы повышения конкурентоспособности АПК имеют многогранный и сложный характер. Сегодня в своих публикациях большинство специалистов выдвигают задачи детализации проблем по двум направлениям: а) тщательный анализ ретроспективной производственной деятельности; 2) углубление анализа рыночной (маркетинговой) деятельности с характеристикой рыночной инфраструктуры. Следовательно, конкурентоспособность АПК тесно связано с его основным технологическим циклом «финансы-наука-производство-рынок». Проблемы повыше-

ния конкурентоспособности АПК имеют большое значение не только в отдельных фрагментах, но и во всех стадиях основного технологического цикла, начиная от надежных источников финансирования инвестиций до завершения производства и реализации товарной продукции.

Как экономическая категория, конкурентоспособность АПК более ярко характеризует положительные и отрицательные стороны жизнедеятельности его сфер и предприятий. Она отражает результаты использования реально существующего экономического потенциала (производственного и потребительского) хозяйствующих субъектов АПК, показывает их возможности в процессах производственной деятельности и сбыта товарной продукции. С этой точки зрения, конкурентоспособность является основополагающим элементом рынка, показывающим возможности предприятий в достижении максимальной эффективности и получении необходимой прибыли по сравнению с их конкурентами. Задачи повышения конкурентоспособности АПК дают возможность раскрыть суть множества проблем, определить степень эффективного преобразования агропромышленных предприятий, решить их стратегические задачи на перспективу.

Цель статьи. Основной целью статьи является улучшение концептуальных основ и выбора критериев дальнейшего повышения конкурентоспособности регионального АПК. Раскрываемость методологических основ, способствуя выделению ключевых практических задач, обогащает теоретико-практическую базу данного исследования. Достижение необходимой государственной поддержки в области предоставления налоговых льгот, упорядочения принципов кредитования (в основном, снижения процентной ставки), повышение уровня лизингового обеспечения вполне способствуют повышению эффективности и конкурентоспособности хозяйствующих субъектов АПК.

Для достижения поставленной цели необходимо решить нижеследующие задачи:

- выявить ретроспективы и определить перспективы эффективного функционирования агропромышленных сфер и предприятий;

- определить возможности предприятий АПК по максимальному использованию достижений НТП и переходу к рынку, осуществлению прогрессивных рыночных перемен;

- оценить правильность сочетания производственной и рыночной деятельности сфер и предприятий АПК;

- достигнуть позитивных вариантов государственной финансово-экономической поддержки АПК, регулирования продовольственного рынка.

Изложение основного материала исследования. Учитывая, что в конечном итоге существующие реальные свойства товаров (улучшенные или неулучшенные) оцениваются только потребителями, как правило, рынок всегда предъявляет свои требования к участникам, демонстрирует необходимые условия для реализации продукции. В теоретическом плане доказательством этого является спонтанный порядок хозяйственной системы (связи между производителями и потребителями), который, в основном, отражается в двух аспектах: свободной конкуренции и процессе монополизации. В первом случае цены товаров формируются в основном под влиянием спроса и предложения, а во втором она приобретают стихийный характер, регулируемый монополистами. При этом свободная конкуренция является как бы индикатором, содержащим огромный потенциал роста экономической эффективности, однако имеет естественный предел. Выход за рамки этого предела роста эффективности возможен только путем концентрации капитала и производства.

Как правило, концентрация капитала и расширение производства активизируют процессы применения новейших достиже-

ний НТП, повышения качественных характеристик выпускаемой товарной продукции и снижение затрат, углубление специализации. Данные обстоятельства в основном присущи крупным предприятиям, которые могут обеспечить потребности большей части покупателей в определенных видах продукции «с приемлемой ценой», что приводит к максимальному господству на рынках, равносильному процессу монополизации. Эти разнонаправленные тенденции (свободная и монопольная конкуренция), действуя одновременно, способствуют, с одной стороны, расширению свободной конкуренции (участниками которой являются в основном мелкие и средние предприятия), которая в большинстве случаев завершается разорением предприятий-аутсайдеров, с другой, подавлению свободы (со стороны крупных предприятий), получению монопольной прибыли, укрупнению капитала и расширению сфер их деятельности.

Данные тенденции в региональном агропромышленном комплексе (особенно в сельском хозяйстве) сегодня носят своеобразный, а иной раз односторонний характер. Это обусловлено тем, что с момента перехода на рыночные условия хозяйствования произошло раздробление крупных предприятий АПК региона на средние и мелкие, ускорились процессы их приватизации. Характерной особенностью явилось то, что «либерализация цен и массовая приватизация в АПК проводилось в целях облегчения быстрого перехода к рыночно ориентированной экономике» [2, с. 208]. Переход к рыночным условиям хозяйствования в аграрном секторе экономики региона носил поспешный характер, и это тенденция способствовала «исчезновению» крупных сельскохозяйственных предприятий и резкому уменьшению объема производимой товарной продукции, значительному снижению темпов перехода к товарному рынку и торможению процессов формирования конкурентоспособности. При этом, несмотря на то, что действующие региональные

средние и мелкие агропромышленные предприятия стремились развивать свободную конкуренцию, из-за низкого уровня финансирования и хозяйствования в большей степени они попадали в банкротство.

Причиной противоречивых тенденций – стихийного функционирования региональных агропромышленных предприятий и отсутствия рыночной конкуренции (свободной и монопольной) явилось следующее. Во-первых, с начала реформ поспешное раздробление крупных аграрных предприятий на неэффективные мелкие обусловило «отделение» их не только от действующих продовольственных рынков, но и от финансовых структур в целом. Во-вторых, с переходом на новые рыночные условия функционирования АПК резко сократились государственная и негосударственная финансовая поддержка, значительно уменьшился удельный вес инвестиционной составляющей в общем объёме инвестиций экономики региона (с 12 до 0,6%). В-третьих, диспаритет цен между аграрными и промышленными предприятиями: значительный и необоснованный рост цен на промышленные товары и оказываемые услуги (по многим видам промышленных товаров цена выросла в сотни раз) привёл не только к торможению перехода к рынку, но и способствовал «потере» их конкурентоспособности. В-четвертых, значительное уменьшение объёмов государственных заказов на отечественную продукцию (даже на стратегически важные виды продовольствия) и резкое повышение объёма «дешёвого» импорта замораживали региональное производство. В-пятых, отсутствие правовых норм и нового рыночного механизма привело к дестабилизации хозяйственной системы, угрожающей существованию самих предприятий. В-шестых, разрушение интеграционных основ сфер и предприятий АПК завершилось с появлением дисбалансовых состояний в межотраслевом товарообмене. В-седьмых, ослабление методов государственного регулирования АПК, а также рынка продовольствия завершилось

сокращением деятельности по многим видам товарной продукции и направлениям хозяйственной деятельности.

Сегодня проблемы рыночного хозяйствования в аграрном секторе экономики выглядит несколько иначе, происходит «своеобразное» регулирование цен на определенные виды сельскохозяйственной продукции. Поэтому причины повышения затрат связаны не только с ростом расходов на её производство, но и с изменением политики в области ценообразования. Дело в том, что изменение себестоимости производства продукции предприятий АПК связано, главным образом, не с ростом производственных издержек предприятия, а с политикой государства по ограничению роста закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию. Установленные правительством ограничения в рентабельности и оптово-отпускных ценах для социально значимых продуктов сделали убыточным их производство на многих аграрных предприятиях, привели к сокращению объёмов их производства [3, с. 93]. Данное обстоятельство требует изменения методов государственного регулирования цен на сельскохозяйственную продукцию, применения прогрессивных методов и механизмов, способных обеспечить нормальную рентабельность в аграрных предприятиях. Ограничение цен приводит не только к снижению производства, но и к дефициту множества видов товаров в розничной торговле.

Исходя из вышеизложенного, важная задача состоит в совершенствовании управления ценообразованием и конкурентоспособностью выпускаемой товарной продукции – регулирования деятельности АПК. Как правило, управление конкурентоспособностью создаёт благоприятную атмосферу для целенаправленного воздействия на внутренние факторы развития АПК, что способствует получению предприятиями высоких конкурентных преимуществ. Следовательно, в условиях жёсткой конкуренции огромное значение отводится созданию и использованию

управленческого учёта АПК, планированию отдельных элементов его хозяйственных систем. По сути, управленческий учёт – это упорядоченная система для выявления, интерпретации, обобщения и представления важной для принятия решений информации по деятельности агропромышленных предприятий. Более грамотная постановка управленческих задач АПК даёт возможность постоянного отслеживания происходящих изменений в различных функциональных параметрах его предприятий, их хозяйственных и рыночных координат. Полноценное управление конкурентоспособностью АПК означает достойный контроль за происходящими рыночными переменами [4, с. 119, 120].

Анализируя теоретико-методологические аспекты данной проблемы, следует констатировать, что концептуальный подход к повышению конкурентоспособности АПК представляет собой решение множества различного рода задач с выявлением их основных критериев. Это требует изучения тех проблем, в котором возможно достижение высокой эффективности основных производственных сфер АПК – решения множества финансовых, экономических, социальных, экологических, инфраструктурных, демографических и рыночных задач. Если, с одной стороны, конкурентоспособность АПК зависит от разработки прогрессивных принципов, совершенных методов, механизмов и инструментариев эффективного хозяйствования, то, с другой, от имеющихся навыков и опытов успешной реализации товарной продукции, применения оптимальных вариантов производственно-рыночной деятельности.

Нельзя забывать о том, что конкурентоспособность АПК оценивается не только отдельными производственными и рыночными фрагментами, но и достижением полноценного межотраслевого интеграционного поведения: позитивными результатами множества выполняемых социально-экономических и иных задач. Поэтому ак-

туальные задачи данного исследования состоят в периодическом совершенствовании концептуальных основ конкурентоспособности АПК региона, что является надежным гарантом в обеспечении эффективности его хозяйствующих субъектов, улучшении различных параметров производственно-рыночной деятельности.

Всесторонний анализ показывает, что в условиях систематического недофинансирования АПК региона и отсутствия возможных вариантов модернизации его производственной деятельности, невозможно переходить к интенсивно-инновационному пути развития, достижению высокой конкурентоспособности. Это требует тщательного изучения ретроспективных характеристик производственной потребности и потребительских свойств выпускаемых товаров АПК, выявления степени их перехода на высокотехнологичную индустриальную основу и адаптацию к рынку.

Проводимый нами ретроспективный анализ показывает, что при систематической нехватке бюджетных средств, инвестиционный маневр регионального АПК не смог сформировать резервных источников финансирования его сфер и предприятий. Отсутствовало механизм перелива капитала из других «продуктивных» сфер (финансовых, промышленных, торговых) в АПК региона. Слабая ресурсная база и низкая управляемость финансовыми ресурсами АПК региона не давали возможность обеспечить удаленные сельские предприятия необходимыми капитальными ресурсами, осуществить их эффективную эксплуатацию, достичь высокой конкурентоспособности. Региональная специфика финансирования АПК региона в большей степени характеризуется кумулятивным локальным инвестиционным действием, не имеющим никакого отношения к крупным проектам. По сути, для Республики Коми с огромной территорией, на которой неравномерно размещены сферы АПК и его природные, трудовые, финансовые, материально-технические и иные ресурсы, уровень фи-

нансовой обеспеченности должен быть гораздо выше, чем в других сферах экономики региона.

Исходя из вышеизложенного, следует сделать вывод, что крайне медленные темпы финансирования инвестиций АПК северного региона являются не только основным сдерживающим фактором выравнивания условий в межотраслевой конкуренции, но и регулирования рынка, так как процесс формирования регионального продовольственного рынка находится под влиянием противоречивых тенденций. Все это говорит о том, что, учитывая существующие финансово-инвестиционные проблемы, а также природно-климатические и пространственные особенности развития АПК северного региона, необходимо разработать собственные модели функционирования. При этом все вопросы, которые будут направлены на развитие АПК региона и повышение конкурентоспособности его предприятий, должны носить комплексный характер и быть систематизированы по направлениям.

Естественно, максимальное использование способностей хозяйствующих субъектов АПК является важным критерием повышения его конкурентоспособности – увеличения возможностей приобретения и эффективного использования высококачественных материальных и нематериальных ценностей. Однако, конкурентное преимущество предприятий АПК характеризуется не только ускоренными темпами кругооборота и оборота активов, регулярным улучшением состояния, состава и качества основных факторных составляющих (труд, земля и капитал) производственных сфер, но и высокоорганизованной и совершенной управленческой деятельностью в различных рыночных координатах: товарных, финансовых, трудовых. Отсюда вывод, что ключевая задача в повышении конкурентоспособности АПК состоит в обеспечении эффективности его хозяйственной системы, включая межотраслевое интеграционное поведение и связи в различных макро-, ме-

зо- и микроэкономических уровнях и рыночных координатах.

Методологический подход принимаемых системных мер подтверждает, что, придерживаясь принципов инвестиционной активности, по сравнению с мелкими предприятиями, крупные интегрированные агропромышленные образования вполне способны выдерживать конкуренцию на рынках. Преимущественная роль данного обстоятельства состоит в том, что: во-первых, у таких предприятий в процессе производства имеется гораздо больше возможностей своевременного маневра имеющимися ресурсами, оперативного использования достижений научно-технического прогресса, приобретения своевременной дорогостоящей техники, обеспечения более высокого уровня товарности производства; во-вторых, у крупных сельскохозяйственных предприятий больше шансов противостоять неблагоприятным природно-экономическим факторам, в крупномасштабном плане решать вопросы социального развития села, улучшать плодородие почв и состояние машинно-тракторного парка, в той или иной мере разрешать бытовые вопросы, помогать вести личное подсобное хозяйство сельского населения и т.д.; в-третьих, имея высокую степень интеграции, данные организационные формы играют огромную роль в повышении уровня функциональной эффективности и конкурентоспособности, обеспечении низкого уровня себестоимости товарной продукции; в-четвертых, по сравнению с мелкими и средними предприятиями, они занимают промежуточное положение между государством и отдельными интегрированными (с сохранением обособленности) предприятиями, отстаивая их интересы, пользуются определенными привилегиями, которые в основном выражаются в предоставлении государственной финансовой поддержки, реализации продукции на гарантированном рынке; в-пятых, крупные интегрированные образования имеют более благоприятные экономические условия для организации и

контроля производственного процесса по технологически «замкнутому» циклу - «финансы-наука-производство-рынок»; в шестых, достаточно правильный интегрированный цикл (технологический оборот) крупных предприятий автоматически освобождается от посреднических услуг, у них высокий уровень управления финансовыми и материально-техническими потоками, а также реализацией конечной продукции.

Кроме того, предприятия, входящие в состав крупных интегрированных образований, могут финансироваться своевременно и в необходимом объеме, освобождаться от всевозможных «инвестиционных каникул» на всех структурных уровнях кругооборота. В таких организациях в значительной степени отсутствует «замораживание» производственных ресурсов и ликвидности конечной продукции. У них благоприятная экономическая атмосфера для непрерывного и прозрачного движения капитальных средств (оборота и кругооборота активов), модернизации производственных процессов с помощью разумной инновационной политики. Крупные организации могут сохранить целостность кругооборота капитальных средств, у них меньше производственных препятствий (задержка сырья, доставка материальных и финансовых ресурсов, недополучение полуфабрикатов и т.д.) и в межотраслевом обмене готовой продукции [5, с. 72, 73].

Обобщая, отметим, что уровень адаптации к условиям рыночной конкуренции, определяя положение (устойчивое или неустойчивое) предприятий на рынке продовольствие, показывает степень их конкурентоспособности. Особое место в обеспечении конкурентоспособности АПК занимают степень оснащенности его предприятий современными капитальными ресурсами и упорядочение нормативно-правовых основ их функционирования. При этом правильное регулирование ценообразования, определение уровня изменений спроса и предложения по различным территориальным параметрам, видам деятельности и

объемам выпускаемой товарной продукции играют решающую роль. Всё это означает, что повышение конкурентоспособности АПК требует проведения крупномасштабных мероприятий, способных обеспечить его большими объемами вложений с дешёвых рынков долгосрочных займов.

Дело в том, что в длительный период времени процессы формирования регионального продовольственного рынка находились под влиянием противоречивых тенденций. С одной стороны, спад производства продовольственных товаров инициировал сокращение спроса на них, с другой, с изменением структуры спроса появлялось стремление активизировать интенсивное развитие новых рынков, найти новые сегменты рынка продовольствия. Парадоксальным моментом являлось то, что данное обстоятельство происходило под влиянием резкого падения государственной и негосударственной финансовой поддержки, что способствовало масштабному сокращению спроса на промышленную продукцию, используемую в сферах АПК. Следовательно, низкие объемы инвестирования АПК региона не только замедляли процесс технического перевооружения и технологического обновления его предприятий, но и способствовали активному снижению темпа выпуска более качественной товарной продукции, падению уровня их конкурентоспособности в целом.

Нельзя забывать о том, что уровень конкурентоспособности сфер и предприятий АПК во многом зависит от поиска и выбора географических расположений. Особое место здесь принадлежит рациональному размещению производительных сил, обеспечению полноценного интеграционного поведения основных производственных сфер АПК, достижению развитой инфраструктуры его хозяйствующих субъектов и рынка продовольствия. Если рыночное хозяйство в основном функционирует под воздействием экономических факторов и инструментариев, то рыночная модель АПК региона должна гармонизировать

и укреплять принципы взаимодействия сферы производства с рыночными элементами, совершенствовать законодательную базу инвестирования региональных агропромышленных предприятий, устанавливать адекватные для них «правила игры».

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Резюмируя, отметим, что основная задача повышения конкурентоспособности АПК региона состоит в создании благоприятной конкурентной среды, появлении новых хозяйствующих субъектов, способных значительно повысить удельный вес интеллектуальной деятельности. Приоритетными направлениями, оказывающими влияние на создание благоприятной конкурентной среды АПК региона, следует считать нижеследующие: 1) совершенствование механизмов государственного регулирования деятельности аграрных предприятий и обеспечения их эффективного взаимодействия с финансовыми и товарными рынками; 2) активное развитие инвестиционных процессов и бизнеса в агропромышленном (особенно аграрном) секторе экономики региона; 3) повышение удельного веса выпускаемой экологически чистой агропродовольственной продукции, обеспечение защиты окружающей среды; 4) формирование полноценной производственной и социальной инфраструктуры региональных агропромышленных предприятий; 5) осуществление масштабной модернизации производственных сфер АПК региона, осуществление периодической реконструкции в действующих предприятиях; 6) устранение любых барьеров для выхода на внутренние и внешние финансовые и товарные рынки; 7) создание новых конкурентоспособных сфер и предприятий, способных активно развивать инновационную деятельность и формировать интеллектуальную собственность; 8) защита интересов аграрных предприятий в интеграционных процессах с региональными перерабатывающими и иными предприятиями, совершенствование их организационно-управленческой деятельности; 9) опти-

мизация территориального развития агропромышленной сферы и предприятий, обеспечение эффективного размещения их производительных сил; 10) расширение ассортимента и повышение качества выпускаемой продовольственной продукции, обеспечение их соответствия мировым стандартам.

Следовательно, повышение эффективности операционных активов предприятий АПК прямо пропорционально достижению их высокой конкурентоспособности, получению соответствующей отдачи от материальных и нематериальных ценностей. В обобщенном представлении, отметим, что уровень конкурентоспособности АПК зависит не только от эффективности его производственных сфер, но и от устойчивости товарных рынков. Следовательно, конкурентоспособность АПК более ярко отражает способности рыночного хозяйствования его предприятий: воспроизводство и сбыт более привлекательных товаров для потребителей, укрепление своих позиций на товарном рынке по количественным и качественным параметрам и приемлемым ценовым характеристикам товарной продукции.

Особое значение в управлении конкурентоспособностью продукции АПК региона имеет выявление соответствующих принципов и методов, способных укрепить интеграционное поведение АПК. Правильное сочетание производственных и реализационных параметров и интересов между аграрными и перерабатывающими предприятиями АПК даёт возможность получить соответствующий синергетический эффект. Более надежное межотраслевое интеграционное поведение АПК создает необходимые предпосылки не только для улучшения количественных и качественных характеристик, но и снижения затрат на единицу производимой и реализуемой товарной продукции.

Особый интерес представляет разработка комплексных мер по устранению повышательной тенденции цен, тарифов и

кредитных ставок в АПК. Для этого требуется торможение процесса регулярного роста цен на оборотные средства и энергоресурсы; устранение высокой процентной ставки по банковским кредитам и другим заёмным средствам; замедление темпов периодического роста стоимости услуг, оказываемых агропромышленным предприятиям, особенно сельскохозяйственным; снижение темпов роста инфраструктурных (производственных и социальных) и рыночных затрат на агропродовольственную товарную продукцию. Основной путь снижения затрат в АПК состоит в соблюдении нормативов (лимитов) через обеспечение достоверного учета и контроля над распределением и освоением средств.

Литература

1. *Ефимова Г. А.* Конкурентоспособность российского АПК в условиях присоединения РФ к ВТО / Г. А. Ефимова, Е. Г. Степанова // Молодой ученый. – 2015. – №8. – С. 390-392.
2. *Берковиц Д.* Пространственная рыночная интеграция: экономические последствия существования внутренней границы России / Д. Берковиц, Д. Деонг // Агропродовольственный сектор России: на пути к рынку. – М.: ИЭПП, 2001. – 560 с.
3. *Хабиров Г. А.* Управление затратами в АПК / Г. А. Хабиров, М. Г. Мулюкова // Аграрный вестник Урала. – 2011. – №7 (86). – С. 92-94.
4. *Мустафаев А. А.* Оценки надежности эффективного управления отраслями и предприятиями агропромышленного комплекса северного региона: пространственные задачи развития / А. А. Мустафаев // Материалы Всероссийской научной конференции (с международным участием) «Социально-экономические, политические и исторические

аспекты развития северных и арктических регионов России», Часть 1. – Сыктывкар: КРАГСИУ, 2018. – 221 с.

5. *Мустафаев А. А.* Основные принципы государственной инвестиционной политики и развития АПК Республики Коми / А. А. Мустафаев // Государственное регулирование АПК северного региона. – Сыктывкар: ИСЭиЭПС Коми НЦ УрО РАН, 2003. – 229 с.

References

1. *Efimova, G. A. & Stepanova, E. G.* (2015). Kon-ability of the Russian agro-industrial complex in terms of the accession of the Russian Federation to the WTO. Young scientist, 8, 390-392.
2. *Berkovits, D. & Dayong, D.* (2001). Spatial market integration: the economic consequences of the existence of the internal border of Russia. Agrifood sector of Russia: on the way to the market. Moscow: IET, 560.
3. *Khabirov, G. A. & Mulyukova, M. G.* (2011). Cost management in agriculture. Agrarian Bulletin of the Urals, 7(86), 92-94.
4. *Mustafaev, A. A.* (2018). Estimates of the reliability of effective management of industries and enterprises of the agro-industrial complex of the northern region: spatial development tasks. Proceedings of the All-Russian Scientific Conference (with international participation) "Socio-economic, political and historical aspects of the development of the northern and Arctic regions Of Russia ", Syk-Tyvkar: KRAGSiU, 1, 221.
5. *Mustafaev, A. A.* (2003). The main principles of the state investment policy and the development of the agro-industrial complex of the Komi Republic. State regulation of the agro-industrial complex of the northern region. Syktyvkar: ISEiEPS Komi Scientific Center, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, 229.

Стаття надійшла до редакції : 02.02.2019 р.

Стаття прийнята до друку: 29.03.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Мустафаев А. А. Концептуально-критериальный подход к обеспечению конкурентоспособности АПК северного региона / А. А. Мустафаев // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 1 (33). – С. 90–99.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПРОВАДЖУЄ РАЗОВІ ВЧЕНІ РАДИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ ЗА PHD-ПРОГРАМАМИ

Найближчим часом в Україні почнеться експеримент з атестації докторів філософії, які навчалися за новими PhD-програмами, через разові вчені ради. Відповідну постанову ухвалив Кабінет Міністрів.

Відповідну постанову, що визначає порядок такої атестації, прийняв Кабінет міністрів, повідомляє прес-служба Міністерства освіти та науки України (МОН).

У Міністерстві освіти зазначають, що передусім разові вчені ради відрізнятимуться від постійно діючих тим, що створюватимуться безпосередньо для розгляду конкретної роботи. Попри те, що у них входитиме менша кількість науковців, очікується, що їхня робота буде ефективнішою, оскільки усі члени одноразової вченої ради муситимуть бути спеціалістами з теми, яка захищається.

«За законом нормативно-правову базу для захисту докторів філософії має розробити Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Зараз воно тільки починає свою роботу і потребує на це певного часу. Однак ми розуміємо, що вже є ті люди, які готові захищати дисертації за новими PhD-програмами, і вони не повинні чекати весь цей час. Саме тому ми починаємо експеримент, що передбачає створення разових вчених рад для атестації докторів філософії. У постанову уряду ми заклали його проведення до кінця наступного року – цього часу агентству має вистачити, щоб, зокрема, підготувати та впровадити новий порядок присудження наукових ступенів», – пояснила міністр освіти і науки Лілія Гриневич.

Міністр додала, що експеримент також допоможе перевірити спроможність системи атестації працювати в режимі разових захистів дисертацій. Після його закінчення МОН підготує відповідний звіт та передасть до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

У затвердженому урядом порядку визначено, як утворюється та працює разова вчена рада, порядок подання документів, вимоги до здобувачів ступеня доктора філософії, скасування рішення ради та розгляд апеляцій.

Особливу увагу в документі приділили питанням дотримання принципів академічної доброчесності під час виконання та захисту дисертацій.

Передусім разові вчені ради відрізнятимуться від постійно діючих тим, що створюватимуться безпосередньо для розгляду конкретної роботи. Попри те, що у них входитиме менша кількість науковців, очікується, що їхня робота буде ефективнішою, оскільки усі члени одноразової вченої ради муситимуть бути спеціалістами з теми, яка захищається.

Щоб створити разову вчену раду, виш або наукова установа мають подати відповідне клопотання до МОН.

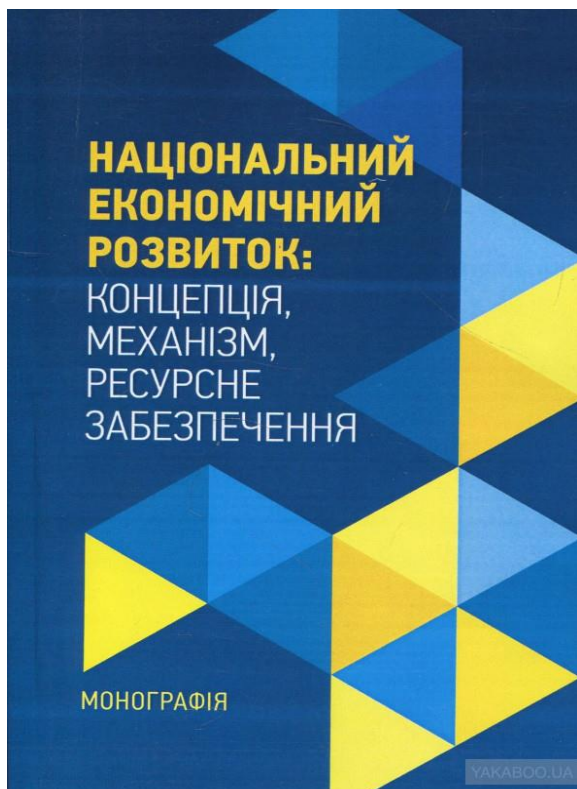
Разова спеціалізована вчена рада складається з 5 осіб – голови, двох рецензентів і двох опонентів. Їх кваліфікація та сфера наукової діяльності мають відповідати тематиці дисертаційного дослідження здобувача ступеня доктора філософії.

Рішення разової ради затверджує Атестаційна колегія МОН. Здобувачі ступеня доктора філософії, які взяли участь в експерименті, одержують дипломи доктора філософії державного зразка.

Цей експеримент МОН планує проводити до 31 грудня 2020 року.

Як відомо, ступінь «доктор філософії» був запроваджений законом «Про вищу освіту» 2014 року. Це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Фоміна О. **Національний економічний розвиток. Концепція, механізм, ресурсне забезпечення** : монографія / О. Фоміна, Л. Проданова, О. Зиза. – К: Центр навчальної літератури, 2018. – 330 с.

У монографії висвітлено комплекс науково-методичних підходів до визначення концептуальних засад функціонування національної економіки. Основна увага приділена аналітичній оцінці ресурсного забезпечення, механізму економічного розвитку засобами впливу на інноваційні та екологічні чинники процесу, досліджено заходи його державного регулювання в межах соціальної, інноваційної, екологічної політики. Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, менеджерів і професіоналів усіх економічних рівнів управлінської діяльності.

Ліхоносова Г. С. **Регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах** : монографія / Г. С. Ліхоносова. — Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. — 424 с.

Монографію присвячено дослідженню феномену виникнення, поширення та регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах. Розроблено методологічний підхід моніторингу простору соціально-економічного відторгнення через побудову сценаріїв, стратагем та простору регулювання соціально-економічного відторгнення.

У монографії запропоновано методологічну площину концепції регулювання соціально-економічного відторгнення на конкретних підприємствах з верифікацією відповідних напрямів нейтралізації відторгнення шляхом впровадження інструментів раціонального егоїзму, усунення проявів опортуністичної поведінки персоналу, активізації лідерських властивостей працівників та заходів соціально-економічного залучення персоналу підприємств.

Монографія буде корисною як для науковців, фахівців підприємств, так і для аспірантів, які шукають нові підходи до вирішення проблем, пов'язаних з пошуком шляхів оптимального підприємництва на засадах нівелювання соціально-економічного відторгнення.

Теорія та методологія обліку, оподаткування, аудиту та аналізу в системі інформаційного забезпечення управління суб'єктами господарювання: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О. А. Сарапіної. – Херсон: ХНТУ; Книжкове видавництво «ФОП Вишемирський В.С.», 2018. – 272 с.

Колективна монографія присвячена дослідженню теоретичних, організаційних і методичних проблем обліку, оподаткування, аудиту і аналізу діяльності суб'єктів господарювання, а також пошуку ефективних і дієвих напрямів щодо їх удосконалення й розвитку.

Колективна монографія є результатом виконання II етапу науково-дослідної держбюджетної роботи кафедри. У монографії втілено інноваційні ідеї авторів та всебічно й послідовно розкрито теоретичні положення, методологія обліку, оподаткування, аудиту та аналізу в системі інформаційного забезпечення управління суб'єктами господарювання та розроблено практичні рекомендації щодо їх удосконалення та подальшого розвитку.

Монографія може бути корисною для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, студентів, фахівців у галузі бухгалтерського обліку, оподаткування, аудиту, економічного аналізу, які творчо ставляться до прийняття управлінських рішень.

Степанова О. В. Фінансування соціальних функцій держави в умовах трансформації фіскального простору : монографія / О. В. Степанова. – К.: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2018. – 376 с.

У монографії викладено теоретичні та методологічні засади фінансування соціальних функцій держави в умовах трансформації фіскального простору. Виявлено проблеми формування та використання фіскального простору для фінансування соціальних функцій держави, а також запропоновано принципи діагностики потенціалу фіскального простору для охорони здоров'я. Розроблено методологічні підходи до формування сценарних прогнозів впливу фінансування системи охорони здоров'я на стійкість державних фінансів на довгострокову та середньострокову перспективу в контексті становлення економіки довголіття та старіння населення. Обґрунтовано особливості децентралізації фіскального простору для фінансування соціальних функцій держави.

Для науковців-фахівців та працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, фахівців з питань бюджету і фінансування системи охорони здоров'я та соціального захисту, викладачів, аспірантів, а також широкого кола читачів, які цікавляться означеною проблематикою.

Перелік рецензентів поточного номеру журналу

- Галгаш Р. О.** – доктор економічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту економіки і управління, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна.
e-mail: galgash@gmail.com
- Давидюк Т. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економічний аналіз та облік», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна.
e-mail: ekon.analiz@gmail.com
- Димченко О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства, бізнес адміністрування та регіональний розвиток», Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекєтова, м. Харків, Україна.
e-mail: dymchenkoov@gmail.com
- Дмитрієв І. А.** – доктор економічних наук, професор, декан факультету управління та бізнесу, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.
e-mail: khadi_er@ukr.net
- Журавльова І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси», Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.
e-mail: zhuv12@gmail.com
- Клюс Ю. І.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік і оподаткування», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна.
e-mail: docentklus@gmail.com
- Криворотько Ю. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та бухгалтерський облік», Білоруський інститут правознавства, м. Мінськ, Білорусія.
e-mail: kriff55@gmail.com
- Лепейко Т. І.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент та бізнес», Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, Харків, Україна.
e-mail: kaf_mb_hneu@ukr.net
- Мітрофанова І. В.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Економічна теорія, світова та регіональна економіка», Волгоградський державний університет, м. Волгоград, Росія.
e-mail: mitrofanova@volsu.ru
- Момот Т. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансово-економічна безпека, облік і аудит», Харківська національна академія міського господарства, Харків, Україна.
e-mail: tvmomot@gmail.com
- Найдьонов М. Д.** – доктор економічних наук, професор, керівник напряму розвитку мономіст Президіуму Комі Республіканської Асоціації незалежних експертів, м. Сиктивкар, Росія.
e-mail: ND.Naidenov@mail.ru
- Нусратуллин В. К.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Загальна економічна теорія» Башкїрського державного університету, м. Уфа, Російська Федерація.
e-mail: nvk-ufa@rambler.ru
- Павлов К. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економіка та управління» Іжевська філія Російського університету кооперації, Заслужений діяч науки Удмурської Республіки, м. Іжевськ, Російська Федерація.
e-mail: kvp_ruk@mail.ru
- Петрова І. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг та поведінкова економіка» Університету «КРОК», м. Київ, Україна.
e-mail: petrova@krok.edu.ua
- Савицька Н. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг», Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків, Україна.
e-mail: natalisavitska2010@gmail.com
- Фінагіна О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент та бізнес-адміністрування», Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна.
e-mail: management@chdtu.edu.ua
- Чернова О. А.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Інформаційна економіка» Південного федерального університету, м. Ростов-на-Дону, Російська Федерація.
e-mail: chernova.olga71@yandex.ru

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Наукові спеціальності, за якими можуть бути опубліковані статті:

- 051 Економіка;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа та страхування;
- 073 Менеджмент;
- 074 Публічне управління та адміністрування;
- 075 Маркетинг;
- 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- 232 Соціальне забезпечення;
- 241 Готельно-ресторанна справа.

**Програмні цілі науково-виробничого журналу
«Часопис економічних реформ»:**

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувальних у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 10 сторінок формату А4 (210x297 мм). Шрифт Times New Roman Cyr № 14; Міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- *JEL classification codes* (за Системою класифікації Американської Економічної Асоціації (АЕА). Керівництво щодо обрання коду наведено в <https://www.aeaweb.org/>)
- *Постановка проблеми* в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- *Формулювання мети статті*.
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва структурного підрозділу), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, ORCID ID, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **угода про передачу авторських прав** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях (зразок розміщено на <https://chasopys.jimdo.com>);
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

Пристатейний список літератури англійською мовою (References) повинен бути оформлений згідно APA (the American Psychological Association), приклад надається!

Окремою сторінкою наводять **анотації (вимоги до структури анотації наведені нижче), ключові слова, назва статті, прізвище, ім'я авторів трьома мовами** (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Вимоги щодо анотації до статті:

Анотація повинна мати обсяг 1800-2000 знаків та має бути структурована українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 11 пт.); Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- Постановка проблеми (*Formulation of the problem*);
- Мета дослідження (*The purpose of the research*);
- Об'єкт дослідження (*The object of the research*);
- Методи, використані в дослідженні (*The methods of the research*);
- Гіпотеза дослідження (*The hypothesis of the research*);
- Виклад основного матеріалу (стисло) (*The statement of basic materials*);
- Оригінальність та практична значимість дослідження (*The originality and practical significance of the research*);
- Висновки та перспективи подальших досліджень (*Conclusions and perspectives of further research*).

Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :
<http://www.apastyle.org/>.

Journal articles with DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

Journal articles without DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.
e.g. Monasturnyi, E.A., & Kulik, J.A. (2005). Social and economic development. Economy of Region, 3, 39-52.
Monasturnyi, E. A. & Kulik, J.A. & Nulif, K.L. (2008). Social and economic development. Economy, 3, 52-67.

Books:

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. Moscow: Nauka, 267.
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). Consequences of growing up poor. New York, NY: Russell Sage Foundation, 350.
Plath, S. (2000). The unabridged journals. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

Chapter in a book:

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), Innovations (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

Electronic sources (Web publications):

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.
e.g. Tatarkin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems as the need for Russia's federal development. Economy of Region, 4. Retrieved from <http://economyofregion.com/archive/2013/47/2164/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується згідно розкладу тиражування журналу, а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11
Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів. Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!				

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

Відповідальний редактор

доктор економічних наук, доцент Ліхоносова Ганна Сергіївна

Статті подаються поштою за адресою:
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова, 17, м. Харків, Україна, 61000 або надсилаються на *e-mail*:
a.likhonosova@gmail.com; tetyana.calinescu@gmail.com

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

<http://chasopys.jimdo.com>

Сподіваємося на плідну співпрацю!

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 1 (33), 2019

Відповідальний за випуск

Л. А. Костирко

Оригінал-макет

Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 29.03.2019 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 16,1 Обл. вид. арк. 17,0
Наклад 50 пр. Замовлення № 109. Ціна вільна.

Видавці:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
93406, м. Сєвєродонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а
Телефон / факс (06452) 4-03-42
E-mail: uni.snu.edu@gmail.com
http://snu.edu.ua

Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
Телефон / факс (057) 788-48-14
E-mail: khai@khai.edu
http://khai.edu.ua

Виготовлювач:

Видавничий центр Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 391 від 30.03.2001 р.